

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE 2016 YILI İTİBARIYLA ADAY
ÜLKELERİ ARNAVUTLUK, MAKEDONYA, SIRBİSTAN VE
KARADAĞ'IN BÖLGESEL, TİCARİ VE SİYASAL SORUNLARI
TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMİTTİN TUNCER

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Niyazi ERDOĞAN

ANKARA

2018

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE FİNANSMAN PROGRAMI

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE 2016 YILI İTİBARIYLA ADAY
ÜLKELERİ ARNAVUTLUK, MAKEDONYA, SIRBİSTAN VE
KARADAĞ'IN BÖLGESEL, TİCARİ VE SİYASAL SORUNLARI
TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAMİTTİN TUNCER

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Niyazi ERDOĞAN

ANKARA

2018

KABUL VE ONAY

Samittin TUNCER tarafından hazırlanan " Avrupa Birliği Süreci ve 2016 Yılı İtibariyle Aday Ülkeleri Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın Bölgesel, Ticari ve Siyasal Sorunları Türkiye İle Karşılaştırılması " başlıklı bu çalışma, 02.04.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr.Adalet HAZAR-Başkan

Doç.Dr.Niyazi ERDOĞAN- Danışman

Dr.Öğr.Üy.Güner KOÇ AYTEKİN- Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM FORMU

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

† Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

† Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

02. / 05 / 2018

Samittin TUNCER

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında bana yol gösteren ve sınırsız desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Niyazi ERDOğAN ve Dr. Öğr. Üyesi Güner KOÇ AYTEKİN hocama özel teőekkürlerimi iletmeyi bir borç biliyorum.

Son olarak, bu günlere gelmemde her zaman yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim sevgili aileme sonsuz teőekkürler.

Samittin TUNCER

ÖZET

Avrupa Birliği Süreci ve 2016 Yılı İtibariyle Aday Ülkeleri Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın Bölgesel, Ticari ve Siyasal Sorunları ve Türkiye ile Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu çalışmanın temel amacı Avrupa Birliği'ne genel bir bakış sağlamak, üyelik ve aday üyelik kavramlarına açıklık getirmek, 2016 yılı itibarı ile aday ülke statüsünde olan Türkiye, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın müzakere süreçlerini irdelemek, bu ülkelerin yaşadıkları bölgesel ve siyasal sorunlar ile ticari ve ekonomik sorunlarını incelemektir. Araştırma kapsamında konuyla ilgili bilgi ve belgeler derlenmiş ve incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye'nin Avrupa Birliği aday üyeliği sürecinin diğer ülkelere göre çok daha uzun sürdüğü, müzakereler sürecinde başta Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmak üzere Türkiye'ye bir takım engeller konulduğu tespit edilmiştir. Arnavutluk ve Makedonya ile henüz müzakere fasılları açılmamıştır. Türkiye, Sırbistan ve Karadağ ile müzakere fasılları başlatılmış ve sürdürölmektedir. Türkiye, aday ülkeler arasında özellikle resmi dini kimliği ile farklılık göstermektedir. Aday ülkelerle olan ithalat ve ihracat ilişkisinde ise Türkiye'nin ihracat hacminin, ithalat hacminden ciddi oranda yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Aday Ülke, Müzakere

ABSTRACT

European Union Process & Regional, Commercial and Political Problems of the Candidate Countries (Albania, Macedonia, Serbia and Montenegro) as of 2016 in Comparison with Turkey, Post Graduate Thesis, Ankara, 2018.

The main objective of this study is to provide a general overview of the European Union; to clarify the terms membership and membership candidate; to examine the negotiation processes of Turkey, Albania, Macedonia, Serbia and Montenegro which are in the status of candidate country in year 2016; to analyze the regional, political, commercial and economic problems those countries face during this process. In this respect, qualitative research method utilized in the study to reach the objective defined.

The study revealed that Turkey's membership candidate process has taken longer than the other countries and Turkey's membership has been handicapped by Greece and Greek Populated Southern Cyprus during all this candidate membership process. Negotiation articles has not been opened for Albania and Macedonia. Although negotiation process started for Turkey, Serbia and Montenegro, the process has not been finalized yet. Turkey differs from the other candidates in terms of especially official religious identity. In respect to foreign trade relations between candidate countries, Turkey has a big trade surplus in its foreign trade with those countries.

Key Terms: European Union, Candidate Country, Negotiation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. AVRUPA BİRLİĞİ	4
1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NE GENEL BAKIŞ.....	4
1.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi ve Oluşum Süreci	8
1.1.2. Önemli Antlaşmalar	11
1.1.3. Genişleme Süreci	19
1.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DEMOKRASİYE YAKLAŞIMI	20
1.3. AVRUPA BİRLİĞİ KURUMLARI	23
1.3.1. Avrupa Parlamentosu	23
1.3.2. Avrupa Birliği Konseyi	25
1.3.3. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi.....	26
1.3.4. Avrupa Komisyonu	27
1.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı.....	29
1.3.6. Ombudsman	29
1.3.7. Sayıştay	30
1.3.8. Avrupa Merkez Bankası ve Yatırım Bankası	30
1.3.9. Komiteler.....	31
1.4. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKALAR VE KOMŞULUK POLİTİKASI.....	31
1.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ.....	34

2. AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKE KAVRAM VE SÜREÇLERİ.....	37
2.1. ÜYELİK VE ADAY ÜYELİK KAVRAMLARI.....	37
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM KOŞULLARI	39
2.3. ÜYELİK BAŞVURUSU VE SÜRECİ.....	42
2.4. TÜRKİYE'NİN ADAY ÜYELİK SÜRECİ.....	51
3. AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKELERİNİN SORUNLARI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALAR	59
3.1. 2016 YILI İTİBARI İLE ADAY ÜLKELER.....	59
3.1.1. Türkiye	59
3.1.2. Arnavutluk	67
3.1.3. Makedonya.....	71
3.1.4. Sırbistan	74
3.1.5. Karadağ	77
3.2. BÖLGESEL VE SİYASAL SORUNLAR	82
3.2.1. Türkiye'nin Bölgesel ve Siyasal Sorunları	82
3.2.2. Arnavutluk'un Bölgesel ve Siyasal Sorunları	84
3.2.3. Makedonya'nın Bölgesel ve Siyasal Sorunları	86
3.2.4. Sırbistan'ın Bölgesel ve Siyasal Sorunları.....	88
3.2.5. Karadağ'ın Bölgesel ve Siyasal Sorunları.....	90
3.3. TİCARİ VE EKONOMİK SORUNLAR.....	92
3.3.1. Türkiye'nin Ticari ve Ekonomik Sorunları.....	92
3.3.2. Arnavutluk'un Ticari ve Ekonomik Sorunları	96
3.3.3. Makedonya'nın Ticari ve Ekonomik Sorunları.....	97
3.3.4. Sırbistan'ın Ticari ve Ekonomik Sorunları	99
3.3.5. Karadağ'ın Ticari ve Ekonomik Sorunları.....	100
3.3.6. Türkiye ile Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ Arasında İhracat ve İthalat Hacimlerinin Karşılaştırılması	102
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA	112
EKLER.....	122
EK-1: TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ (1959/2015)	122
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Avrupa Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AMBS	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
AP	Avrupa Parlamentosu
APS	Avrupa Para Sistemi
ATS	Avrupa Tek Senedi
BAB	Batı Avrupa Birliği
EEAS	European External Action Service
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İNGEV	İnsani Gelişme Vakfı
KOB	Katılım Ortaklığı Belgeleri
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation Development)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1.	AB Üyesi Ülkeler	6
Çizelge 1.2.	AB'nin Dış Politika Araçları ve Güç Kapasiteleri	34
Çizelge 1.3.	1958-2013 Arası AB Dış Ticaret Verileri	35
Çizelge 3.1.	Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylık Süreci	66
Çizelge 3.2.	Arnavutluk'un Avrupa Birliği Adaylık Süreci	70
Çizelge 3.3.	Makedonya'nın Avrupa Birliği Adaylık Süreci	73
Çizelge 3.4.	Sırbistan'ın Avrupa Birliği Adaylık Süreci	76
Çizelge 3.5.	Karadağ'ın Avrupa Birliği Adaylık Süreci	81
Çizelge 3.6.	Türkiye Genelinde Suriyeli Mülteci Sayıları (2016)	82
Çizelge 3.7.	Karadağ'ın Ekonomik Durumu	101
Çizelge 3.8.	Türkiye – Arnavutluk Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)	102
Çizelge 3.9.	Türkiye – Makedonya Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)	103
Çizelge 3.10.	Türkiye – Sırbistan Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)	104
Çizelge 3.11.	Türkiye – Karadağ Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)	106

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.	Üye Ülkelerin AB ve Ulusal Hükümetlere Yönelik Görüşleri	5
Şekil 1.2.	AB Genişleme Dönemleri Kronolojisi	20
Şekil 1.3.	Avrupa Paramentosu Seçimlerine Katılım Oranları	25
Şekil 1.4.	Portekiz NUTS I, II ve III Bölgeleri	33
Şekil 1.5.	Portekiz NUTS I, II ve III Bölgeleri	36
Şekil 2.1.	AB Üyesi ve Aday Üye Ülkeler	38
Şekil 3.1.	Türkiye Haritası.....	59
Şekil 3.2.	Arnavutluk Haritası	68
Şekil 3.3.	Makedonya Haritası	71
Şekil 3.4.	Sırbistan Haritası	74
Şekil 3.5.	Karadağ Haritası.....	78
Şekil 3.6.	2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Arnavutluk Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler	103
Şekil 3.7.	2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Makedonya Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler	104
Şekil 3.8.	2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Sırbistan Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler	105
Şekil 3.9.	2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Karadağ Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler	107

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında öncelikle Avrupa'da kalıcı bir barış ortamının sağlanabilmesi amacıyla bir araya gelen ülkeler, bugün ekonomik ve siyasal açıdan da bütünleşmeye yönelik önemli uygulamalara imza atan Avrupa Birliği'ni kurmuşlardır. Fransa ve Almanya arasında yüzyıllar boyu devam eden çekişmeleri ortadan kaldırmak üzere 1950 yılında sunulan Schuman Planı, Avrupa Birliği'ne yönelik bütünleşmeler adına atılan ilk adım olarak kabul edilmektedir. Almanya ile Fransa arasında kurulacak dostluk ile askeri açıdan büyük önem taşıyan kömür ve çelik üretimi, iki ülkenin ortak idaresi altında yapılabileceğine karar verildi. Bu süreci takiben 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran antlaşma, altı Avrupa ülkesi tarafından imzalanmıştır. Bu ülkeler başta Fransa ve Almanya olmak üzere Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg'dur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile üye ülkeler arasında gümrük tarifelerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması, kömür ve çelik ortak pazarı oluşturulması, vergilendirme sistemlerinde çifte fiyatlandırmanın ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu anlaşma, Avrupa genelinde bir uzlaşma ve barış zemini oluşturmayı sağlamıştır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruluşunu takiben 1954 yılında Batı Avrupa Birliği, 1957 yılında da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşturulmuştur. 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Euratom konsey ve komisyonlarının bir araya gelmesi sağlanmıştır. 1968 yılında Gümrük Birliği yürürlüğe konularak bütünleşmeye yönelik önemli ve somut bir adım daha atılmıştır. Ekonomik ve parasal birliğin oluşturulmasına yönelik çalışmalar 1979 yılında sonlandırılmış ve Avrupa Para Sistemi (EMS-European monetary system) oluşturulmuştur. 1992 yılında Maastricht Antlaşması olarak da adlandırılan ile Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır.

Oluşturulan birliğin gösterdiği ilerlemeler ve atılan adımların başarıya ulaşması, diğer Avrupa ülkelerinin de topluluğa katılmak üzere harekete geçmelerine neden olmuştur. Bu doğrultuda 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz de topluluğa katılmış, Avrupa Topluluğu üye sayısı

12'ye çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin genişleme politikasına uygun olarak dördüncü genişleme 1995 yılında yapılmış, Birliğe Avusturya, Finlandiya ve İsveç katılmıştır. En çok katılım 2004 yılında beşinci genişlemede yaşanmıştır. Bu genişlemede Avrupa Birliği'ne Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Litvanya, Malta, Polonya, Letonya, Slovenya, Macaristan ve Slovakya katılmıştır. 2007 yılında altıncı genişleme ile Bulgaristan ve Romanya, 2013 yılında yedinci genişleme ile Hırvatistan Birliğe katılmış, toplam üye sayısı 28'e ulaşmıştır.

Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için öncelikle aday üyelik başvurusunun yapılması, adaylığın onaylanmasını takiben Katılım Müzakereleri ile ele alınan fasılların kapanması gerekmektedir. Halen Türkiye, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ Avrupa Birliği aday ülke statüsünü taşımaktadır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin üyelik sürecinin, aday ülke statüsü devam eden ülkelerin adaylık süreçlerindeki son durumun, bölgesel ve siyasi sorunları ile ticari ve ekonomik sorunlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Birliği ele alınmıştır. Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği'ne genel bir bakış yapılmış, Birliğin tarihçesi ve oluşumu, bu oluşumdaki önemli antlaşmalar ile genişleme süreci irdelenmiştir. Avrupa Birliği'nin demokrasiye yaklaşımı ele alındıktan sonra Birliğin kurumlarına yönelik gerekli açıklamalar yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları ve komşuluk politikasına yönelik gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra bölümün sonunda Avrupa Birliği'nin bölgeselleşme sürecinde dış ticaretin gelişimi incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü Avrupa Birliği üyeliği ve aday üyelik kavramlarına, aday üyelik sürecine ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle üyelik ve aday üyelik kavramları açıklanmıştır. Bir ülkenin Avrupa Birliği'ne katılım koşullarına yönelik incelemelerin ardında üyelik başvurusu ve süreci irdelenmiştir. Bölümün sonunda Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecine yönelik yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü Avrupa Birliği aday ülkelerinin sorunlarının incelendiği, bu ülkelerle Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat hacimlerinin karşılaştırıldığı bölümdür. Bu bölümde öncelikle 2016 yılı itibarı ile aday ülke statüsü taşıyan Türkiye, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın aday üyelik sürecindeki son durumları genel olarak incelenmiştir. Daha sonra her bir ülke için bölgesel ve siyasal sorunlara yönelik yapılan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Aday ülkelerin ticari ve ekonomik sorunları irdelendikten sonra Türkiye ve diğer aday ülkeler arasında bir karşılaştırma yapabilmek üzere bu ülkelerle yapılan ithalat ve ihracat hacimleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

1. AVRUPA BİRLİĞİ

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NE GENEL BAKIŞ

Avrupa Birliği (AB), Avrupa ülkelerinin yüzyıllar içerisinde kazandıkları deneyim ve oluşturdukları ortak ilkeler doğrultusunda oluşturulmuştur. Kalıcı barış, toplumsal refahın artırılması, ülkeler arası dayanışma, ortak pazar ekonomisinin oluşturulması, girişim özgürlüğü gibi yaklaşımlar, AB'nin oluşturulmasına yönelik hareketlerin temel noktasıdır. AB'nin oluşturulmasında temel amaç, ülkelerin kültürel, dilsel ve dinsel çeşitliliğinden kaynaklanan dinamizmin ortak bir güce dönüştürülmesidir (AB Bakanlığı, 2014: 2).

Küresel dünyada ülkelerin ortak amaçlar doğrultusunda bir araya geldikleri bütünleşme hareketleri içerisinde AB, örnek gösterilebilecek düzeyde başarılı bir bütünleşme hareketi olarak görülmektedir. Birlik, birliğe üye her ulusun kendi devlet kimliklerini içinde barındıran, uluslar üstü bir yapı olmaya yönelik entegrasyon hareketi olarak kabul edilmektedir. Son yüzyıllarda sürekli bir savaş ortamında yaşamak zorunda kalan Avrupa ülkelerinde barışa duyulan özlem, Avrupa devletlerinin bir çatı altında bir araya gelmesi için itici bir güç olmuş, AB, kuruluş amaçlarının başında yer alan “kalıcı barış” konusunda ciddi bir başarı yakalamıştır (Alganer ve Çetin, 2007: 286).

Avrupa'da barışı sağlamak ve ülkeler arasında ekonomik işbirliği kurmak amacıyla 1951 yılında Paris Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Avrupa Birliği'ne giden süreci başlatmışlardır (AB Bakanlığı, 2014: 1). 2017 yılının Ocak ayı itibarı ile AB üyesi 28 ülke bulunmaktadır¹. 5 ülke ise AB'ye aday ülke statüsündedir (https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en).

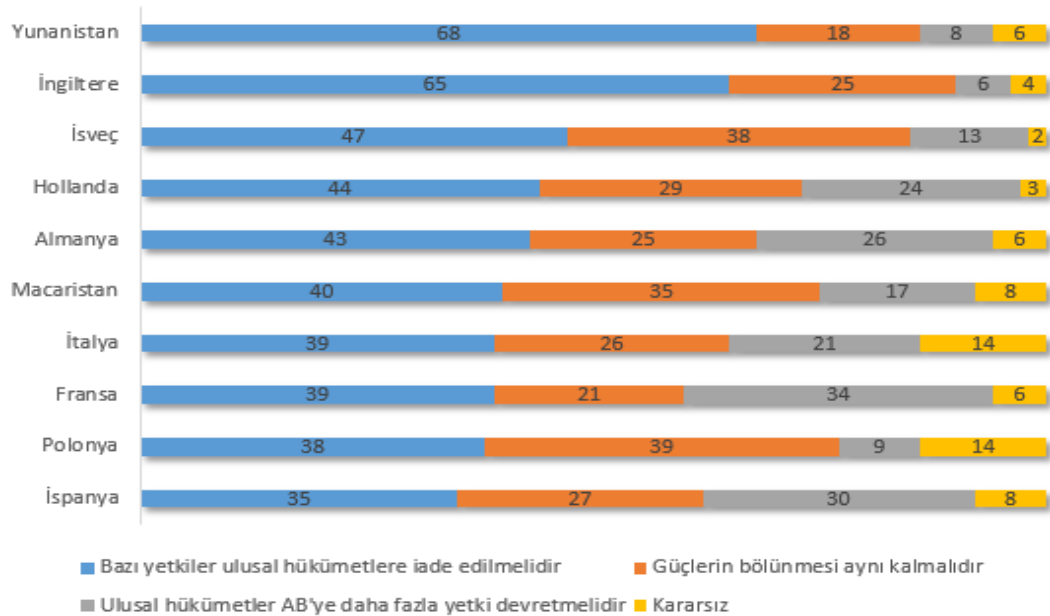
Öner (2016: 6), AB projesinin kriz temelli bir proje olduğunu söylemektedir. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı kriz sonrası kalıcı bir barış oluşturmak, barışı korumak, Avrupa

¹08.01.2017 tarihi itibarı ile Avrupa Birliği'nin resmi internet sayfasında (<https://europa.eu/european-union>) İngiltere de AB üyesi ülkeler arasında listelenmektedir. Ancak Haziran 2016 tarihinde İngiltere, Birlik'ten ayrılmak üzere halkoylaması yapmış, bu oylamadan “ayrılma” kararı çıkmıştır (Brexit)

ülkelerinde refah düzeyini artırmak hedefleri ile bu proje hayata geçirilmiştir. Dinç (2011: 43) AB'nin bu hedefler doğrultusunda bütünleşmesinin en son şekli ile ilgili olarak Avrupa ülkeleri arasında bir fikir birlikteliğinin olmadığını ileri sürmektedir. O'na göre AB projesinde belirli bir noktaya gelinmesine rağmen ulaşılabilecek son noktanın belirsiz olması, Avrupa kimliğinin yeterince oluşmamasının kanıtıdır.

Avrupa Birliği'nin uluslararasıdaki gücü, bu gücü oluşturan unsurlar ve gücün meşruiyeti konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Ginsberg (1999: 432) AB'nin üye ülkeler üzerinde özellikle dış politika konusunda etkisinin sınırlı kaldığını belirtmektedir. Bunu da AB'nin ulus devlet, devlet dışı aktör, uluslararası bir örgüt veya uluslararası bir rejim olarak tanımlanamamasına bağlamaktadır. Aksoy ve Uğur (2016: 214) da ortak bir dış politika yürütülmesine yönelik bir engel olarak, AB üyesi ülkelerin AB lehine ulusal egemenlik haklarından tümüyle feragat etmek istememelerini göstermişlerdir.

2016 yılının Haziran ayında AB üyesi 10 ülkede yapılan bir araştırma, AB karşıtlığının önemli boyutlara geldiğini göstermektedir. PEW Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen anket sonuçları Şekil 1.1'de görülmektedir.

Şekil 1.1. Üye Ülkelerin AB ve Ulusal Hükümetlere Yönelik Görüşleri

Kaynak: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/24/brexit-vote-highlighted-uks-discontent-with-eu-but-other-european-countries-are-grumbling-too/>

Şekil 1.1, AB üyesi ülkelerde kamuoyunun AB ve ulusal hükümetlerin yetki düzeylerine yönelik görüşlerini ortaya koymaktadır. Yunanistan'da yetkilerin ulusal hükümete verilmesini düşünenlerin oranı %68 çıkmıştır. İngiltere'de 24 Haziran 2016'da yapılan halk oylaması sonucunda AB'den çıkma kararı %52'lik bir katılımı kabul edilmiştir. Şekil 1.1'deki verilere göre ulusal hükümetlerin AB'ye daha fazla yetki devretmesini düşünen ülkeler arasında %34 ile Fransa ilk sırada, %30 ile İspanya ikinci sırada yer almaktadır. Bu sonuçlar, genel olarak AB üyesi ülkelerde AB'ye yönelik bakışla ilgili kararsızlıklar yaşandığını da göstermektedir.

AB üyesi ülkeler, birliğe giriş yıllarına göre sıralı şekilde Çizelge 1.1'de verilmiştir.

Çizelge 1.1. AB Üyesi Ülkeler

Ülke	Giriş Yılı	Nüfus (2015)	AB Nüfusuna oranı (%)
Almanya	1958	81.797.537	%16,0
Avusturya	1995	8.576.261	%1,7
Belçika	1958	11.258.434	%2,2
Bulgaristan	2007	7.202.198	%1,4
Çek Cumhuriyeti	2004	10.538.275	%2,1
Danimarka	1973	5.659.715	%1,1
Estonya	2004	1.313.271	%0,3
Finlandiya	1995	5.471.753	%1,1
Fransa	1958	66.415.161	%13,1
Hırvatistan	2013	4.225.316	%0,8
Hollanda	1958	16.900.726	%3,3
İngiltere	1973	64.875.165	%12,8
İrlanda	1973	4.628.949	%0,9
İspanya	1986	46.449.565	%9,1
İsveç	1995	9.747.355	%1,9
İtalya	1958	60.795.612	%11,9
Güney Kıbrıs	2004	847.008	%0,2
Letonya	2004	1.986.096	%0,4
Litvanya	2004	2.921.262	%0,6

Çizelge 1.1 (Devam) AB Üyesi Ülkeler

Ülke	Giriş Yılı	Nüfus (2015)	AB Nüfusuna oranı (%)
Lüksemburg	1958	562.958	%0,1
Macaristan	2004	9.855.571	%1,9
Malta	2004	429.344	%0,1
Polonya	2004	38.005.614	%7,5
Portekiz	1986	10.374.822	%2,0
Romanya	2007	19.870.647	%3,9
Slovakya	2004	5.421.349	%1,1
Slovenya	2004	2.062.874	%0,4
Yunanistan	1981	10.585.018	%2,1
Toplam		508.777.856	100%

Kaynak: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#map sayfasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye ile birlikte Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya'nın AB aday üyelik statüsü devam etmektedir.

AB, temel noktada barış, ekonomik kalkınma ve dayanışma amaçlarının dışında, üye ülkeler arasında siyasi dayanışma ve sosyal kaynaşma projesidir. Bu bağlamda genel politikalar ve hedefler, aşağıdaki şekilde sıralanabilir (AB Bakanlığı, 2014: 4-5):

- Dış politikada etkili ve güçlü bir aktör durumuna gelmek,
- İnsan hakları, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü değerlerinin garanti altına alınmasını sağlamak, yaygınlaştırmak,
- Her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi, özellikle kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için mücadele etmek,
- Çevre kirliliği ve iklim değişikliği konularında, ekonomik büyümeyi de koruyacak şekilde mücadele etmek, enerji güvenliğini sağlamak,
- Terörizm, kaçakçılık, uyuşturucu, yasadışı göç gibi konularda mücadele etmek,
- Özgürlük, güvenlik ve adaletin gerçek anlamda yaşama geçirilmesi için mücadele etmek,

- Üye ülkelerde istihdamın artırılmasına ve sosyal korumanın daha üst düzeye çıkartılmasına katkı sağlamak, üye ülkeler arası eğitim programları düzenleyerek ortak çıktılara ulaşmaya katkı sağlamak,
- Üye ülkeleri ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum açısından teşvik etmek,
- Üye ülke insanların yaşam kalitesini yükseltmek.

1.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi ve Oluşum Süreci

Yüzyıllar boyunca Avrupa'da Roma, Bizans, Fransız ve Alman Avrupa'sı gibi birçok farklı Avrupa'nın kurulduğu, Avrupa sınırlarının da sürekli değiştiği görülmektedir. Ancak bu süreçte Avrupalıların tümünü bir arada toplayabilen bir çatı ve bu çatı altında Avrupalı kimliği oluşmamıştır. 20. yy. ortalarına kadar Avrupa ülkelerinde sağlanamayan birlik yüzünden çatışmalar ve savaşlar önlenememiştir. Avrupa'nın geçmişine bakıldığında Avrupa tarihinin, bölgede egemenlik kurmak ve/veya topraklarını genişletmek amacıyla ülkelerin birileriyle savaşmaları üzerine yazıldığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı devletlerin ortak hareket etmeye ve savaşlara son vermeye karar vermeleri, ulusların bazı yetkilerini devredecekleri uluslar üstü bir otoritenin kurulmasına yönelik çalışmaları hızlandırmıştır. Öncelikle ekonomik ilişkiler düzeyinde ülkelerin entegrasyonu süreci başlatılmış, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar derinleşme ve genişleme politikaları ile ekonomik entegrasyon tamamlanmıştır. Daha sonra başlatılan siyasi entegrasyon süreci kapsamında Avrupalılık kimliği kavramı üzerine tartışmalar başlamıştır (Ercan, 2016: 88-89).

Avrupa ülkeleri arasında birlik kurulması ve bütünleşme olması adına yüzyıllar öncesine dayanan fikir ve hareketlerden ancak XX. yy. ortalarında sonuç alınabilmiştir. Bu tarihten önce Avrupa'da birliğin sağlanması üzerine yapılan girişimler başarılı olamamıştır (Azak, 2015: 2). II. Dünya Savaşı sonrasında 19 Mart 1946 tarihinde Sir Winston Churchill'in Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşma, ülkelerin bir araya gelmesinde önemli bir etki yaratmıştır. Churchill konuşmasında "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini öne sürmüştü, Avrupa ülkelerinin yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunlara ancak bir araya gelerek çözüm üretilebileceğini ifade etmiştir. O'na göre Avrupa ülkelerinde birliğin sağlanması, Avrupa ailesinin yeniden yaratılmasında ilk

adımın Fransa ve Almanya arasında bir ortaklık kurularak atılması gereklidir. Adı her ne olursa olsun Avrupa Birleşik Devletleri (ABD) yeniden yaratılmalı, ilk pratik adım olarak Avrupa Konseyi oluşturulmalıdır. Çalışmalara Fransa ve Almanya liderlik etmelidir (Alganer ve Çetin, 2007: 304; <http://www.cfr.org/europe/churchills-united-states-europe-speech-zurich/p32536>).

Sir Winston Churchill'in önemli noktalara işaret ettiği konuşmasının ardından 5 Haziran 1947 tarihinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından "Marshall Planı" adı ile bilinen "Avrupa'yı İyileştirme Planı" açıklanmış ve uygulamaya konulmuştur (Alganer ve Çetin, 2007: 304). 16 Avrupa ülkesi tarafından kabul edilen Marshall Planı doğrultusunda, 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa ülkelerinin bir araya gelebilmesinde önemli bir yer tutan OEEC² (Organisation of European Economic Cooperation – Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü), 18 Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur (http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomic_cooperation.htm). Marshall Planı doğrultusunda Avrupa ülkelerine başlatılan yardımlardan sonra 7-11 Mayıs 1948 tarihinde Lahey'de Avrupa Kongresi toplantıları yapılmıştır. 800 delegenin katıldığı kongrede, Avrupa ülkelerinin siyasal ve ekonomik açılardan bütünleşebilmelerine yönelik hazırlıkların yapılmasıyla görevlendirilen Avrupa Danışma Meclisi ve Avrupa Özel Konseyi oluşturulmuştur (AB Kronolojisi, 2016). Kongre sonrasında birleşik ve demokratik bir Avrupa'nın kurulması kararı alınmıştır.

Avrupa Birliği'nin kurulması sürecinde önemli iki adımdan birincisi, 4 Nisan 1949 tarihinde NATO'nun (North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), ikincisi ise 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra Antlaşması ile Avrupa Konseyi'nin kurulmasıdır (Alganer ve Çetin, 2007: 305).

Savaşın sona ermesiyle kalıcı bir barış ortamının sağlanması, bütünleşmeye karar veren ülkelerin güçlerinin güvence altına alınması, askeri açıdan büyük önemi olan kömür ve çelik sanayisinin Avrupa genelinde denetim altına alınması gibi ihtiyaçlar, Avrupa bütünleşmesinin temelinde yatan nedenler olarak sayılabilir. 9 Mayıs 1950 tarihinde

---

²Bu organizasyon 1960 yılında ABD ve Kanada'nın da katılımıyla birlikte OECD (Organisation for Economic Cooperation – İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) adını almıştır (Alganer ve Çetin, 2007: 304).

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından sunulan “Schuman Planı”, bütünleşmeye yönelik ilk adım olarak kabul edilmektedir³. Schuman Planı’nın da özünde Fransa-Almanya ortaklığının öncelikli olarak sağlanması gerekliliği yer almaktadır. Fransa ile Almanya arasında bir dostluk sağlanarak, yüzyıllar boyu devam eden çekişme de ortadan kaldırılabilir. Bu sayede askeri açıdan büyük önemi olan kömür ve çelik üretimi, iki ülkenin ortak idaresi altında yapılabilmesi sağlanabilir (Azak, 2015: 4).

Bütünleşmeye yönelik adımlar, 18 Nisan 1951 tarihinde Paris’de Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) antlaşması ile somutlaşmıştır. AKÇT’nun temel amaçları arasında Fransa ve Almanya arasında yaşanan sorunların giderilmesi, bu iki ülkenin kömür ve çelik alanında ortak kontrolünün sağlanması, Avrupa’daki güçler arası ihtilafların ve savaş olasılığının ortadan kaldırılması bulunmaktadır. AKÇT’nin en önemli hedefi ise, üye ülkeler arasında kömür ve çelik ile ilgili ortak pazar oluşturulması, etkili gümrük tarifelerinin kaldırılması, miktar kısıtlamalarının kaldırılması, kontrollerin karşılıklı olarak yapılabilmesi ve vergilendirme sistemlerinde ortaklığa gidilerek çifte fiyatlandırmaların ortadan kaldırılması olarak belirtilmektedir. Bu amaç ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için ülkelerin sanayi politikaları arasında bir koordinasyon sağlanmalı ve politikalar birbiri ile uyumlu hale getirilmelidir (Tatoğlu, 2006: 13-14). AKÇT’nin kurulması, Almanya ve Fransa’nın geçmişten gelen düşmanlıklarına bir çözüm oluşturduğu gibi, Avrupa kıtasının genelinde uzlaşma ve barış zemini oluşturmayı da sağlamıştır (Alganer ve Çetin, 2007: 305). 20 Ekim 1954 tarihinde Paris’te imzalanan antlaşma ile Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur (AB Kronolojisi, 2016).

Avrupa ülkelerinin birleşmesi yolunda atılan bu adımlardan sonra 25 Mart 1957 tarihinde Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşturulmuş, böylece bütünleşmeye yönelik amaçlar ve kurumsal altyapılar da belirlenmiştir. 8 Nisan 1965 tarihinde AKÇT, AET ve Euratom konsey ve komisyonlarının bir araya gelmesini sağlayan Füzyon Antlaşması imzalanarak

³Schuman Planı’nın sunulduğu gün olan 9 Mayıs, her yıl 9 Avrupa Birliği günü olarak kutlanılmaktadır.

ekonomik ve kurumsal yapıların sağlamlaştırılmasına, ekonomik olarak bütünleşmeye yönelik önemli bir adım daha atılmıştır. AKÇT sonrasında bütünleşmeye yönelik projenin en önemli ve somut adımı, 1 Temmuz 1968 tarihinde Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle atılmıştır. İlerleyen süreçte 1970'li yıllarda Ekonomik ve Parasal Birlik (EBP) oluşumu için yapılan çalışmalar sonrasında 1979 yılında Avrupa Para Sistemi (APS) oluşturulabilmiştir. (Alganer ve Çetin, 2008: 340).

Avrupa'da birlik sağlanmasına yönelik olarak topluluğun genişlemesi ve yeni ülkelerin katılımı büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın 1973 yılında, Yunanistan'ın 1981 yılında, İspanya ve Portekiz'in 1986 yılında Avrupa Topluluğu'na katılması ile topluluğun üye sayısı 12 ülkeye çıkmıştır. 17 Şubat 1986'da Lüksemburg'da, 28 Şubat 1986'da Lahey'de imzalanan Avrupa Tek Senedi (ATS), bugünkü Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarının en önemlilerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da bütünleşme sağlanması adına yapılan bütün bu çalışmalar sonrasında 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Antlaşması olarak adlandırılan Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır (Alganer ve Çetin, 2008: 341).

1.1.2. Önemli Antlaşmalar

Avrupa Birliği'nin oluşma sürecinde Avrupa ülkelerinin bütünleşmesine ve entegrasyonuna yönelik birçok antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmalardan bazıları, bütünleşme yolunda önemli değişikliklere yol açmıştır.

Brüksel Antlaşması (17 Mart 1948): Sonraki yıllarda Batı Avrupa Birliği'ne dönüşecek süreci başlatan Brüksel Antlaşması'nın tam adı "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması"dır. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanan bu antlaşma, Avrupa ülkelerinin Sovyet baskısına karşı kurdukları ilk savunma örgütü olarak bilinmektedir. 50 yıl süre ile geçerli olmak üzere imzalanan antlaşmaya göre taraflardan herhangi birisinin silahlı saldırıya uğraması durumunda, diğer ülkeler saldırıya uğrayan ülkeye otomatik olarak yardım edeceklerdir (Tangör, 2001: 12-13). Birliğe 1954 yılında Almanya ve İtalya da katılmıştır (Öncü ve Cevizliler, 2013: 22).

Avrupa Konseyi Statüsü (5 Mayıs 1949): 10 Avrupa ülkesi tarafından Londra’da yapılan antlaşma doğrultusunda, Avrupa ülkeleri arasında işbirliği sağlamak üzere Avrupa Konseyi kurulmuştur. Konseye İngiltere, Fransa, Hollanda, İtalya, Belçika, İrlanda, Danimarka, Lüksemburg, Norveç ve İsveç katılmış, konsey merkezi olarak Strasbourg belirlenmiştir. 3 Haziran 1949 tarihinde statü yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi’nin kuruluşunda bir ay önce kurulan NATO, savunma ve askeri alanda işbirliğini amaçlar iken Konsey’in amacı olarak askeri ve savunma konularının dışındaki her türlü konuya ortak şekilde eğilmek, Avrupa ülkelerinde demokrasi, liberalizm, insan hakları ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapmak belirlenmiştir (Öncü ve Cevzizler, 2013: 22-23).

Paris Antlaşması (18 Nisan 1951): Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Paris Antlaşması ile imzalanmıştır. Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanan Antlaşma 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma süresi 50 yıl olarak belirlenmiş olup, geçerlilik süresi 2002 yılında bitmiştir (Ahmedov, 2015: 10-11).AKÇT’nin amacı olarak Avrupa’daki güçler arası ihtilafların, özellikle Fransa ve Almanya arasında yüzyıllar boyu yaşanan anlaşmazlıkların çözümü, kömür ve çelik gibi stratejik önemi bulunan endüstri alanlarının ortak kontrolünün sağlanması, savaş olasılıklarının kaldırılarak kalıcı barışın sağlanması belirlenmiştir. Bu kapsamda AKÇT, siyasi entegrasyonun sağlanabilmesi için öncelikli olarak ekonomik entegrasyonu sağlayabilmek adına imzalanmıştır (Tatoğlu, 2006: 13). Antlaşmaya göre kömür ve çelik sektörlerinin bütünleşmesi ve “Yüksek Otorite” olarak tanımlanan bir organ aracılığı ile yönetilmesi kararı alınmıştır (Alganer ve Çetin, 2007: 305). Yapılan bu antlaşma ile kömür ve çelik, Avrupa’da barışın kurulmasında temel araçlar olmuş, dünya tarihinde devletlerin kendi irade ve egemenlikleri ilk kez uluslararası bir kuruma devredilmiştir (AB Bakanlığı, 2013).

Roma Antlaşması (25 Mart 1957): Siyasal olarak bütünleşebilmenin yolunun ekonomik olarak bütünleşmeden geçeceğinin farkına varan ülkeler, bu doğrultuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Özellikle nükleer enerji üretimi ve ortak bir Pazar oluşturulması yönünde varılan fikir birlikteliği sonucunda 1957 yılında AKÇT üyesi altı ülke tarafından Roma Antlaşması imzalanmıştır (Tatoğlu, 2006: 16). Konferansta alınan kararlar doğrultusunda kömür ve çelik dışında diğer sektörleri de kapsayan bir

ekonomik işbirliğinin kurulması amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Topluluğun nihai amacı siyasi bütünlüğün sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu amaçla mal, işgücü ve sermayenin serbest dolaşımına açık bir ortak pazar kurulması kararlaştırılmıştır (AB Bakanlığı, 2013). Yine Roma Antlaşması kararları doğrultusunda EURATOM (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) kuruluşunu sağlayan antlaşma imzalanmıştır. Roma Antlaşması 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiş, AET de bu tarihten sonra hukuki açıdan uluslararası bir kuruluş niteliği kazanmıştır (Tatoğlu, 2006: 17). AET, Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan en önemli kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu antlaşma ile bütünleşme amaçları net olarak belirlenmiş, kurumsal altyapının da kuruluşu sağlanmıştır (Alganer ve Çetin, 2008: 340).

Füzyon Antlaşması (1 Temmuz 1967): AKÇT, AET ve EURATOM konsey ve komisyonları, bu antlaşma kapsamında birleştirilmiştir. Bu sayede tek bir komisyon ve konsey ile daha sağlıklı bir yürütme ortamı sağlanmıştır (AB Kronolojisi, 2016). Antlaşma toplulukların yürütme organlarını bir araya getirmesinden dolayı Füzyon (Merger) Antlaşması adıyla bilinmektedir. 1965 yılında Brüksel’de imzalanan antlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi 1 Temmuz 1967’dir (Ahmedov, 2015: 11).

Avrupa Tek Senedi (17/28 Şubat 1986): Bu antlaşma, bugünkü AB’nin kuruluşuna yönelik en önemli temel antlaşmalardan birisi olarak kabul edilmektedir. Avrupa Topluluğu’nun kuruluşuna yönelik Roma Antlaşmasında önemli değişikliklerin yapıldığı ATS ile üye devletlerin dış politikada işbirliklerine yönelik önemli hükümler de getirilmiştir (Alganer ve Çetin, 2008: 341). ATS 17-28 Şubat 1986 tarihlerinde Lüksemburg ve Lahey’de imzalanarak (Azak, 2015: 8) 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ATS, Avrupa Parlamentosu’nun (AP) yetkilerini artırmakta, “nitelikli oy çokluğu” yönteminin getirilmesi ile birlikte daha hızlı karar alabilmeyi de sağlamaktadır. Ortak pazara geçişle ilgili olarak da ATS ile kesin bir tarih belirlenmiş, 1992 yılında ortak pazara geçiş hedefi konulmuştur (Alganer ve Çetin, 2008: 358-359). ATS’nin önemli amaçları arasında başarılı olabilecek yakın işbirliklerinin sağlanması da yer almaktadır. Ayrıca ATS ile üye ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik alanlarda bütünleşmelerine, parasal birlik oluşturulmasına, dış politika ve çevre politikası gibi

alanlarda yürütülecek işbirliklerine yönelik belirlemeler yapılmıştır (Ahmedov, 2015: 11).

Maastricht Antlaşması (7 Şubat 1992): Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması, Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanmış ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ahmedov, 2015: 12-13). Bu anlaşma ile tek bir Avrupa parasına geçişe yönelik kurallar belirlenmiş, bir takvim oluşturulmuştur. Ayrıca Avrupa Toplulukları ifadesinin de Avrupa Topluluğu olarak anılmasına, politik entegrasyon sürecini de vurgulamak üzere kavramın Avrupa Birliği olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Anlaşma ile dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerlemenin sağlanması, bütünleşmenin güçlendirilmesi, tek para birimi içerecek parasal birlikteliğin sağlanması, ortak dış politikaların belirlenmesi, ortak güvenlik politikasına geçerek ortak bir savunma politikasının oluşturulması, uluslararası alana Avrupa Birliği kimliği ile çıkılmasının sağlanması, üye ülke halklarının hak ve çıkarlarının daha güçlü korunması, adalet ve içişleri alanlarında işbirliklerinin artırılması ve sıkılaştırılması, topluluk müktesebatının eksiksiz şekilde korunması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır. Anlaşmaya göre AB vatandaşlığı kazanmak için üye ülkelerin vatandaşı olmak yeterlidir (Tatoğlu, 2006: 31-33).

Maastricht Antlaşması ile AB üç sütun üzerine oturtulmuştur (Azak, 2015: 9; Tatoğlu, 2006: 33-34).

- Birinci Sütun: AKÇT, AET ve EURATOM'un daha sağlam temellere oturtulması, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) sağlanması konularını içermektedir.
- İkinci Sütun: Birliğe üye devletler arasında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) işbirliğine yöneliktir. AB, savunma açısından Batı Avrupa Birliğinin güçlendirilmesi, ayrıca dış politikada NATO ile birlikte hareket edilmesi politikasını yürütecektir. Zamanla bu politika birliğin güvenliğiyle ilgili bütün alanları kapsamıştır. Daha sonraki zamanlarda imzalan Amsterdam ve Nice Antlaşmalarıyla birlikte ODGP ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır.
- Üçüncü Sütun: Üye devletlerin adalet ve içişleri konusunda işbirliklerinin gerçekleştirilmesine yöneliktir. İçişleri ve Adalet alanları kapsayan bu sütun

adalet, polis ve gümrük meselelerini düzenlemektedir. Özellikle uyuşturucu ve silah ticareti, terörizm, rüşvet, dolandırıcılık ve diğer suçlarla mücadele etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bununla birlikte göç ve sığınma politikalarını da içermektedir.

Amsterdam Antlaşması (2 Ekim 1997): AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları tarafından imzalanan antlaşma, 01 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile AB vatandaşlarına dolaşım kolaylıkları sağlanmasının yanında terörle mücadele konusunda da uygulanacak politikalar belirlenmiştir. Amsterdam Antlaşması kapsamında Shengen Protokolü, AB müktesebatına eklenmiş, tek para birimi olarak Euro'ya geçiş teyit edilmiştir (Ahmedov, 2015: 13).

Amsterdam Antlaşması ile AB'nin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temeline dayandığı açıkça ifade edilmiş, bu değerlere bağlı kalmak kaydıyla Avrupa ülkelerinin AB'ye üyelik için başvuru yapabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bu değerleri ciddi şekilde ihlal edecek ülkelerin üyeliklerinin askıya alınmasına yönelik ilke ve kurallar belirlenmiştir (AB Bakanlığı, 2014: 26-27). Amsterdam Antlaşması Avrupa bütünleşme sürecine istihdam, sosyal politikalar, vatandaşlık hakları ve halk sağlığını eklemek, adalet ve içişleri anlamında üye ülkeler arasında işbirliği sağlayarak güvenliği korumak, üye ülke vatandaşlarının serbest dolaşımını sağlamak, uluslararası alanda AB'nin daha etkin olabilmesi için Avrupa Konseyi bünyesinde ODGP Yüksek Temsilciliği oluşturmak ve birliğin kurumsal yapısının güçlendirilmesini sağlamak amaçlarını içermektedir (Ahmedov, 2015: 14):

Nice Antlaşması (26 Şubat 2001): 7-9 Aralık 2001 tarihlerinde Nice'de toplanan Avrupa Konseyi tarafından Avrupa'da yenilik, bilgi ve ekonomi politikalarının koordinasyonu, tüketicilerin sağlık ve güvenlik konusu, denizlerin ve çevrenin güvenliği, kamu yararına verilebilecek hizmetler, bir kısım ürünlerin tedariklerine yönelik güvenliğin sağlanması, temel hak ve özgürlükler, dış ilişkiler gibi konular müzakere edilerek Nice Antlaşmasına yönelik siyasi bir mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakat doğrultusunda 26 Şubat 2001 tarihinde Nice Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalarda değişiklikler yapılmış, zaman içerisinde geçerliliğini yitiren maddeler kaldırılmış, bazı maddeler güncellenmiş ve yeniden numaralandırılmıştır (AB Kronolojisi, 2016). Bu

antlaşma ile Birliğin karar alma mekanizmalarının doğu ve merkezi Avrupa ülkelerinin Birliğe katılım süreçlerine hazır duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 27 üye ülkenin bulunduğu AB’nde Parlamento sandalye sayıları, komisyonların yapıları, Konseydeki oy ağırlıkları yeniden düzenlenmiştir. Özellikle genişlemeye yönelik önemli bir adım atılmış, Antlaşmaya “Avrupa Birliği’nin Genişlemesine İlişkin Protokol” eklenmiştir. “AB Temel Haklar Şartı” da Nice Zirvesinde AB kurumlarından Komisyon, Konsey ve Parlamento tarafından imzalanmış ve ilan edilmiştir (AB Bakanlığı, 2014: 27-28).

Lizbon Antlaşması (13 Aralık 2007): Avrupa ülkelerinin bütünleştirilmesi ve entegrasyonu konusunda yürütülen politikalar, süreç içerisinde yapılan anlaşmalarla önemli bir yol kat etmiştir. Geniş çaplı uygulanan genişleme politikaları doğrultusunda 2004 yılında AB üye sayısı iki katına yakın artmıştır. Üye sayısındaki bu artış sonrasında Birliğin gerek kurumsal yapılarında, gerekse karar alma mekanizmalarında bir takım değişikliklerin yapılması zorunlu duruma gelmiştir. Bu zorunluluklar doğrultusunda Avrupa Anayasası fikri ileri sürülmüş, ancak Hollanda’da ve Fransa’da yapılan halk oylamalarında Avrupa Anayasası’na “Hayır” yönünde bir sonuç alınması sonrasında, Anayasa fikrinden vazgeçilmiştir. Anayasanın kabul edilmemesi üzerine anayasa çalışmalarında ele alınan metinlerin büyük bir çoğunluğunu içeren, ancak anayasal nitelikteki Birlik sembelleri gibi unsurların olmadığı bir antlaşma metni üzerine çalışmalar başlamış, bu çalışmalar sonrasında 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile Birliğin daha demokratik ve şeffaf bir yapıya kavuşması, mekanizmaların daha etkili işletilebilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Böylece kurumsal yapı, yetkiler ve faaliyetler konusunda hükümler Antlaşma metnine yerleştirilmiş, ekonomik ve siyasi bütünleşmeye yönelik köklü değişiklikler yapılmıştır (AB Bakanlığı, 2014: 29-31). Anlaşma kapsamında yapılan başlıca değişiklikler şunlardır (https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf):

- Tek bir tüzel kişilik: Lizbon Antlaşması ile AB tüzel kişilik haline gelmiş, “Avrupa Topluluğu” yerine “Avrupa Birliği” ibaresinin kullanılmasına karar verilerek Topluluğun bütün hak ve yükümlülükleri AB’ye devredilmiştir. Ayrıca Avrupa Topluluğunun kurulduğu antlaşma da “Avrupa Birliği’nin

İşleyişine Dair Antlaşma” haline getirilmiştir. Böylece AB’nin uluslararası alanda gücünün artırılması amaçlanmıştır.

- AB’nin üç sütunlu oluşumunda yapılan değişiklikler: Lizbon Antlaşması ile 1. Sütun Avrupa Topluluklarını, 2. Sütun ODGP’yi, 3. Sütun da adalet ve içişleri ile cezai konularda polis ve adli işbirliğini kapsayacak şekilde değiştirilmiştir.
- Kurumsal Yapı: Lizbon Antlaşması ile Avrupa Konseyi ve Avrupa Merkez Bankası’na AB kurumu statüsü kazandırılmıştır. Ayrıca AB Başkanlığı (Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Başkanlığı) makamı oluşturulmuş, başkanlığın birlik politikalarının devamlılığının sağlanmasına, üye ülkeler arasında eşgüdüm sağlanmasına ve AB’nin istikrarlı şekilde devam etmesine katkı sağlaması hedeflenmiştir.
- Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi: Önemli bir kurumsal yenilik olarak AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi atanmasına, bu kişinin aynı zamanda Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcılığı görevini yürütmesine karar verilmiştir. Yüksek Temsilcinin temel görevi olarak dış politika ile ortak savunma politikasının yönlendirilmesi belirlenmiş, bunun dışında Birliği Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası alanında uluslararası arenada temsil etmesi benimsenmiştir.
- Dış Politika: Lizbon Antlaşması ile AB üyesi ülkelerin dışişleri birimleriyle işbirliği içerisinde çalışacak Avrupa Dış İlişkiler Birimi (European External Action Service – EEAS) kurulmuştur.
- Kurumsal İşleyiş: Lizbon Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu’nun (AP) yetki alanı genişletilmiştir. AP, uluslararası antlaşmalar yapılmasında, AB bütçesinin oluşturulmasında, mevzuatların hazırlanmasında daha fazla yetki ve söz hakkına kavuşmuştur.
- Karar Alma Süreci: Lizbon Antlaşması, Konsey işleyişi ile ilgili de temel değişiklikler içermektedir. Konseyin daha etkin ve esnek bir işleyişe sahip olması için nitelikli çoğunluk sistemi, esas oylama yöntemi durumuna getirilmiş, uygulamanın Kasım 2014 tarihine kadar devam etmesine karar verilmiştir. Bu tarihten sonra ise herhangi bir kanunun kabul edilmesi için “çifte çoğunluk” sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Çifte çoğunluk

sistemine göre bir kanunun kabulü için AB üyesi devletlerin en az %55'i ile birlikte AB nüfusunun en az %65'i kanuna destek vermelidir.

- Vatandaşlık İnisiyatifi: Antlaşma, Avrupa vatandaşlarının AB politikalarına yönelik her aşamada daha fazla söz hakkı olmasını sağlamakta, bunun için “vatandaşların inisiyatifi” olarak adlandırılan mekanizma devreye konulmaktadır. AB üyesi ülkelerde bu mekanizma aracılığı ile bir milyon imza toplanması durumunda vatandaşlar, AB'nin yetki sınırları içerisinde herhangi bir konuda Komisyon'un yasa teklifi hazırlamasına yönelik istekte bulunabileceklerdir.
- Ulusal Parlamentolar: Antlaşma ile ulusal parlamentolara, AB'nin kurumsal çalışmalarına daha fazla müdahil olma hakkı verilmiştir.
- Temel Haklar: Antlaşmanın maddeleri, AB'nin temel değer ve hedeflerinin detaylandırılmasını sağlamakta ve dayanaklarını güçlendirmektedir. Antlaşma ile mevcut haklar geliştirilmiş, özellikle özgürlük ve ilkeleri garanti altına alınmış, bağlayıcılık kazandırılmıştır⁴. Ayrıca antlaşma kapsamına göre terörizm veya afet durumlarında AB üyesi ülkeler dayanışma ruhu ile ortak hareket edeceklerdir. Benzeri dayanışma ve ortak hareket, enerji alanında da uygulanacaktır. Antlaşma, özgürlük, adalet ve güvenlik konularında AB'nin yetkilerinin de artırılmasını sağlamıştır.
- Birlikten Çıkma: Lizbon Antlaşması, üye devletlere üyelikten ayrılma olanağı sağlamıştır⁵.
- Genişleme: Antlaşma, daha önceki antlaşmalarda yer alan genişleme konusu ile ilgili yenilikler getirmemekle birlikte, bazı konulara yönelik açıklamalar içermektedir. AB'ye üye olmak isteyen bir ülke, AB'nin temel değerlerine bağlı kalmak şartı ile Konsey'e başvuruda bulunabilecektir.

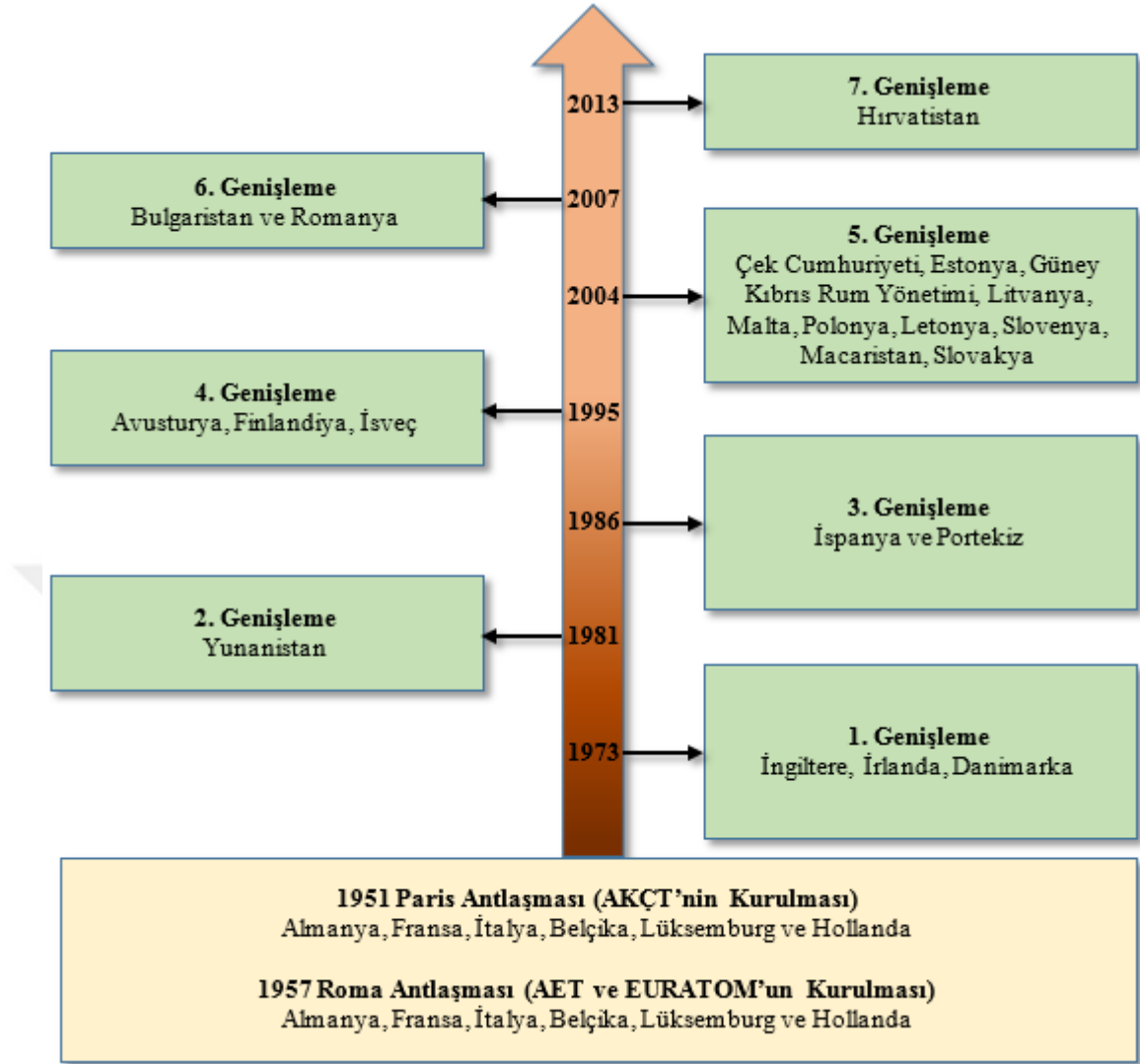
⁴ Bu bağlayıcılık, İngiltere ve Polonya'yı kapsamamaktadır
(https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf)

⁵ Bu kapsamda İngiltere, 2016 yılının Haziran ayında, referandum yaparak AB üyeliğinden ayrılmıştır.

1.1.3.Genişleme Süreci

Avrupa Birliği'ne giden süreç Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg olmak üzere altı ülkenin bir araya gelerek 1951 yılında AKÇT'yi kurması ile başlamıştır. Altılar olarak adlandırılan bu grubun birlikte hareket etme ve bütünleşme yönünde başarılı adımlar atmaları sonucunda İngiltere, Danimarka ve İrlanda, Topluluğa üye olmak üzere başvuru yapmıştır. Ancak yönetimde Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün bulunduğu Fransa, İngiltere'nin üyeliğini 1963 ve 1967 yıllarında iki kere veto etmiştir. Charles de Gaulle'nin 1969 yılında Fransa Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa etmesi sonrası genişleme süreci tekrar başlatılmış, 1973 yılına kadar süren pazarlıklar sonrasında İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın topluluğa üyelikleri gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda topluluk genişlemeye devam etmiş, 1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında da İspanya ve Portekiz topluluğa üye olarak kabul edilmiştir. 1990'lı yıllara 12 üye ile giren topluluğa 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç de katılmış, topluluğun üye sayısı 15'e yükselmiştir. 2004 yılında AB tarihindeki en büyük genişleme yaşanmış, 10 ülkenin üyeliğe katılması ile üye sayısı 25'e yükselmiştir. 2004 yılında üyeliğe kabul edilen ülkeler Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Litvanya, Malta, Polonya, Letonya, Slovenya, Macaristan ve Slovakya'dır. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliklerinin kabulü ile AB üyesi ülke sayısı 27'ye yükselmiştir. AB'ye üyeliği kabul edilen son ülke ise Hırvatistan'dır. Hırvatistan, AB'ye 2013 yılında üye olmuş ve üye ülke sayısı 28'e ulaşmıştır (AB Bakanlığı, 2013). AB'nin genişleme politikasına yönelik atılan adımlar Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2. AB Genişleme Dönemleri Kronolojisi
Kaynak: AB Bakanlığı, 2014: 34-38 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Halen AB üye adaylığı devam eden 5 ülke bulunmaktadır. Bunlar Türkiye, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ'dır. Bosna Hersek ve Kosova ise potansiyel adaylar listesinde yer almaktadır (https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en).

1.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DEMOKRASİ YAKLAŞIMI

Demokrasi kavramının özünü insan hakları ve özgürlükleri oluşturmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca aralarında birçok farklılıklar barındıran insanların ve toplumların, bu farklılıklar nedeniyle sürekli bir çatışma halinde olduğu görülmektedir. İnsanlar ve topluluklar arasındaki farklılıkların giderilemeyeceği bilindiğine göre, bu farklılıklarla

birlikte yaşayabilmenin yolunu bulmak gerekmektedir. Demokrasi, insanların ve toplumların birbirlerinin hak ve özgürlüklerine saygı gösterdikleri, farklılıklarını kabul ettikleri bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Demokrasinin, farklılıklar arası sorunlara çözüm üretebilecek bir potansiyeli vardır (Özdemir, 2013: 75). Bütün ideolojileri barındıracak bir demokrasi tanımı yapılamamakta, her ideoloji kendi fikirlerine yönelik demokrasi biçimini tanımlamakta, böylece ortaya Marksist Demokrasi, Liberal Demokrasi, Sosyal Demokrasi gibi tanımlar çıkmaktadır. Kelime kökeni olarak bakıldığında ise Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (yönetim) sözcüklerinin birleşmesi ile ‘demokrasi’ kelimesinin oluşturulduğu görülmektedir. Kelime anlamları üzerinden değerlendirildiğinde demokrasi, halkın yönetimi, yurttaş egemenliği anlamına gelmektedir. Süreç içerisinde gelişen bu kavram ile ilgili olarak, özgürlük ve eşitliğin vazgeçilmez unsurlar olduğu söylenebilir. Bu bağlamda demokrasi, insan haklarını temel alan bir özgürlükler rejimi olarak tanımlanabilir. Demokratik rejimlerde yasalar önünde herkes eşittir (Karatekin ve Elvan, 2016: 1406).

Toplumların gelişmesi ve büyümesi ile demokrasi kavramı da “ideal” tanımından çıkarak, ideale yakınlığı içeren şartlarla tanımlanmaktadır. Bu bağlamda gerçek demokrasilerde 6 şartın yerine getirilmesi beklenmektedir. (<http://www.anayasa.gen.tr/demokrasi.htm>; Karagöz, 2005: 11):

- “Siyasal makamlar seçimle iş başına gelmelidir.
- Seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır.
- Seçimler serbest olmalıdır.
- Birden çok siyasi parti var olmalıdır.
- Muhalefetin iktidar olma şansı mevcut olmalıdır.
- Temel kamu hakları tanınmış ve güvence altına alınmış olmalıdır”.

AB, Birliğe katılmak isteyen üye ülkelerde yukarıdaki altı şartı aramaktadır. Bu şartlar yerine getirilmediği sürece aday ülkenin üyeliği kesin üyeliğe çevrilmemektedir⁶. AB’ne

---

⁶Yunanistan, 1961 yılında AB ile Ortaklık Antlaşması imzalamıştır. Ancak 1967 yılında Albaylar Cuntası tarafından Yunanistan’da yönetime el konulması sonrasında süreç askıya alınmıştır. 1974 yılında yönetim tekrar sivilere geçmiş ve 1975 yılında Yunanistan, tam üyelik için AB’ye başvurmuştur. Siyasi ve ekonomik açıdan yeterli görülmemesi nedeniyle müzakereler altı yıl boyunca sürmüştür. Sonrasında

üye olmak isteyen ülkelerin siyasi rejimlerinin demokrasiye dayanması gerekliliği, 1962 tarihli Birkelbach Raporu'nda yer almaktadır. AP çatısı altında hazırlanarak kabul edilen rapor, gerçek anlamda demokratik uygulamaların bulunduğu, temel hak ve özgürlüklere saygılı ülkelerin AB'ye üye olarak başvurabileceklerini içermektedir (Usul, 2008: 107).

Açıkmeşe (2003: 23-24) AB'nin Avrupa'da demokrasinin istikrarı açısından bir teminat olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. AB, uluslararası örgütler içerisinde doğrudan parlamenter seçiminin yapıldığı tek örgüttür. Ayrıca Avrupa halklarının ifade haklarının artırılması adına Parlamento yetkileri de süreç içerisinde artırılmıştır. Konsey ile AP arasında demokrasi yönünden hassas bir denge kurulması işlevini ise Komisyon yürütmektedir. AB'ye üye ülkelerin halklarının referandum ile söz söyleme hakları da bulunmaktadır. Avrupa Birliği Anayasası ile ilgili Fransa ve Hollanda'da Mayıs 2005 tarihinde referandum yapılması, Haziran 2016 tarihinde İngiltere'de AB'de kalmak veya ayrılmak üzere referanduma gidilmesi, bu durumu örneklemektedir (Karagöz, 2006: 14-15).

AB'ne aday ülkelere yönelik tutulan raporlarda, o ülkede yapılan seçimler ve uluslararası gözetmen raporları dikkate alınmaktadır. Başka bir ifade ile AB açısından seçimlerin serbest şekilde yapılması, oylamanın gizli olması, hükümetin seçimle başa gelmesi, seçimlerin adil olması ve düzenli yapılması büyük önem taşımaktadır. AB demokrasisine genel olarak bakıldığında, farklı inançlara hoşgörünün ve çoğulcu demokrasinin kavramsal açıdan ve uygulama yönünden ön planda tutulduğu görülmektedir.

AB, demokrasi anlayışının daha fazla yerleşebilmesi adına, genişleme çalışmaları kapsamında her yeni genişlemede Birliğe katılım şartlarını daha da ağırlaştırmıştır. Bunun temel nedeni olarak, aday ülkede demokratik hakların daha üst noktalara çıkartılabilmesi, demokrasi konusundaki eksikliklerin daha fazla gözlemlenebilmesi ve ortaya çıkartılabilmesi gösterilmektedir. Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi, aday ülkelerle müzakerelerin başlatılabilmesine yönelik şartlar arasında bulunmaktadır. 22

Yunanistan'ın birlik içerisinde daha hızlı şekilde demokratikleşeceğine inanılmış ve 1 Ocak 1981 tarihinde Yunanistan'ın tam üyeliği onaylanmıştır (AB Bakanlığı, 2014: 36).

Haziran 1993 tarihinde Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen 'Kopenhag Kriterleri'ne göre siyasi kriter "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı"dır (<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf>).

1.3. AVRUPA BİRLİĞİ KURUMLARI

AB Kurumlar; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Ombudsman, Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası ve Yatırım Bankası ile Komiteler'dir.

1.3.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu (AP), AKÇT, AET ve AAET ile ilgili yapılan çalışmalar ve toplantılar sonucunda oluşturulan bir parlamento olup Avrupa Birliği'nin resmi temsil organı olarak görev yapmaktadır. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin vatandaşlarını doğrudan temsil etmektedir (Azak, 2015: 28).

Paris Antlaşması ile AKÇT kurulduktan sonra, demokratik kontrolün sağlanabilmesine yönelik Ortak Meclis oluşturulmuştur. Strasburg'da ilk toplantısını yapan mecliste 6 ülkenin 78 temsilcisi yer almıştır. AET ve AAET kurulduktan sonra meclisteki temsilci sayısı 142'ye yükselmiştir. Bu mecliste Almanya Fransa ve İtalya 36'şar temsilci, Belçika ve Hollanda 14'er temsilci ile temsil edilirken Lüksemburg'un 6 temsilcisi bulunmaktadır. Genişleme süreci sonrasında Lizbon Antlaşması ile birlikte Avrupa Parlamentosu temsilci sayısı 751 (750 üye ve 1 başkan)olarak belirlenmiştir (Ahmedov, 2015: 33-34).Başlangıçta Avrupa Toplulukları içinde Genel Kurul adı altında çalışan Avrupa Parlamentosu, 30 Mart 1962 tarihinde aldığı kararla ismini "Avrupa Parlamentosu" olarak değiştirmiştir.

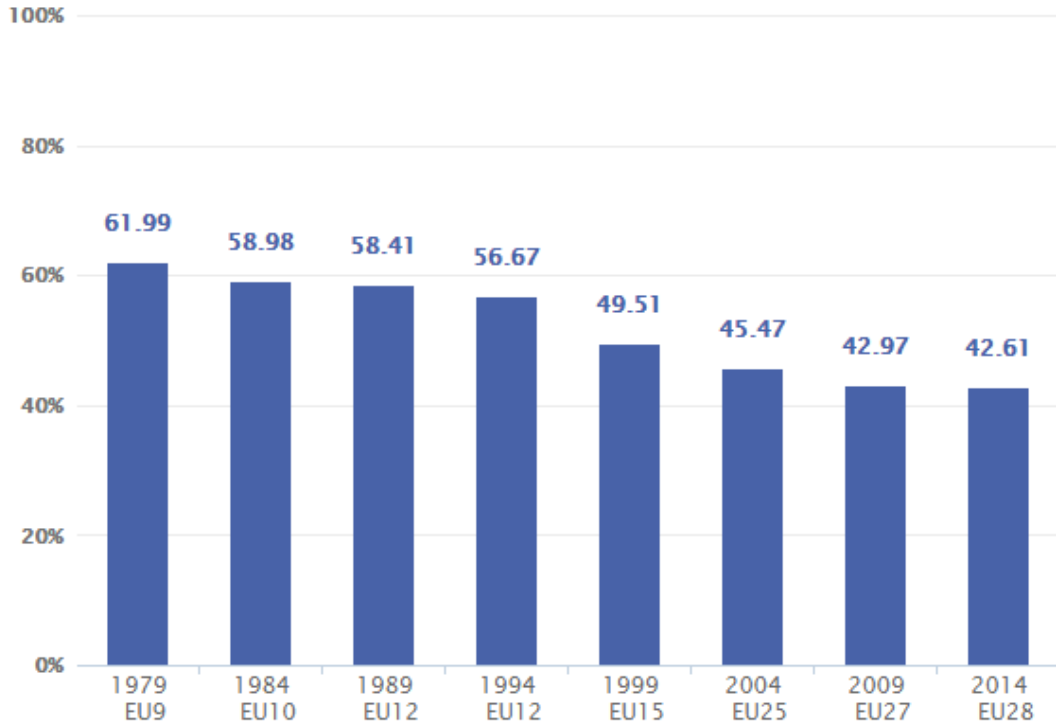
Avrupa Parlamentosu'nun üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmekte ve seçimler beş yılda bir yapılmaktadır. En son seçim 22-25 Mayıs 2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Son seçim, Lizbon Antlaşması sonrasında gücü artırılan Parlamento'nun ilk seçimi olma

özelliğini de taşımaktadır (Önsöz, 2014: 1). Üye ülkeler en az 6, en fazla 96 temsilci ile parlamentoda temsil edilebilmektedir. Temsilci sayısı, üye devletlerin nüfusuna göre azalan nispi oranlı sisteme göre belirlenmektedir. Ancak ülkelerin nüfus büyüklüklerinin çok farklı olmasından kaynaklı temsil sorunları yaşanmakta, Malta'nın bir temsilcisi ortalama 80 bin Maltalıyı temsil ederken, Almanya veya Fransa gibi kalabalık ülkelerin bir temsilcisi yaklaşık 800 bin kişiyi temsil etmektedir. Bu durum, parlamentonun demokrasi eksikliği olarak uzun zamandır bir tartışma konusu oluşturmakta, temsil dengesizliği eşitlik ilkesine uymamaktadır (Azak, 2015: 29).

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği vatandaşlarının demokratik çıkarlarını ve siyasi görüşlerini temsil etmektedir. Parlamento üyeleri, siyasi görüşleri doğrultusunda grup oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile üyeler, ülkelerini değil siyasi görüşleri temsil etmektedir. Parlamento'da son seçimlerden sonra 8 siyasi parti grubu kurulmuştur. Bu gruplardan herhangi birine kayıtlı olmayan bağımsız temsilciler de bulunmaktadır. Parlamento Genel Kurulu Strazburg'da, siyasi gruplar ise Brüksel'de toplanmaktadır. Parlamento Sekreteryası ise Lüksemburg'dadır. Parlamento'da 24 komite bulunmakta, Genel Kurul'da görüşülmesi düşünülen konular önce ilgili komitede tartışılmaktadır (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45628&l=1>).

Yasama yetkisi Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e aittir. Üye ülkeleri ilgilendiren düzenlemelerin kabul edilebilmesi için hem Avrupa Parlamentosu'nun Genel Kurul'unda, hem de Konsey'de onaylanması gerekmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin diğer kurumlarının siyasi denetim yetkisi de Avrupa Parlamentosu'ndadır (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45628&l=1>).

Avrupa Parlamentosu seçimlerine tarihsel olarak bakıldığında, halkın seçimlere katılma oranlarının sürekli düştüğü görülmektedir (Şekil 1.2).

Şekil 1.3. Avrupa Parlamentosu Seçimlerine Katılım Oranları
Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>

Şekil 1.3’de görüldüğü gibi 1979 seçimlerine %61.99’luk bir katılım sağlanmasına rağmen, her seçimde katılım oranları düşmüş, 2014 seçimlerinde bu oran %42,61 olarak gerçekleşmiştir.

1.3.2. Avrupa Birliği Konseyi

Konsey, (“Bakanlar Konseyi” ya da “AB Konseyi”) Avrupa Birliği üyesi devletlerin hükümetlerinde görev yapan bakanlardan oluşan bir organ konumundadır. Konsey, Avrupa Birliği içinde üye devletlerin ulusal çıkarlarının temsil edildiği organdır. Konsey toplantılarına, karara bağlanacak konu doğrultusunda üye devletleri temsilen ilgili bakanlar katılır. Örneğin toplantının konusu ekonomi veya para politikası ile ilişkili ise, üye devletlerin ekonomi ve maliye bakanları toplantıya katılır. Konsey başkanlığı 18 aylık süre için görev yapacak 3 üye devletten oluşan, devamlılığı ve tutarlılığı sağlamaya yönelik takımlar tarafından yürütülür. Böylece Başkanlık 6 aylık dönemlerle üye devletler arasında el değiştirir (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45630&l=1>).

Konsey'e çalışmalarında yardımcı olmak üzere başta, üye devletlerin Birlik nezdinde ki Büyükelçilerinden oluşan Daimi Temsilciler Komitesi olmak üzere çeşitli komiteler ve çalışma grupları mevcuttur. Birçok konuda tüm üye devletleri bağlayan yasal düzenlemeleri kabul etme yetkisini Avrupa Parlamentosu ile paylaşan Konsey, yine Avrupa Parlamentosu ile birlikte bütçeyi onaylamaktadır.

Konsey üç değişik usul çerçevesinde karar almakta olup bunlar; oybirliği, oy çokluğu ve nitelikli çoğunluktur. Lizbon Antlaşması sonrasında Konsey'de esas oylama usulü nitelikli çoğunluk olarak düzenlenmiş; oybirliği ve basit oy çokluğunun istisna niteliği taşıdığı ortaya konmuştur. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası bugün hala büyük ölçüde üye devletlerin oybirliği ile karar aldığı en önemli istisna alanını oluşturur. Yeni üyelerin katılımı da yine Konsey'de oybirliği aranan bir alandır.

Lizbon Antlaşması öncesi geçerli olan düzenleme çerçevesinde, nitelikli çoğunluk yönteminde her üye devletin nüfusuna, fiziki ve ekonomik büyüklüğüne göre belirli oranda oyu bulunmakta olup, sistem ağırlıklı oy esasına dayanır. Nitelikli çoğunluk yöntemine göre karar alınabilmesi için toplamı 345 olan oyların 255'inin olumlu olması gerektiği gibi üye devletlerin yarıdan fazlasının da olumlu görüş bildirmesi gerekir. Konsey'de nitelikli çoğunlukla karar alınırken, herhangi bir üye devlet gerekli görürse, alınan karara olumlu oy verenlerin, Birlik nüfusunun %62'sine karşılık gelip gelmediğinin kanıtlanmasını talep edebilir. Bu durumda %62 oranına ulaşamamışsa söz konusu karar kabul edilmemiş sayılır.

Konsey, üye devletlerin ekonomik politikaları arasındaki uyumu sağlar. Özellikle üye devletlerin Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik politikası alanına yönelik politikalarının belirlenmesinde, AB Zirvesi ile birlikte yetkilidir. Bunun yanında Konsey, Avrupa Birliği adına üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütlerle uluslararası anlaşmalar imzalar.

1.3.3. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, AB'ye üye olan devletlerin temsil edildiği bir kurumdur. Birlik içerisinde üye devletlerin çıkarlarının temsil edildiği bir kurumdur. AB Bakanlar Konseyi toplantısına üye ülkelerin ilgili bakanları katılmaktadır. Mesele,

eğer tartışılacak konu ekonomi ise o zaman üye ülkelerin ekonomi bakanları katılır. Bakanlar Konseyi, yasama ve karar alma kurumudur. Kurum, genellikle nitelikli çoğunluk sistemi ile karar alır. Konsey'in, komisyonu denetleme yetkisi olmasına rağmen komisyonu görevden alamaz. Sınırlı olarak AP tarafından denetime tabidir. Bakanlar Konseyi, Parlamento'nun görüşlerine saygılıdır. Bunun için, son karar yetkisini büyük ölçüde AP ile paylaşır (Ahmedow, 2015: 38-39).

Konsey Başkanlığı, 18 aylık süre için görev yapacak 3 üye devlet tarafından ortaklaşa yürütülür. Başkanlık, 6 aylık dönemlerle üye devletlerarasında yer değiştirir. Devamlılığı sağlanması adına "üçlü başkanlık" sistemi oluşturulmuştur. AB üyesi olmayan ülkelerle yapılan antlaşmaları Konsey birlik adına imzalar. Aynı zamanda, ekonomi politikaları gibi alanlarda ve ODGP alanında politikaların belirlenmesinde Avrupa Zirvesi ile birlikte çalışır (<http://www.consilium.europa.eu/en/homepage/?lang=en>).

1.3.4. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı 28 üyeden oluşur. Bu kişilere "komiser" adı verilir. Her Komiser bir veya daha fazla AB politikasının yürütülmesinden sorumludur. Komisyon adeta bir Bakanlar Kurulu gibi faaliyet gösterir. Komisyon'da komiserlerin yanı sıra, Avrupa Birliği görevlilerinden oluşan 25.000 kişilik bir idari teşkilat da mevcuttur (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45629&l=1>).

Komisyon bünyesinde, herhangi bir konuda idari düzenlemelerin yapıldığı idari yönetim birimleri olan Genel Müdürlükler bulunur. Her Genel Müdürlük, çalışmalarının siyasi ve yönetim sorumluluğunu üstlenen Komiserlere karşı sorumlu bir Genel Müdür tarafından yönetilir. Genel Müdürlükler müdürlüklere (direktörlük), müdürlükler bölümlere ya da birimlere, bölümler ya da birimler ise, masa şefliklerine ayrılmıştır. Her masada, masanın ilgili konusuna uygun sayıda uzman bulunur (Azak, 2015: 22-23):

Komisyon başkanı Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenir ve ataması Avrupa Parlamentosu'nun onayı ile yapılır. Komisyon başkan yardımcılarında biri de AB'nin dış politikasını yürütmekten sorumlu Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisidir.

Komisyon Başkanı'nın Zirve tarafından, Avrupa Parlamentosu seçimleri dikkate alınmak ve danışmalar yapılmak suretiyle nitelikli çoğunlukla belirlenmesi ve Parlamento'ya sunulması gerekmekte olup, Başkan adayını, Parlamento üyelerinin çoğunluğu tarafından seçilecektir. Komisyon Başkanı'nın, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve diğer tüm komiserler ile birlikte heyet halinde Parlamento'nun onayına sunulması ve Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla atanması gerekir(<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45629&l=1>).

Komisyon üyeleri ise üye devletlerin göstereceği adayların arasından Komisyon Başkanı tarafından seçilecek, bu seçimin ardından Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla ve Komisyon Başkanı'nın onayını da alarak atanan “Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” de dâhil olmak üzere Komisyon'un tamamı heyet halinde Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulacaktır. Gerekli güvenoyunun teminini takiben Komisyon, Zirve tarafından nitelikli çoğunluk ile atanır. Komiserlerin görev süresi 5 yıldır ve bu süre yenilenebilir (Demiral, 2015: 18).

Komiserler Avrupa Birliği üyesi devletlerin vatandaşları olmalarına ve bu devletler tarafından atanmalarına karşın kendi ülkelerinin menfaatlerini değil birliğin genel menfaatlerini korumak durumundadır. Komisyon, sorumluluklarını yerine getirirken bağımsız hareket eder ve üye devletlerden ya da herhangi bir kurumdan veya makamdan talimat almaz.

Komisyon, görev süresi boyunca üye devlet hükümetlerince görevden alınamaz. Avrupa Parlamentosu'nun da komiserleri tek tek görevden alma yetkisi bulunmamakla birlikte, güvensizlik oyu ile Komisyon'u heyet halinde görevden alması mümkündür.

Komisyon'un merkezi Brüksel'dedir. Avrupa Birliği üyesi devletlerden bağımsız bir niteliğe sahip olan Komisyon, Birliğin yürütme organı konumundadır. Bu doğrultuda

Birliğin bütçesini ve politikalarını uygulayan Komisyon, AB hukukunun uygulanmasının idari bakımdan gözetilmesi görevini de üstlenmiştir. AB hukukunu ihlal ettiği iddiasıyla üye devletleri Avrupa Birliği Adalet Divanı önünde dava edebilir. Komisyon'un bir diğer önemli görevi ise yasama organını oluşturan Avrupa Parlamentosu ve Konsey'e sunduğu yasama ya da karar önerileri ile yasama sürecini başlatmasıdır.

1.3.5. Avrupa Birliği Adalet Divanı

1952 yılında Lüksemburg şehrinde kurulan Avrupa Birliği Adalet Divanı Birliğin yargı organıdır. Adalet Divanı, (Genel) Mahkeme ve ihtisas mahkemelerinden oluşmakla (ABA 19 I) birlikte Avrupa Birliği bünyesinde yer alan en yüksek mahkemedir ve uluslar üstü bir konuma sahiptir. Üye ülkeler arasında, Avrupa Birliği hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda karar veren ve son sözü söyleyen kurumdur. Avrupa Birliği Adalet Divanı çok kapsamlı bir yargı görevi ile donatılmıştır. Yargısal yetkileri özellikle Avrupa Birliği hukukunun yorumlanmasını, geliştirilmesini, Avrupa Birliği organ, kurum veya diğer hizmet birimlerinin hukuki denetimini ve üye devletlerin AB hukukunun amir hükümlerine göre davranışlarının denetlenmesini kapsamaktadır (Azak, 2015: 39-40):

1.3.6. Ombudsman

Ombudsmanlık kurumu, hukuk devletlerinde bireylerin devlet karşısında korunmasına, sahip oldukları hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasına yönelik bir kurumdur. Demokratik ve çağdaş hükümetlerde hedef, bireyler arası fırsat eşitliğini sağlamak, sosyal ve ekonomik açılardan refah düzeyini yükseltmek, sosyal hizmetlerin en iyi şekilde verilmesini sağlamak, sosyal güvenlikle ilgili kalite standartlarını yükseltmek için politikalar geliştirmek ve bu politikaları uygulamaya koymaktır. Bu hedeflere ulaşabilmek için kamu idaresinde şeffaflık, adalet ve hesap verebilirlik sağlanması zorunludur. Kamu Denetçiliği olarak da adlandırılan ombudsmanlık kurumu, bireylerin haklarını korumaya ve hukuk devleti ilkesinin yerleşmesine katkı sağlayan bir kurumdur (Abdioğlu, 2007: 80).

1.3.7. Sayıştay

Sayıştay'ın en temel görevi Birliğin gelir ve giderlerini denetlemek ve hesaplarını incelemektir. Sayıştay kendi iç tüzüğünü hazırlar. İç tüzük, Konsey'in onayıyla yürürlüğe girer.

Sayıştay üyeleri, kendi ülkelerinde bağımsızlıkları şüphe götürmez olan ve bu görev için gereken yeterliliklere sahip olan kişiler arasından seçilir ve altı yıllık bir süre için atanır. Sayıştay başkanı Sayıştay üyeleri tarafından üç yıllık bir süre için seçilir. Görevlerini yerine getirirken hiçbir hükümetten talimat alamazlar ve görevleri ile bağdaşmayan her türlü eylemden kaçınırlar. Bu şekilde AB sistemi şeffaf bir biçimde işlemektedir. Sayıştay'ın çalışmalarının neticelerini raporlar halinde AB üye ülke hükümetlerinin dikkatine sunar (Azak, 2015: 41).

1.3.8. Avrupa Merkez Bankası ve Yatırım Bankası

Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve ulusal merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ni (AMBS) oluştururlar. Avrupa Merkez Bankası tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir AB organıdır. Görevi, para birimi olarak Avro'yu kullanan AB üyesi ülkelerden oluşan Avro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevini üye devletlerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi içinde yerine getirir. Bu çerçevede AB'nin para politikasının tespiti ve uygulanması, döviz işlemlerinin yürütülmesi, üye devletlerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi, ödeme sistemlerinin düzgün işlemesinin sağlanması görevlerini yerine getirir. Avrupa Merkez Bankası Avro bölgesi dahilinde kağıt para basımına izin verme konusunda tek yetkilidir (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45634&l=1>).

Merkezi Almanya'nın Frankfurt kentinde olan Banka'nın karar alma organları, Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi ve Genel Kurul'dur.

1.3.9. Komiteler

Avrupa Birliği bünyesindeki komiteler şunlardır (<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45635&l=1>):

- Ekonomik ve Sosyal Komite: Ekonomik ve Sosyal Komite; Parlamento'ya, Konsey'e ve Komisyon'a yardımcı olmak amacıyla öngörölmüş bir danışma kurumu olup, kararları bağlayıcı değil, danışma niteliktedir. Ekonomik ve Sosyal Komite, işçi ve işveren grupları ile belirli toplum kesimlerinin değişik menfaatlerini temsil eden gruplardan seçilen üyelerden oluşur. Komite, Avrupa bütünleşmesinin genel çıkarları çerçevesinde faaliyet gösterir ve üyelerinin bağımsızlığı Antlaşma'da açıkça düzenlenmiştir.
- Bölgeler Komitesi, AB içindeki yerel ve bölgesel yönetimlerin temsilcilerinden oluşan danışma nitelikli bir komitedir. Avrupa bütünleşmesinin genel çıkarları çerçevesinde faaliyet gösteren Komite'nin hâlihazırda 353 üyesi bulunmaktadır. Antlaşma'nın 305. maddesi uyarınca Komite üyeleri, 5 yıllık süre için üye devletler tarafından gösterilen adaylar arasından, Konsey tarafından atanırlar ve görev süreleri yenilenebilir
- Avrupa Yatırım Bankası: Avrupa Birliğinin finans kurumudur ve Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olacak yatırımların finanse edilmesi amacıyla kurulmuştur. Avrupa Yatırım Bankası tüzel kişiliği haiz olup üyeleri, Avrupa Birliği üyesi devletlerdir. Banka'nın görevi, Antlaşma'nın 309. maddesinde, Birliğin çıkarı doğrultusunda iç pazarın dengeli ve düzgün gelişimine katkı sağlamak olarak belirtilmektedir.

1.4. AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKALAR VE KOMŞULUK POLİTİKASI

1988 yılında Avrupa Birliği'nde bölge ve eyalet yapılarının temsiline yönelik Yerel ve Bölgesel Yönetimler Komisyonu kurulmuştur. Böylece bölgeler, Avrupa Topluluğu içerisinde temsil edilmeye başlanabilmiş, bugünkü statüsüne ise Maastricht Antlaşması ile kavuşmuştur. "Bölge" kavramı üye devletleri kapsadığı gibi birden çok yere alanı

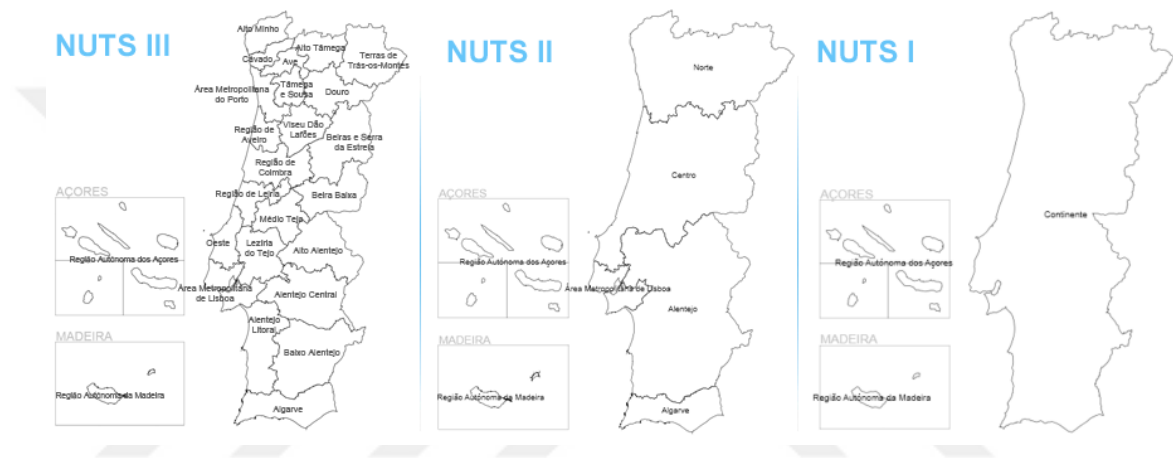
kapsayan birimler anlamına da gelmektedir. Uluslararası hukuk açısından bölge kavramı, aynı çıkarlar doğrultusunda hareket eden, coğrafi, siyasi ve ekonomik yakınlık içinde olan devletler tarafından oluşturulan birlikler olarak değerlendirilmektedir (Şen, 2004: 4).

Mengi (2001) Avrupa Birliği'ndeki bölgeleri, fonksiyonlarına ve yapılarına göre 6 grupta ele almıştır (akt: Hasanoğlu ve Aliyev, 2009: 83):

- Planlama bölgeleri: Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, devlet ve yönetim yapılarından bağımsız olarak var olan bölgelerdir. Avrupa Birliği tarafından sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik olarak belirli amaçlar doğrultusunda bazı programların uygulandığı bölgeler oluşturulmaktadır. Bunlara örnek olarak ulaştırma bölgeleri, teşvik bölgeleri, işgücü piyasası için oluşturulan planlama bölgeleri verilebilir. Planlama bölgelerinin oluşturulmasındaki temel amaç, ekonomik kaynakları en etkin şekilde kullanarak devlet yatırımları için uygun ölçekleri belirlemektir.
- Yönetim bölgeleri: Genellikle yapay olarak oluşturulmuş, ancak belirli bir tarihsel geçmişi olan bölgelerdir.
- Sınır ötesi bölgeler: Sınır bölgelerinin geliştirilmesi, az gelişmiş bölgelerde altyapının iyileştirilmesi, kültür alışverişi sağlanması amacıyla sınırötesi işbirliği kurularak oluşturulan bölgelerdir.
- Bağımsız bölgeler: Anayasalar ile bağımsızlıkları güvence altına alınan bölgelerdir. Bunlara örnek olarak Sicilya, Korsika, Sardunya, Grönland ve Azora verilebilir.
- Türdeş bölgeler: Tarımsal veya coğrafi açıdan ortak özelliğe sahip olan bölgelerdir. Bunlara örnek olarak dağlık bölgeler, sınır bölgeleri, tarım bölgeleri ve kıyı bölgeleri verilebilir.
- Kutuplaşmış bölgeler: Kutuplaşmış bölgelerde merkezi kademe ile çevre ve alt kademeler arasında fiziksel ve ekonomik açıdan bağımlılık bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde bölgesel politikaların belirlenebilmesi için istatistiksel verilerin toplanması, geliştirilmesi, sosyo-ekonomik analizlerin yapılabilmesi amacıyla İstatistiki

Bölge Birimleri Sınıflandırması (Nomenclature d'Unités Territoriales Statistiques – NUTS) kullanılmaktadır. 1970'li yıllarda Eurostat tarafından geliştirilen sınıflandırma 26 Mayıs 2003 tarihinde çıkartılan tüzük ile hukuki niteliğe kavuşmuştur. Avrupa Birliği terminolojisi kapsamında bölgeler NUTS I, II ve III bölgelerine ayrılmıştır. Bölgeler arasında karşılaştırma ve planlama, bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır. Sınıflandırmaya göre ülkeler NUTS I bölgelerine ayrılmakta, her bir NUTS I bölgesi kendi içinde NUTS II bölgelerine ve her bir NUTS II de NUTS III bölgelerine ayrılmaktadır. Portekiz için NUTS I, II ve III bölgeleri Şekil 1.4'de verilmiştir.

Şekil 1.4. Portekiz NUTS I, II ve III Bölgeleri

Kaynak: <http://www.pordata.pt/en/What+are+NUTS>

Avrupa Birliği içinde 77 adet NUTS I Birlik bölgesi, 206 adet NUTS II temel idari bölgesi (il bazlı) ve 1031 adet NUTS III temel idari bölgelerin alt bölgeleri (ilçeler/en küçük yönetimler) bulunmaktadır. NUTS sınıflandırmasında 3 milyon ile 7 milyon nüfuslu bölgeler NUTS I olarak, 800 bin ile 3 milyon arası NUTS II olarak, 150 bin ile 800 bin arası ise NUTS III olarak belirlenmektedir (Şen, 2004: 9-10).

AB içerisindeki bölgesel farklılaşmaların azaltılması, AB'nin bölgesel politikasının temel amacıdır (Öngen ve Bakır, 2014: 902). AB'nin komşuluk politikaları kapsamında uyguladığı etkili, orta ve etkisiz araçlar, Çizelge 1.2'de verilmiştir.

Çizelge 1.2. AB'nin Dış Politika Araçları ve Güç Kapasiteleri

AB'nin Dış Politikada Kullandığı Araçlar			
	Sivil Güç	Askeri Güç	Normatif Güç
Etkili	- Ticaret, Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları - Adaylık Perspektifi - İnsani Yardımlar	- Polis ve Askeri Birliklerin Eğitimi - Hukuk Devleti ve Sivil Yönetimin Güçlendirme Misyonları - İzleme Heyeti Misyonları	- Demokrasi - İnsan Hakları - Azınlık Hakları - Diplomasi
Orta (Modarete)	- Kalkınma Politikası ve Ekonomik Yardımlar - Ekonomik Yaptırımlar	- Barış Koruma Misyonları	- Sürdürülebilir Kalkınma - Çevre - Enerji
Etkisiz	- Askeri Yaptırımlar	- Tek Taraflı Askeri Müdahale - Askeri Harcamalar - Çatışmaların Önlenmesi	

Kaynak: Aksoy ve Uğur, 2016: 215

Çizelge 1.2'de görüldüğü gibi AB, dış politikada ticaret, ortaklık ve işbirliği antlaşmalarını etkili bir sivil güç olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda adaylık ile ilgili süreçler ve insani yardımlar da etkili sivil güçler arasında yer almaktadır. Demokrasi, insan hakları, azınlık hakları ve diplomasi ise AB'nin "olmazsa olmaz" kuralları olarak belirtilmiştir.

1.5. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ

Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren Avrupa ülkelerinin bütünleşmesi ve entegrasyonu amacıyla hareket etmiş, siyasi ve ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesine yönelik yapılan antlaşmalar ile uygulanacak politikaları belirlemiştir. Başlangıçta 6 ülke ile çıkılan yolda uygulanan genişleme politikaları ile 28 üye ülkeye ulaşılmıştır.

Avrupa Birliği'nin 1958 ile 2013 yılları arası mal ihracat ve ithalatları, dış ticaret hacmi ve dünya dış ticaret hacmi içerisindeki payı Çizelge 1.3'de verilmiştir.

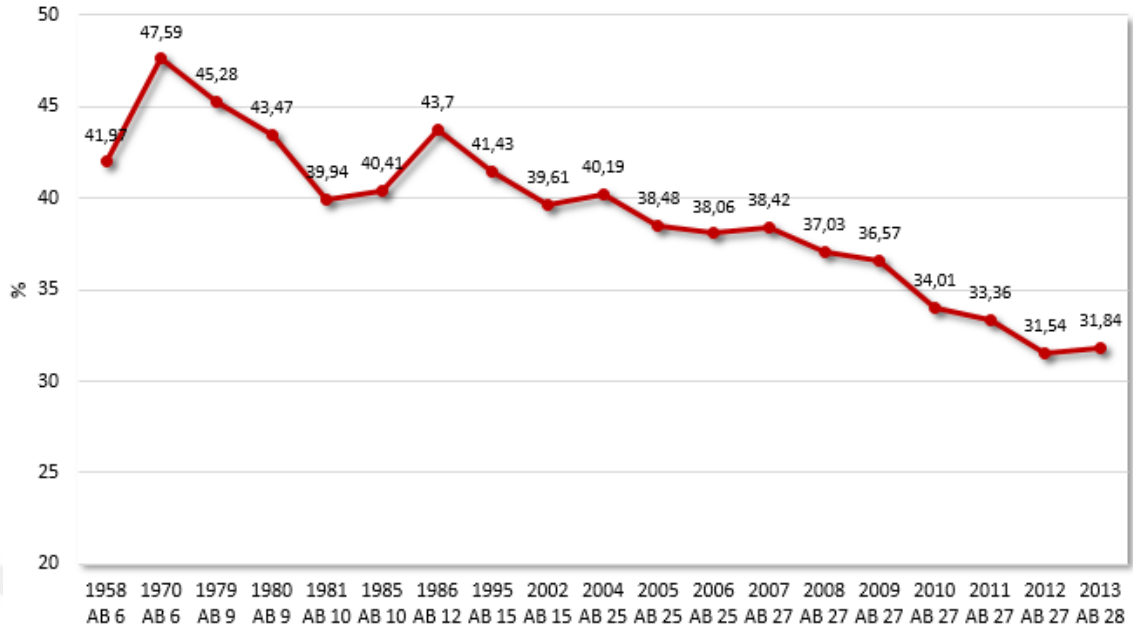
Çizelge 1.3. 1958-2013 Arası AB Dış Ticaret Verileri

	Mal İhracatı (Milyon \$)	Mal İthalatı (Milyon \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)	Dünya Ticaret Hacmi İçerisindeki Pay (%)
1958 AB 6	45.35	48.731	94.081	41.97
1970 AB 6	148.306	159.417	307.723	47.59
1979 AB 9	731.947	790.306	1.522.253	45.28
1980 AB 9	844.175	943.874	1.788.048	43.47
1981 AB 10	787.483	846.292	1.633.775	39.94
1985 AB 10	803.499	816.424	1.619.923	40.41
1986 AB 12	961.065	951.075	1.912.140	43.7
1995 AB 15	2.188.933	2.124.943	4.313.876	41.43
2002 AB 15	2.627.409	2.582.698	5.210.107	39.61
2004 AB 25	3.755.703	3.751.020	7.506.722	40.19
2005 AB 25	4.064.021	4.131.559	8.195.581	38.48
2006 AB 25	4.588.691	4.736.780	9.325.470	38.06
2007 AB 27	5.340.423	5.517.393	10.857.816	38.42
2008 AB 27	5.899.338	6.167.995	12.067.333	37.03
2009 AB 27	4.576.980	4.635.131	9.212.111	36.57
2010 AB 27	5.151.551	5.267.920	10.419.470	34.01
2011 AB 27	6.029.644	6.136.526	12.166.171	33.36
2012 AB 27	5.800.726	5.849.086	11.649.812	31.54
2013 AB 28	6.076.451	5.903.941	11.980.392	31.84

Kaynak: UNCTADSTAT verilerinden aktaran Ceylan, 2015: 42

Çizelge 1.3'deki veriler incelendiğinde, genişleme dönemlerinde dış ticaret hacminin 1981 AB 10 genişlemesi dışında, yeni katılan ülkelerle artışa geçtiği görülmektedir. Dünya ticaret hacmi içerisinde AB ülkelerinin payına bakıldığında ise genel bir düşüş yaşandığı söylenebilir. Dünya ticaret hacmi içerisinde en yüksek paya 1979 yılında %45.28 ile ulaşılmış, en düşük oran ise 2012 yılında ise %31.54 ile gerçekleşmiştir. Yıllara sari AB dış ticaretinin dünya ticaret hacmi içerisindeki düşüşü, Şekil 1.5'de açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 1.5. Portekiz NUTS I, II ve III Bölgeleri

Kaynak: Çizelge 1.3'deki verilerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği, dünya ticaret hacminin üçte birini karşılayan bir büyüklüğe sahiptir. AB'nin dünya ticaret hacmi içerisindeki oranlarının düşmesi ise bir başarısızlık olarak yorumlanmamalıdır. 2001 yılı sonrası dünya ticaret hacminin yaklaşık üç kat arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda 2013 yılı itibarı ile yaklaşık 12 trilyon dolarlık bir toplam büyüklüğe ulaşan dış ticaret hacminde Avrupa ülkelerinin birlik ve bütünlük içerisinde hareket etmelerinin büyük payı vardır (Ceylan, 2015: 42).

2. AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKE KAVRAM VE SÜREÇLERİ

2017 yılı Temmuz ayı itibarı ile Avrupa Birliği'ne tam üye 28 ülke bulunmaktadır. Aynı tarih itibarıyla Türkiye, Arnavutluk, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan ise aday ülke statüsündedir. Bu bölümde Avrupa Birliği üyelik ve aday üyelik kavramları, katılım koşulları, üyelik başvuru süreci ile birlikte Türkiye'nin aday üyelik süreci ele alınmaktadır.

2.1. ÜYELİK VE ADAY ÜYELİK KAVRAMLARI

Avrupa'da kalıcı bir barış ortamının sağlanabilmesi, Avrupa ülkelerinin birbirleriyle ekonomik işbirliği kurabilmesi amacı doğrultusunda 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İtalya ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmaktadır. Bu altı ülke, kurucu ülke olarak Avrupa Birliği'nin tam üyeleridir (AB'ye Genel Bakış, t.y.: 1). Bu altı ülke tarafından 1957 yılında Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik topluluğu kurulmuştur. Bu girişimin ortak ticaret ve tarım politikalarının büyük bir başarıya ulaşması sonucunda İngiltere, Danimarka ve İrlanda da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girmeye karar vermiştir. 1973 yılındaki ilk genişleme ile Topluluğun üye sayısı dokuzaya çıkmıştır. Yunanistan'ın 1981'de, İspanya ve Portekiz'in 1986'da katılımları ile üye sayısı 11'e ulaşmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1992 Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. 1995 yılında Birliğe İsveç, Avusturya ve Finlandiya'nın katılımı ile üye sayısı 14 olmuştur. Bu tarihten sonra oniki ülke daha AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu ülkeler Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Letonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Malta, Slovenya ve Güney Kıbrıs'tır. Aday ülke statüsünde başvuruları kabul edilen bu ülkelerle Avrupa Birliği arasında müzakereler başlatılmış, 2002 yılında Bulgaristan ve Romanya dışındaki on üyenin müzakereleri tamamlanmış ve bu ülkeler 2004 yılında tam üye olarak AB'ye katılmıştır. Bulgaristan ve Romanya ile müzakereler daha uzun sürmüş, bu ülkeler de 2007 yılında AB'ye üye olarak kabul edilmiş ve Birliğin üye sayısı 27'ye ulaşmıştır.

2011 yılında müzakereleri tamamlanan Hırvatistan'ın 2013 yılında Birliğe katılımı ile üye sayısı 28'e ulaşmıştır (<https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82>).

Aday üyelik, “Avrupa Birliği'ne üye olmak için katılım müzakerelerini sürdüren ülkelere verilen ad” (Temel AB Terimleri, t.y.: 1) olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak ilan edilebilmesi için Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmiş olması gereklidir. Avrupa Konseyi 22.06.1993 tarihinde Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacağını kabul etmiştir. Bu zirvede aday ülkelerin tam üyeliğe kabulü öncesinde karşılamaları gereken kriterler de belirlenmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır (www.ombudsman.gov.tr, 2017). Bu kriterler ilerleyen bölümlerde ele alınmaktadır. AB üye ve aday ülkeler Şekil 2.1'de verilmiştir.

Şekil 2.1. AB Üyesi ve Aday Üye Ülkeler

Kaynak: <https://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9>

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM KOŞULLARI

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49. Maddesinde Birliğe üye olma koşulları yer almaktadır. Bu maddeye göre Avrupa Birliği Antlaşmasının 2. Maddesinde belirtilen değerlere saygı göstermek, bu değerleri desteklemeyi taahhüt etmek koşulu ile bütün Avrupa devletleri, Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu yapabilmektedir (Avrupa Birliği Antlaşması, 2011:29). Bu noktada Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. Maddesinde yer alan değerlerin önemli olduğu görülmektedir. Antlaşma'nın 2. Maddesinde aşağıdaki değerler yer almaktadır:

“Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır” (Avrupa Birliği Antlaşması, Madde 2).

Başvuru yapacak ülke, başvurusunu ulusal parlamentosu ile birlikte Avrupa Parlamentosu'na bildirir. Başvuruyu yapan devletin Komisyon'a danışması, Avrupa Parlamentosu'nun üye tam sayısının çoğunluğu doğrultusunda muvafakatini alması sonrasında başvurusunu oybirliği ile hareket eden Konsey'e yapması gereklidir. Başvurularda Avrupa Birliği Zirvesi'nin kararlaştırdığı yeterlilik kriterleri dikkate alınmaktadır (Avrupa Birliği Antlaşması, 2011:29). Avrupa Birliği bir takım Antlaşmalar üzerine kurulmuştur. Bu antlaşmaların gerektirdiği uygulamalar ve katılım şartları, başvurusu yapan devlet ile Avrupa Birliği üyesi devletler arasında yapılacak antlaşma ile belirlenmektedir. Bu antlaşma, akitte bulunan devletlere, kendi anayasal kurallarına uygun şekilde onaylanması için sunulur (Can, 2015: 62).

Birliğe katılmayı arzulayan ülkelerin, üyelik için yeterince güçlü ve sağlam iç politika ve kurumlar oluşturulması üzerine reform yapmaları doğrultusunda AB'nin onlara yaptığı etki ve baskılar, genişleme programının başarıyla sonuçlanması için önemli olmuştur. Bu amaçla AB'nin elindeki en kritik araç olarak, uyumluluğu teşvik ve temin eden AB koşulluluğu gösterilebilir (Wakelin, 2014: 1). Üyelik koşulluluğu, AB tarafından aday ülkenin iç ve dış siyasetine etki etmek adına güçlü (kimilerine göre en güçlü) bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Görev döneminin başında, 1999

yılında, AB'nin genişlemeden sorumlu ilk üyesi Gunter Verheugen, üyelik koşulluluğunun “değiştirilemez ve esnetilemez sabit koşullardan” oluştuğunu ifade etmiştir. Aynı ifade, kendisinden sonra göreve gelen Olli Rehn tarafından da “AB'nin üzerine kurulduğu temel değerler tartışmaya açık değildir” şeklinde vurgulanmak suretiyle desteklenmiştir (Petraj, 2016: 13)

AB koşulluluğunun dile getirdiği hüküm ve koşullara farklı ülkeler farklı tepkiler vermiştir. Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye örneğinde, 1963 yılına ait AT Ortaklık Anlaşmasının 28. maddesi, AT Antlaşmasının 237. maddesince ülkenin Avrupalı sayıldığına dikkat çekerek katılım için açık kapı bırakmıştır. 6 Mart 1995'te AT-Türkiye Ortaklık Konseyi tarafından karara bağlanan ve Türkiye ile AT arasında gümrük birliğinin kurulmasını sağlayan anlaşma 31 Aralık 1995'te yürürlüğe girmiştir (Petraj, 2016: 14). Yine de Türkiye, Üye Ülkelerin devlet başkanları tarafından ancak 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde aday ülke konumuna kabul edilmiştir.

Avrupa Birliği Antlaşmasının 167. Maddesinin 4. Fıkrası, birliğin ülkelerdeki kültür çeşitliliğine saygı göstereceğini, kültürel çeşitliliği geliştirmek üzere antlaşmaların diğer hükümleri uyarınca gerçekleştirilecek eylemlerde kültürel farklılıkların dikkate alınacağını belirtmektedir (Avrupa Birliği Antlaşması, Madde 167). Sonuç olarak kültürel homojenlik Birlik açısından bir zorunluluk şartı olmamakta, ulusal kimliklere saygı gösterilmektedir.

Coğrafi kritere rağmen, ilk genişleme dalgasından yıllar sonra “Birlik” yeni üyelerinin temel seviyede uyum göstermelerinde ısrarcı olmuştur. Bu durum beşinci genişleme dalgasına kadar devam etmiş ve bu dalga ile birlikte Kopenhag Kriterleri adı verilen katılım koşulları listesi oluşturularak kriterlerin karşılandığını ölçen ve düzenli değerlendirmeye izin veren koşulluluk sistemi hayata geçirilmiştir. Daha önceleri kuvvetli bir biçimde siyasi bir süreç olan katılım öncesi görüşmeleri (açıkça kabul edilmemesine rağmen) yerini teknik koşullar sistemi, ölçülebilir kriterler ve değerlendirmelere bırakmıştır. Komisyon'un resmi amacı tüm katılım öncesi süreç boyunca aday ülkelere şeffaf ve rekabetçi ortam sağlamaktır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nin sonuç raporu ve “Genişlemenin Resmi Kitabı”nda da açık bir şekilde belirtildiği üzere

katılım kriterlerini yerine getirmede gösterilen ilerleme ile bir sonraki genişleme koşulluluğuna olası kabul arasında açık bir ilişki mevcuttur.

Kopenhag Kriterleri ve onları destekleyici koşulluluk, resmi olarak AB üyeliği için adil ve açık şekilde rekabet etmek, pratik geribildirimler almak ve son olarak kriterleri en etkin şekilde yerine getirmek için oluşturulmuştur. Başvuruda bulunan ülkelerden ekonomilerini ve toplumlarını daha önce olmadığı kadar açmaları istenmiş ve buna karşılık olarak katılım sürecinin hızlı ve kontrollü ilerleyeceği söylenmiştir. AB kurumları ve Üye Ülkeler, her iki tarafın da birbirine güvendiği ortaklaşa ve şeffaf teşebbüsün en hızlı ve en etkin genişleme stratejisi olduğunu vurgulamışlardır AB, olası üyelik için ‘havuç’, dışarıda bırakılma için ise ‘sopa’ kullanarak aday ülkelerde ekonomik ve politik reformları teşvik etmiştir. Kopenhag Kriterleri’ni tam anlamıyla yerine getiren her aday ülkeye üyelik sözü verilmiştir (Copenhagen Council Conclusions, 2003: 2). Bunun yanında AB, (Kopenhag Kriterleri’nin birçok bileşeni eşzamanlı, düzenli ve parçalı olarak birden fazla uluslararası kurum ve ajans tarafından ölçüldüğü sırada) iki sebepten dolayı tamamen yeni değerlendirme sistemi oluşturmak zorunda kalmıştır: 1) daha derin, karmaşık ve nicel araştırma ihtiyacı ve 2) uyarlanmış/düzenlenmiş sonuçlar elde etme ihtiyacı (Marktler, 2006: 359).

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi’nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği’nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaşması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır (<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf>):

- **Siyasi Kriterler:** Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı.
- **Ekonomik Kriterler:** İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı.

- **Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi:** Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmak.

Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için aday ülkelerin bu üç kriteri karşılamaları gerekmektedir. Başka bir ifade ile siyasi kıstas olarak aday ülkede “demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı teminat altına alan istikrarlı kurumların” varlığını sağlamış olması; ekonomik kıstas olarak “istikrarlı bir piyasa ekonomisine sahip” ve “başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere dış dünya rekabetine dayanma kapasitesi”nin olması; uyum kıstası olarak “Siyasi Birlik ile Ekonomik ve Parasal Birlik de dahil olmak üzere, AB'nin müktesebatına uyum kapasitesi”nin olması gerekmektedir.

Bu açılardan bakıldığında Kopenhag Kriterleri ile aday ülkelerde demokrasinin yerleşmiş olması, hukukun üstünlüğünün tam olarak sağlanmış olması, İnsan Haklarına yönelik gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış olması, azınlık haklarının korunması ve saygı gösterilmesi, piyasa ekonomisine geçilmiş olması ve istikrarın sağlanması, Birlik içinde piyasa güçlerine ve rekabetçi baskıya dayanabilecek kapasiteyi garanti edebilecek şekilde kurumsallaşmanın sağlanmış olması gerekmektedir. Bunların dışında tam üyeliğe geçiş için aday ülkenin “siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine katılma da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine sahip olmasını” öngörülmüştür (<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf>).

2.3. ÜYELİK BAŞVURUSU VE SÜRECİ

Avrupa Birliği üyesi olmayı düşünen ülkelerin öncelikli olarak Kopenhag kriterlerini yerine getirmiş olmaları gerekmektedir. Bu aşamadan sonra üyelik yolunda atılması gereken 10 adım bulunmaktadır (Ansari ve Schenk, 2013):

1. Adım: Üyelik başvurusu Avrupa Birliği Konseyi'ne gönderilir.

2. Adım: Avrupa Birliği Konseyi, Komisyon ile görüşerek başvuruyu değerlendirir. Bu değerlendirme sonucunda başvurunun uygun olup olmadığına bakılır.
3. Adım: Başvurunun uygun olması durumunda Avrupa Birliği Komisyonu, başvuru yapan ülkeyi Avrupa Birliği yasaları çerçevesinde incelemeye alır. Bu incelemede aday ülkenin sorunlu alanları belirlenerek Avrupa Birliği kurallarına uyulması gereken noktalar listelenir.
4. Adım: Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporları Konsey'e sunulur. İlerleme raporlarının olumlu olması durumunda oybirliği ile müzakerelerin başlatılmasına karar verilir.
5. Adım: Aday ülke ile Avrupa Birliği üyesi ülkeler, bütün fasıllarla ilgili görüşmeler yapmak üzere konferanslarda bir araya gelerek, görüşülen faslın uygunluğunu görüşür. Bu görüşmeler sonucunda bir sonraki faslın açılıp açılmayacağına karar verilir.
6. Adım: Aday ülkenin bütün fasılları tamamlaması sonrasında Avrupa Birliği Komisyonu, Avrupa Birliği Konseyi ve aday ülkenin temsilcilerinden oluşan müzakere delegasyonu tarafından üyelik dosyası taslağı hazırlanır.
7. Adım: Avrupa Birliği Komisyonu, Konsey'de ve Parlamento'da aday ülke ile ilgili görüşlerini sunar.
8. Adım: Üyelik ile ilgili olumlu görüşler oluştuktan sonra Avrupa Parlamentosu'nda üyelik oylaması yapılır.
9. Adım: Üyelik oylamasından olumlu sonuç alındıktan sonra Avrupa Birliği Konseyi aday ülkenin üyelik sözleşmesini imzalar.
10. Adım: Avrupa Birliği Konseyi tarafından imzalanan bu sözleşmenin, bütün Avrupa Birliği Üyesi ülkeler tarafından da onaylanması gereklidir.

Avrupa Birliği'nin güçlü politika araçlarından birisi genişlemedir. Genişleme politikası, Avrupa'nın genelinde barışın, istikrarın, refahın, demokrasinin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin yaygınlaşmasını hedefleyen bir süreçtir. Genişleme politikasında aday ülkeler ile 35 başlık altında toplanan müktesebat müzakereleri yapılır. Müktesebat, Avrupa Birliği yasalarının uygulanmasına yönelik yaklaşık 130.000 sayfalık, uyulması gereken kurallar bütünüdür. Aday ülke ile Avrupa Birliği üyesi devletler arasında yürütölen müzakerelere ‘‘Katılım Konferansları’’ denilmektedir. (<https://www.avrupa.info.tr/tr/katilim-muzakereleri-720>).

Avrupa Birliği tarafından sürekli güncellenen, bundan dolayı sürekli gelişen 35 fasıllık müktesebatın kapsamı aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Avrupa Birliği Antlaşmalarının içerik, ilke ve siyasal hedefleri,
- Antlaşmalar kapsamında belirlenen mevzuat ve Adalet Divanı içtihadı,
- Avrupa Birliği tarafından kabul edilen bütün anlaşmalar, kılavuzlar, kararlar, beyanlar ve tavsiye kararları gibi belgeler,
- Adalet, içişleri, dışişleri ve güvenlik politikası kapsamında belirlenen ortak eylemler, tutumlar, beyanlar, sonuçlar ve diğer faaliyetler,
- Avrupa Birliği faaliyetleri kapsamında birlik ile veya üye devletlerarasında imzalanan uluslararası sözleşmeler.

Avrupa Birliği katılım müzakerelerinin 35 faslı ve kapsamları şunlardır:

1) Malların Serbest Dolaşımı: Avrupa Birliği'nin dört temel serbestisinden biri olan bu fasılda Birlik üyesi ölkelerin Birliğin iç pazarına sundukları sanayi ürünlerinin ve bir takım kurallar kapsamında Birliğe üçüncü ölkelerden ithal edilen sanayi ürünlerinin, Birlik dahilinde herhangi bir teknik engele takılmadan serbest dolaşımı hedeflenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/66.html>).

2) İşçilerin Serbest Dolaşımı: Avrupa Birliği'nin dört temel serbestisinden biri olan bu fasılda Avrupa Birliği pazarında emeğin herhangi bir engelle karşılaşmadan serbest dolaşabilmesi hedeflenmiştir. Bu fasılla sosyal güvenlik koordinasyonu sağlanmış, üye ülkelerin işçilerinin eşit muamele görmelerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (<https://www.ab.gov.tr/67.html>).

3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi: Avrupa Birliği'nin dört temel serbestisinden biri olan bu fasılda sınai ve ticari nitelikteki faaliyetler ile serbest meslek faaliyetleri ve el sanatları faaliyetlerinin Avrupa Birliği sınırları içerisinde serbest sunumu hedeflenmiştir. Bu fasıl iş kurma hakkına ve hizmet sunumuna yönelik düzenlemeler, mesleki nitelik tanımlamaları ile posta hizmet düzenlemeleri olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/68.html>).

4) Sermayenin Serbest Dolaşımı: Avrupa Birliği'nin dört temel serbestisinden biri olan bu fasılda Avrupa Birliği kapsamında bütünleşmiş, açık, etkin ve rekabetçi bir ortak Pazar ile finansal hizmet yapısının kurulması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği Antlaşmasının 63. Maddesi, bu hedef doğrultusunda üye devletlerin birbiri arasındaki ve üçüncü ülkelerle arasındaki sermaye hareket ve ödemelerine uygulanan kısıtlamaların, bir takım istisnalar dışında kaldırılması öngörülmüştür (https://www.ab.gov.tr/_69.html).

5) Kamu Alımları: Bu fasılda Avrupa Birliği kapsamında her türlü kamu alımlarında ortak usullerin uygulanması, ihalelerin incelenmesine yönelik kuralların düzenlenmesi hedeflenmiş, aynı kapsamda şeffaflığa, eşit muameleye, serbest rekabete ve ayrımcılık yapılmamasına yönelik genel ilkeler belirlenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/70.html>).

6) Şirketler Hukuku: Bu fasıl iki ana bölüme ayrılmış, birinci bölümde şirket düzenlemelerine yönelik kurallar yer alırken muhasebe ve denetime yönelik mevzuat kurallara ikinci bölümde yer verilmiştir (<https://www.ab.gov.tr/71.html>).

7) Fikri Mülkiyet Hukuku: Bu fasıl, telif hakları ve sınai mülkiyet hakları mevzuatlarını kapsayacak şekilde iki bölümden oluşmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/72.html>).

8) Rekabet Politikası: Bu fasıldaki temel amaç, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki ekonomik aktörlerin eşit rekabet koşullarına sahip oldukları bir iç pazarın oluşturulmasıdır. Bu fasıl ile piyasa ekonomisinin sağlıklı işlemlerini sağlamak üzere rekabeti hukuka aykırı şekilde sınırlandırmayı engellemek üzere temel kurallar tanımlanmıştır (https://www.ab.gov.tr/8-rekabet-politikasi_73.html).

9) Mali Hizmetler: Bu fasılda bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık sektörlerine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Fasılın amaçları “Tek Pazar” kapsamında finansal hizmet sağlayıcıların iş kurma hakkı ve hizmet sunumu serbestisinden yararlanabilmelerini sağlamak, Avrupa Birliği vatandaşlarının finansal ürünlerden zarar görmelerini önlemek, böylece Avrupa Birliği’ne entegre olacak piyasalara halkın güven duymasını sağlamaktır (<https://www.ab.gov.tr/74.html>).

10) Bilgi Toplumu ve Medya: Bu fasılın amacı bilgi toplumuna dönüşüm, iletişim teknolojilerinin geliştirilmesiyle üye ülkelerin rekabet gücünü ve toplumsal refah seviyesini artırmak olarak belirlenmiştir. (<https://www.ab.gov.tr/75.html>).

11) Tarım ve Kırsal Kalkınma: Bu fasılda çiftçiler ve tarımsal sektördeki diğer aktörler için verilecek destekler, bazı ürünlere yönelik kotalar ve ithalat kısıtlamaları, ek tarifeler ele alınmaktadır. Bunların dışında geçimini tarımla karşılayan düşük gelirli kırsal bölge insanların gereksinimlerinin karşılanması, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, kırsal kalkınmaya yönelik planlama ve programlama gibi konular da bu fasılda ele alınan konular arasındadır (<https://www.ab.gov.tr/76.html>).

12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağliğı: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi ülkelerde uygulanacak gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağliğı ile ilgili düzenlemeler ve kurallar yer almaktadır (<https://www.ab.gov.tr/77.html>).

13) Balıkçılık: Balıkçılık faslında balık kaynaklarının ve av filolarının yönetimi, denetlenmesi ve kontrol edilmesi, balıkçılık sektöründe faaliyet gösterenlere yönelik yapısal eylemler, Avrupa Birliği balıkçılık fonu yönetimi, pazarlama standartları, piyasanın ortak düzenlenmesi, uygulamaların üretici örgütleri aracılığı ile yürütülmesi yönünde kurallar bulunmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/78.html>).

14) Taşımacılık Politikası: Bu fasılda ortaya konulan amaç, çevre dostu, güvenli, verimli ve emniyetli taşımacılık hizmetlerinin teşvik edilmesi, böylece düzenli bir iç pazar işleyişinin sağlanması olarak belirtilmektedir. (<https://www.ab.gov.tr/79.html>).

15) Enerji: Bu fasılda elektrik ve doğalgaz iç piyasasına, enerji verimliliğine, yenilenebilir enerji kaynaklarına, nükleer enerji konusunda güvenlik ve radyasyondan korunma konularına yer verilmektedir (<https://www.ab.gov.tr/80.html>).

16) Vergilendirme: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi ülkelerde uygulanan dolaysız vergi oranlarının birbirine yakınlaştırılması, dolaylı vergilerin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi, vergi konularında idari yardımlaşma, idari kapasite ve bilgi işlem altyapısına yönelik konular yer almaktadır (https://www.ab.gov.tr/_81.html).

17) Ekonomik ve Parasal Politika: Bu fasıl Avrupa Birliği üyesi devletlerin merkez bankalarının bağımsızlığını, merkez bankalarının kamu sektörünü finanse etmesinin yasaklanmasını ve kamu sektörünün finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesini kapsamaktadır (https://www.ab.gov.tr/_82.html).

18) İstatistik: Bu fasıl ile Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler tarafından üretilen istatistiklerin karşılaştırılabilir tanım ve yöntemleri kullanması, ortak tanımlamaların kullanılması, istatistiksel sınıflamalar, yayımlanma sıklığı gibi konularda ortak standartların oluşturulması hedeflenmektedir (https://www.ab.gov.tr/_83.html).

19) Sosyal Politika ve İstihdam: Bu fasılda Avrupa Birliği üye ülkelerinde istihdamın artırılabilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilebilmesi, ortak sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması, sürdürülebilir istihdam yapısının oluşturulmasına yönelik insan kaynaklarının geliştirilmesi, sosyal dışlanmayla ve yoksulluk ile mücadele, iş yaşamında cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi konular ele alınmaktadır. Bu kapsamda fasılda iş sağlığı ve güvenliği, iş hukuku, cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele, istihdam, sosyal içerik, sosyal diyalog ve sosyal koruma konularına yer verilmiştir (<https://www.ab.gov.tr/84.html>).

20) İşletme ve Sanayi Politikası: Bu fasılda Avrupa Birliği'nin işletme ve sanayi alanına yönelik politikalara yer verilmiştir. Genel açıdan rekabet edebilirliği artırmaya yönelik hedefler doğrultusunda ele alınan politikalar; işletme politikası, sanayi politikası, bu alanda faaliyet gösteren işletmeleri kapsayan sektörlere yönelik politikalar olarak sayılabilir (<https://www.ab.gov.tr/85.html>).

21) Trans-Avrupa Ağları: Bu fasılda Avrupa Birliği ülkelerinin ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki entegrasyonun ve işletilebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda teknik standartlar belirlenmekte, ortak çıkar projelerinin tespiti, bu projelerin gerçekleştirilebilmesine yönelik finansman olanaklarının geliştirilmesi gibi konulara bu fasılda yer verilmektedir. Genel amaç ise enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörleri için "Tek Pazar" oluşturarak Avrupa Tek Pazar'ının işleyişini kolaylaştırmak olarak ifade edilmektedir (<https://www.ab.gov.tr/86.html>).

22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu: Bu fasılda Avrupa Birliği sınırları içerisindeki bölgelerin birbirleri arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları azaltmak hedeflenmekte, bu konuda yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Fasıllar kapsamında Yapısal Araçların Koordinasyonu, Yapısal Fonlar ile ilgili tüzük ve bu çerçevede tüzüğe bağlı olarak her bir yapısal fonu konu alan tüzüklerin uygulanması, fon kullanım mekanizmalarının oluşturulması çalışmaları ele alınmaktadır. Avrupa Birliği'ne tam üye olduğu zaman kullanılacak bu fonların uygulamasına yönelik alan organizasyonları, programlama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim ve kontrol ile ilgili düzenleyici tüzükler de bu fasıl içerisinde yer almaktadır (<https://www.ab.gov.tr/87.html>).

23) Yargı ve Temel Haklar: Bu fasılda yargı sistemi ve temel haklar konuları ele alınmaktadır. Yargı sisteminin bağımsızlığına yönelik verilen önem vurgulanmakta, hukukun üstünlüğü temel ilkeler arasında sayılmaktadır. Avrupa Birliği sınırları içerisinde özgürlüğün, güvenliğin ve adaletin korunmasının ve geliştirilmesinin hedeflendiği bu fasıl, mahkemelerin tarafsızlığını ve yüksek standartta olması gerektiğini, yargı sistemi üzerinde dış baskıların oluşmasının engellenmesine yönelik mali kaynaklar ve eğitim konularının önemini, adil yargılamaya yönelik yasal

garantilerin bulunma zorunluluğunu, üye devletlerin yolsuzluklarla etkin mücadele etmeleri gerekliliğini vurgulamaktadır (<https://www.ab.gov.tr/88.html>).

24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik: Bu fasılda Avrupa Birliği sınırları içerisinde özgürlüğün korunması, güvenliğin sağlanması ve adaletin geliştirilmesi amacı doğrultusunda sınır kontrolleri, sığınma, vize uygulamaları, dış göçler, polis teşkilatlarının işbirliği, terör ve organize suçlar ile mücadele, uyuşturucuya yönelik işbirliği, gümrük işbirliği gibi konular ele alınmaktadır. Ortak kuralların uygulanabilmesine yönelik üye devletlerin gereken donanımlara sahip olmaları gerekmektedir. Fasılda konusunda uzman, güvenilir ve etkin bir polis teşkilatının önemli olduğu vurgulanmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/89.html>).

25) Bilim ve Araştırma: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi devletlerin, araştırma ve teknoloji geliştirme konularında Birliğin hedeflerine ve uygulamalarına yönelik kapasitelerinin belirlenmesi ele alınmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/90.html>).

26) Eğitim ve Kültür: Bu fasıl Avrupa Birliği kapsamında ortak bir kültürün oluşturulması ve geliştirilmesi, eğitim kalitesinin artırılabilmesi, bu konulardaki faaliyetlerin desteklenmesi öngörülerini içermektedir. Avrupa Birliği, temel olarak eğitim, kültür, gençlik ve spor alanlarının sorumluluğunu üye devletlere bırakmakta, bu fasıl ile bu alanların geliştirilebilmesini hedeflemektedir (<https://www.ab.gov.tr/91.html>).

27) Çevre: Bu fasılda genel olarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerin uymak zorunda oldukları çevre politikaları ele alınmaktadır. Temel amaçlar çevre kirliliğinin azaltılması ve ortadan kaldırılabilmesi, sürdürülebilir kalkınma için doğal kaynakların ekolojik dengeyi bozmayacak şekilde kullanılabilmesinin temin edilebilmesi, çevresel zararlar oluşturan kaynakların önlenmesi, çevrenin korunmasına yönelik enerji, ulaştırma gibi diğer sektörel politikalar arasında entegrasyonun sağlanabilmesi olarak belirlenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/92.html>).

28) Tüketicinin ve Sağlığın Korunması: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi ülkelerde tüketicilerin ve halk sağlığının korunması olmak üzere iki ana başlık yer almakta, bu

konuda uygulanması gereken ortak politikalar belirlenmektedir (<https://www.ab.gov.tr/93.html>).

29) Gümrük Birliği: Bu fasıl Avrupa Birliği gümrük alanının düzgün işleminin sağlanması ile mal giriş ve çıkışında Birliğin dış sınırlarının korunması ve kontrol edilmesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir (https://www.ab.gov.tr/29-gumruk-birligi_94.html).

30) Dış İlişkiler: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile üye olmayan ülkelerle ve uluslararası örgütlerle ticari ve ekonomik ilişkilere yönelik düzenlemeler ele alınmaktadır (https://www.ab.gov.tr/30-dis-iliskiler_95.html).

31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası: Bu fasılda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (ASGP) konuları ele alınmaktadır (<https://www.ab.gov.tr/96.html>).

32) Mali Kontrol: Bu fasılda Kamu İç Mali Kontrolü, Avrupa Birliği Mali Çıkarlarının Korunması, Dış Denetim ve Euro'nun Sahteciliğe Karşı Korunması olmak üzere dört temel politika bulunmaktadır (https://www.ab.gov.tr/_97.html).

33) Mali ve Bütçesel Hükümler: Bu fasılda Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen aday üyenin Avrupa Birliği bütçesine sağlayacağı fonlara yönelik mali kaynaklarıyla ilgili kurallar ele alınmaktadır. (<https://www.ab.gov.tr/98.html>).

34) Kurumlar: Bu fasılda aday ülkenin Avrupa Birliği kurumlarındaki temsil oranlarına yönelik kararlar alınmaktadır. Bu fasıl bütün müzakereler bittikten sonra ele alınmaktadır (Avrupa Birliği Bakanlığı, t.y.: 42).

35) Diğer Konular: Bu fasılda, ilk 33 fasılda ele alınmayan hususlara yer verilmektedir. Buna örnek olarak aday ülkenin Avrupa Kalkınma Fonlarından hangi protokoller kapsamında yararlanması gerektiği, Avrupa Merkez Bankası'na yapacağı ödemeler, tek taraflı deklarasyonlar sayılabilir (Avrupa Birliği Bakanlığı, t.y.: 42).

2.4. TÜRKİYE’NİN ADAY ÜYELİK SÜRECİ

Soğuk savaş sonrası dönemde Avrupa Topluluğunun on yıllık bir süreç içinde hızlı bir şekilde büyümesi Türkiye’nin dikkatinden kaçmamış ve dönemin hükümeti 31 Temmuz 1959’da Topluluğa ortaklık başvurusu yapmıştır. Bu gelişim çizgisi içerisinde Türkiye’yi daha ilk kuruluş yıllarından itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişki kurmaya iten etkenlerin başında politik nedenler yer almıştır. Bu durum, Türkiye’nin Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme açısından önemli sayılacağı gibi, genç Cumhuriyetin yeniden şekillenen dünya haritasındaki güvenlik arayışının da bir göstergesidir. Nitekim dünya sisteminde ortaya çıkan büyük değişikliklere bağlı olarak, Türkiye politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma zorunluluğu duymuş ve çabalarını bu yönde yoğunlaştırarak, 1960’lara kadar geçen süre içerisinde, Avrupa kıtasında veya bu bölgeyi merkez alarak Avrupa’nın bütünleşmesi amacına dönük olarak kurulan önemli kuruluşlardan, Avrupa Konseyine, OECD’ye ve NATO’ya üye olmuştur. Kendilerini Batı medeniyetinin özgürlükçü ve insan haklarına saygılı ailesinin bir parçası gören bir çok devlet de ya kendi istekleri veya Konseyin çağrısı üzerine bu Birliklere üye olmuşlardır. Türkiye’nin özellikle Avrupa Konseyine üye olmasında ise, 1950’de yaşanan Kore Savaşında BM kararına uyarak aktif biçimde yer almamızın payı büyük olmuştur. Aynı neden 1952 de NATO’ya girişimizde de etkili olmuştur (Özer, 2009: 90-91).

İki büyük dünya savaşının yaşandığı bu dönem sonrasında Avrupa’nın ve Avrupa Birliği’nin Türkiye’yi Batı Bloğu ve Avrupa’nın siyasal sınırları içinde kabul etmesinin ve yukarıda belirtilen uluslararası birliklere Türkiye’nin de alınmasının, Avrupa bakımından temel gerçekleri şu şekilde belirtilmektedir:

- a) Türkiye, Doğu Bloğuna karşı bir kanat ülke görevini görecekti. En stratejik coğrafyanın üzerinde bulunuyordu. Türkiye’nin Avrupalılığının kararını Avrupa Birliği verdi.
- b) Türkiye, Avrupa’ya yardım programının (Marshall Yardımı) kapsamı içine alındı.
- c) Türkiye, NATO içine alınarak, Sovyetler Birliğine karşı, Avrupa savunma sistemine dahil edildi.

- d) Türkiye, bir Avrupalı ülke gibi, Avrupa Konseyinin üyesi yapıldı. Diğer Avrupa kurumlarına da dahil oldu.

Dünyada görülen bu bütünleşmeler ve Türkiye'nin bu süreçten kopmak istememesi, ülkeyi adeta Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusu yapmaya zorlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal sorunları aşma gayretleri içinde olması, bu süreci zorlaştırmıştır. Ancak ilişkilerde önemli krizler yaşanan Yunanistan'ın, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılabilmek için 15 Temmuz 1959'da resmen başvuruda bulunması, Topluluğa üyelik başvurusu yapılması konusunda Türk kamuoyunu da tetiklemiştir. Çünkü Yunanistan'ın başvurusu, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında kalması halinde Batıdaki konumunu yitireceğini açıkça belli etmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucu, Türkiye'nin ortaklık için Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurusunun kaçınılmaz olduğunda birleşmiş ve Yunanistan'ın başvurusundan iki hafta sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık talebinde bulunulmuştur. 1960'ta yapılan askeri müdahale, söz konusu bu süreci biraz olsun yavaşlatsa da, 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanarak (Emirhan ve Gün, 2001:42) Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde önemli bir adım atılmıştır.

1978-1979 yıllarında Avrupa Birliği Türkiye'ye Yunanistan'la birlikte üyelik başvurusu yapmasını istemiştir. Ancak bu talep Türkiye tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Yunanistan 1981'de Birliğe tam üye olmuştur (Esfahani, 2003:7). O dönemde ekonomik açıdan sıkıntılar yaşayan Türkiye, 1960'lı yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun yeni kurulmuş bir birlik olmasına rağmen gelişim çizgisinde çok başarılı olması, çok daha büyük rol oynamıştır. Çünkü bu dönemde Türkiye için Avrupa Birliği, milli refah düzeyini artırma ve içsel krizlerden kurtulma aracı olarak görülmüştür. Buna karşılık Roma Antlaşmasının 1958 yılında uygulamaya konulmasının ardından geçen 10 yıl içinde Topluluk iç ticaretinin her yıl %28.4'lük artışla dikkat çekmesi Türkiye'nin Birlik bünyesine girerek kendi ticaretini de canlandırmak konusunda büyük bir hevese kapılmasına yol açmıştır (Özer, 2009: 91).

Bu dönemde Türkiye'nin bir an önce Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girme isteğinin arkasında iki önemli nedenin bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre; öncelikle Türkiye

uzun dönemde, Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğin dışında kalmak istememektedir. Bunun yanında gümrük birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden de yoksun kalmaması gerekmektedir. Türkiye ile ilişkileri de üyelik müzakerelerinin 28 Eylül 1959'da başlamasıyla resmîlik kazanmıştır. 21 Ekim 1960 tarihine kadar devam eden görüşmeler sonunda, şu hususlarda anlaşmaya varılmıştır (Özer, 2009: 92):

- Ortaklık ilişkisi, gümrük birliği ilkesine dayalı olacaktır.
- Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu organlarında temsil edilecektir.
- Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na karşı gümrüklerini 12 ve 24 yıllık sürelerde sıfırlayacaktır.
- Kayıplarını karşılamak amacı ile Türkiye'ye 200 milyon dolarlık yardım yapılacaktır.
- Nihai hedef, Topluluğa tam üyeliktir.

Yukarıda belirtilen temel hususlar doğrultusunda sürdürülen Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler, Avrupa Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşmasının temel oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde, eskiye göre daha somut ve resmi bir şekilde gelişmiştir. Bu kapsamda hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemden geçen ilişkiler, söz konusu ortaklığın nihai amacı olan Türkiye'nin tam üyeliği yönünde gelişimini sürdürmüştür.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Ankara Antlaşmasının öngördüğü hazırlık, geçiş ve son dönem aşamalarından geçmiştir. Hazırlık aşaması 1963-1970 arasında daha çok Avrupa Birliği ile ilgili müktesebata uyum konusunda hazırlık çalışmaları ile geçmiştir. 23 Kasım 1970'te imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ise geçiş dönemini düzenlemiştir. Bu Protokol ile taraflar arasında sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin zamanla oluşturulması, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünlerinde giderek genişleyecek bir tercihli ticaret rejiminin uygulanması, belirlenen alanlarda Türkiye ile Topluluk arasında mevzuat ve politikaların yaklaştırılması ve hizmetlerin serbest dolaşımı süreçlerinin başlatılması öngörülmüştür (Özer, 2009: 92).

Ancak geçiş döneminde ortaklık ilişkimiz beklendiği gibi gelişmemiş ve 1980’li yıllara geldiğinde, çalışmamızın önceki bölümlerinde değindiğimiz gibi gerek içsel gerekse dışsal şartlardan dolayı Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz donma noktasına gelmiştir.

1980’li yıllarda dünyanın ve Avrupa’nın hızla değişmesi ve 1985’ten itibaren doğu ve batı blokları arasındaki yumuşama, Avrupa’nın Türkiye’ye bakışını da değiştirmeye başlamıştır. Bunun yanında B. Almanya’ya olmak üzere 1960’lı yıllardan itibaren başlayan Türk işçi gücü başta bu ülke olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde, Avrupa’nın Türkiye’ye bakışını hızla değiştirmeye başlamıştır.

Avrupa’da Türkiye’ye olan bakışın kısmen yumuşaması, Türkiye’de ise ekonomik refahın en üste çıkarılmasının yolunun Avrupa Birliği’ne tam üyelikten geçtiğine olan inancın artması, 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusu yapmamıza yol açmıştır. 1989 yılında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan bir raporda, esas itibarıyla Türkiye’nin üyeliğe ehil olduğu, fakat o dönem için Türkiye’nin üyeliği konusunda verilecek kararın ertelenmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

1990’ların başından itibaren tekrar canlanmaya başlayan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde, 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye ile AT arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin tam olarak kurulması aşamasına gelinmiştir. Söz konusu bu karar ile 1 Ocak 1996’dan itibaren Türkiye ile AT arasında gümrük birliği işlemeye başlamıştır (DPT, 2004:2). Genelde Avrupa Birliği’ne tam üye olunduktan sonra girilen gümrük birliği ilişkisi, Türkiye için terse çevrilmiş ve önce gümrük birliği sonra Avrupa Birliği’ne tam üyelik denilmiştir. Bu durum yapılan Zirve Toplantılarında da kendini göstermiş, Türkiye her defasında Avrupa Birliği’ne üye olacak ülkeler arasında gösterilmiştir. 12-13 Aralık 1997’de yapılan Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyit edilmiştir. Ardından 15-16 Haziran 1998’deki Cardiff Zirvesinde Türkiye’nin konumu üye adayı statüsüne getirilmiştir. Daha sonra, 10-11 Aralık 1999’da Helsinki’de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde, Türkiye oybirliği ile Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilerek diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin dille belirtilmiştir.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde çok önemli kabul edilen Helsinki Zirvesi, oldukça ayrıntılı bir şekilde Türkiye'nin adaylık sürecinin de çerçevesini belirlemiştir. Zirve metninde, Türkiye'nin, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler çerçevesinde aday ülke olduğunun ilan edilmesinin yanı sıra, üyelik bakımından gerekli olan reformların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Avrupa Birliği tarafından Türkiye için bir katılım öncesi strateji geliştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, katılım sürecinde, Türkiye'nin de Topluluk programlarından faydalandırılacağı ve Avrupa Birliği ile aday ülkeler arasında yapılacak toplantılara dahil edileceği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımında Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program hazırlaması da öngörülmüştür. Bu doğrultuda Zirvede, Avrupa Birliği Komisyonundan, üstlenilmesi gereken Avrupa Birliği mevzuatına ilişkin bir çalışma yapması ve katılım öncesi sağlanacak olan tüm mali yardımların koordinasyonuna ilişkin bir çerçeve hazırlaması talep edilmiştir. Türkiye'nin, Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanarak Avrupa Birliği Konseyince onaylanan ve Türkiye'nin, Avrupa Birliği müktesebatına uyum yükümlülükleri dahil olmak üzere Kopenhag Kriterlerine uyum çerçevesinde kısa ve orta vadeli öncelikleri ve sağlanacak mali yardımları içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Bu belgeye paralel olarak, Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeni düzenlemelerin, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakların, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Özer, 2009: 94).

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde özellikle aday ülkeler için önemli kriterler belirleyen en önemli Avrupa Birliği Zirvesi, Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Zirvede, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin yapacağı

değerlendirmeler sonucu Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde, tam üyelik müzakerelerin hemen başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi ve Türkiye'ye sağlanacak mali yardımın artırılması yönündeki yaklaşım kabul edilerek, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Komisyon tarafından hazırlanan yeni belge, 14 Nisan 2003 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilmiştir (DPT, 2004:2).

2004 yılından 2015 yılına kadar aday üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler ise aşağıda listelenmiştir (AB Kronolojisi, 2017).

- 6 Ekim 2004 tarihinde “2004 Yılı İlerleme Raporu” ve bu rapora bağlı “Tavsiye belgesi” yayınlanmıştır. Bu yayınlanan belgeler Türkiye'nin siyasi kriterlerle ilgili istenenleri gereken ölçülerde karşıladığını içermekte, AB'ye Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılması gerekliliği tavsiye edilmektedir. Bu tavsiye doğrultusunda 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılmıştır.
- 29 Haziran 2005 tarihinde “Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler” yayımlanmış ve 3 Ekim 2005 tarihinde AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatmıştır. 20 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin il adımı olan “Tarama Süreci” başlatılmıştır. 2005 yılı İlerleme Raporu ise 9 Ekim 2005 tarihinde yayınlanmıştır.
- 26 Ocak 2006 tarihinde ‘Türkiye ile Katılım Ortaklığı’, Belgesi Avrupa Birliği'nin Resmi Gazetesi'nde yayınlanmıştır. 8 Kasım 2006 tarihinde 2006 yılı İlerleme Raporu açıklanmıştır.
- 2007 yılının 29 Mart'ında “İşletme ve Sanayi Politikası” faslı, 26 Haziran'ında “İstatistik” ve “Mali Kontrol” fasılları ile 19 Aralık tarihinde “Tüketicinin ve Sağlığın Korunması” ve “Trans-Avrupa Ağları” fasılları müzakerelere açılmıştır.

Aynı yılın 17 Nisan tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı açıklanmıştır. 6 Kasım 2007 tarihinde "2007 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.

- 2008 yılının 12 Haziran tarihinde "Şirketler Hukuku" ve "Fikri Mülkiyet Hukuku" fasılları, 18 Aralık tarihinde de "Sermayenin Serbest Dolaşımı" ve "Bilgi Toplumu ve Medya" fasılları müzakerelere açılmıştır. 5 Kasım 2008 tarihinde "2008 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2009 yılının 30 Haziran tarihinde "Vergilendirme" faslı, 21 Aralık tarihinde ise "Çevre" faslı müzakerelere açılmıştır. 14 Ekim 2009 tarihinde "2009 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2010 yılının 30 Haziran tarihinde "Veterinerlik ve Bitki Sağlığı" faslı müzakerelere açılmıştır. 9 Kasım 2010 tarihinde "2010 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2011 yılının 8 Haziran tarihinde Avrupa Birliği Bakanlığı kurulmuş ve 12 Temmuz'da Ulusal Ajans bu bakanlığa bağlanmıştır. 12 Ekim 2011 tarihinde "2011 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2012 yılının 12 Nisan tarihinde Türkiye AB Ortaklık Komitesi ve 22 Haziran tarihlerinde Türkiye AB Ortaklık Konseyi toplantıları yapılmıştır. 10 Ekim 2012 tarihinde "2012 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2013 yılının 12 Nisan tarihinde Türkiye AB Ortaklık Komitesi ve 27 Mayıs tarihlerinde Türkiye AB Ortaklık Konseyi toplantıları yapılmıştır. 5 Kasım tarihinde "Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" faslı müzakerelere açılmıştır. 16 Ekim 2013 tarihinde "2013 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır. 16 Aralık tarihinde imzalanan AB ile Mutabakat Zaptı ve Geri Kabul Anlaşması doğrultusunda Türk vatandaşlarına uygulanan ve Schengen vizesinin kaldırılmasını hedefleyen vize muafiyet süreci resmen başlamıştır.

- 2014 yılının 15 Nisan tarihinde Türkiye AB Ortaklık Komitesi ve 23 Haziran tarihlerinde Türkiye AB Ortaklık Konseyi toplantıları yapılmıştır. 30 Ekim tarihinde Türkiye'nin AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nın 1. Aşaması, 1 Aralık tarihinde de 2. Aşaması açıklanmıştır. 8 Ekim 2014 tarihinde "2014 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.
- 2015 yılının 19 Şubat tarihinde Avrupa Birliği Bakanlığı'nın İzmir Temsilciliği açılmıştır. 30 Nisan tarihinde Türkiye AB Ortaklık Komitesi ve 18 Mayıs tarihinde Türkiye AB Ortaklık Konseyi toplantıları yapılmıştır. 29 Kasım tarihinde Türkiye-AB Zirvesi yapılmıştır. 14 Aralık tarihinde "Ekonomik ve Parasal Politika" faslı müzakerelere açılmıştır. 10 Kasım 2015 tarihinde "2015 Yılı İlerleme Raporu" yayınlanmıştır.

Türkiye'nin 1959 ile 2015 yılları arasındaki AB ilişkileri kronolojisine Ek-1'de kronolojik ve detaylı olarak yer verilmiştir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ ADAY ÜLKELERİ ARNAVUTLUK MAKEDONYA SIRBİSTAN VE KARADAĞ'IN SORUNLARI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALAR

3.1. 2016 YILI İTİBARI İLE ADAY ÜLKELER

Avrupa Birliği'nin genişleme politikasına uygun olacak şekilde 2016 yılı itibarı ile Birliğe üye olmak üzere başvuran ve aday ülke statüsünde olan beş ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Türkiye, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'dır.

3.1.1. Türkiye

Türkiye'nin yüzölçümü 769.630 km², nüfusu 2018 yılının Şubat ayı itibarı ile 81.484.529'dur. Bu nüfusun %72,1'ini kentsel nüfus oluşturmaktadır (<http://www.worldometers.info/world-population/turkey-population/>). Şekil 3.1'de Türkiye ve komşu ülkeleri verilmiştir.

Şekil 3.1. Türkiye Haritası

(Kaynak: <http://cografyaharita.com/haritalarim/3g-turkiyenin-komsu-ulkeler-haritasi.png>)

Türkiye 31 Temmuz 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusunda bulunarak Avrupa'ya ilk adımını atmıştır. AET Bakanlar Konseyi yapılan başvuruyu kabul ederek üyelik

koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiştir. Böylece Türkiye ile AB ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan, Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 yılında imzalanıp 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe girmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017).

Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AET'ye entegrasyonu için üç dönem belirlenmiştir. Bunlar hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönemdir (Bulut, 2006: 43). Ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik "Hazırlık Dönemi"nde Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönemde iki taraf arasında bazı kurumlar oluşturulmuştur. 13 Kasım 1970'te imzalanan ve 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile birinci dönem sona ererek ikinci dönem olan "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri, serbest dolaşımın sağlanması ve Gümrük Birliğinin tamamlanması öngörülmüştür (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017). 1970'li yılların başından 1980'li yılların ilk yarısına kadar siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye-AB ilişkilerinde kayda değer bir ilerleme görülmemektedir. 12 Eylül askeri darbesinden sonra da ilişkiler askıya alınmıştır (Arapi, 2017: 13).

Türkiye yaklaşık yedi yıl sonra, 14 Nisan 1987 tarihinde üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak Komisyon bu başvuru ile ilgili görüşünü 1989 yılında açıklamıştır (Özer, 2009: 93). Bu tarihte AT Konseyinin verdiği görev ile Komisyon Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki görüşlerini ve Konsey ile Bakanlar Konseyine tavsiyelerini içeren raporda Topluluğun kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan yeni bir üyenin kabul edilemeyeceği; Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca üyelik müzakerelerinin açılması için tarih belirlenmemiştir ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir (Erdoğan, 2006: 96).

Türkiye-AB Ortaklık ilişkisinin "Son Dönemi"ne geçmesi 1 Ocak 1996'da Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiştir (Bulut, 2006: 42). Gümrük Birliği Türkiye'nin AB yolunda en önemli aşamalardan biri sayılmaktadır.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği için bir yol haritası niteliğinde olup temel belli başlı kurallar düzenlenmektedir. Ankara anlaşması ile bazı tarım ürünlerine

ayrıcalık tanınmış ve 1973 yılında imzalanan Katma Protokol'e kadar Türkiye herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Karma Protokol ile birlikte Türkiye bazı yükümlükler üstlenmiş ve Ortak Gümrük Tarifesi uygulamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra taraflar arasında serbest dolaşıma tabi olan bazı ham tarım ürünlerinin(tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) kapsamı genişletilmiş ve sanayi ürünleri de serbest dolaşıma dahil edilmiştir. Protokol de belirlendiği gibi 22 yıllık dönemde serbest dolaşıma tabi olan mallarda taraflar karşılıklı olarak gümrük vergilerini düşürmüş ve 1996 yılında Türkiye AB Gümrük Birliğine tam üye olmuştur.(Özdemir; Koç Aytekin, 2016: 56).

Türkiye'nin AB'ye adaylığı 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit şartlarla AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir (Özer, 2009: 93). Zirvede Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan İlk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. Belgede yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik Ulusal Program hazırlanmış, 19 Mart 2001 yılında Hükümet tarafından onaylanarak 26 Mart 2001 tarihinde Avrupa Komisyonuna verilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi AB tarafından 2003, 2005, 2006 ve 2008 yıllarında tekrar gözden geçirilmiş, Ulusal Program ise 2003, 2005 ve 2008 yıllarında güncelleştirilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017).

Aralık 2004 yılında Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığının altı çizilerek 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılması yönünde karar alınmıştır. Belirlenen tarihte Lüksemburg'da yapılan Hükümetler arası Konferans ile Türkiye müzakereleri başlatılmıştır. Bu tarihten sonra günümüze kadar Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri doğrultusunda en önemli gelişmeler Türkiye'nin AB müktesebatına Uyum Programının açıklanması, Vize Muafiyeti Süreci'nin resmen başlaması, AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nın açıklanması, Türkiye-AB Zirvesi'nin gerçekleştirilmesi şeklinde sıralanabilir (AB Kronolojisi, t.y.).

Avrupa Birliği ile Türkiye arasında katılım müzakerelerine 03.10.2005 tarihinde, "Müzakere Çerçeve Belgesi"nin kabulü ile başlanmıştır. Bu çerçeve, müzakerelerin 35 fasıl üzerinden yürütüleceğini içermektedir. Bundan dolayı toplumsal yaşamın bütün alanlarını kapsayan çalışmaların da başlatılmasına yol açmıştır. Müzakere sürecinde

fasılların açılması, aday devletin Avrupa Birliği Konseyi tarafından belirlenen açılış kriterlerini yerine getirmesine bağlıdır. Yine Konsey tarafından belirlenen kapanış kriterlerinin yerine getirilmesi durumunda fasıl geçici olarak kapatılmaktadır. Fasılların açılıp kapanmaları için Konsey üyelerinin tamamının onayı gerekmektedir. Bir tek üyenin bile onay vermemesi durumunda fasıllar açılmamakta veya kapanmamaktadır (<https://www.ab.gov.tr/65.html>).

Müzakere sürecinde ilk tarama toplantısı 20.10.2005 tarihinde “Bilim ve Araştırma” faslı için yapılmıştır. 12.06.2006 tarihinde Hükümetler arası Konferans tarafından bu fasıl müzakerelere açılmış ve geçici olarak kapatılmıştır. Son tarama toplantısı ise 13.10.2006 tarihinde “Yargı ve Temel Haklar” faslına yönelik yapılmıştır.

Avrupa Birliği Bakanlığı’nın Haziran 2017 tarihinde güncellediği bilgilere göre Türkiye ile Avrupa Birliği Müzakerelerinde 16 fasıl müzakereye açılmıştır. Bu fasıllardan sadece biri geçici olarak kapanmış, 14 tanesi Avrupa Birliği Konseyi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından siyasi nitelikli engellemelerle bloke edilmiş durumdadır. Bu 16 müzakere aşağıda listelenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/65.html>):

- Bilim ve Araştırma Faslı (Açılış Tarihi: 20.10.2005, Geçici Olarak Kapanmış Tarih: 12.06.2006)
- İşletme ve Sanayi Politikası Faslı (Açılış Tarihi: 29.03.2007)
- İstatistik Faslı (Açılış Tarihi: 26.06.2007)
- Mali Kontrol Faslı (Açılış Tarihi: 26.06.2007)
- Trans-Avrupa Ağları Faslı (Açılış Tarihi: 19.12.2007)
- Tüketicinin ve Sağlığın Korunması Faslı (Açılış Tarihi: 19.12.2007)
- Şirketler Hukuku Faslı (Açılış Tarihi: 17.06.2008)
- Fikri Mülkiyet Hukuku Faslı (Açılış Tarihi: 17.06.2008)
- Sermayenin Serbest Dolaşımı Faslı (Açılış Tarihi: 19.12.2008)
- Bilgi Toplumu ve Medya Faslı (Açılış Tarihi: 19.12.2008)
- Vergilendirme Faslı (Açılış Tarihi: 30.06.2009)
- Çevre Faslı (Açılış Tarihi: 21.12.2009)
- Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı (Açılış Tarihi: 30.06.2010)

- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu Faslı (Açılış Tarihi: 05.11.2013)
- Ekonomik ve Parasal Politika Faslı (Açılış Tarihi: 14.12.2015)
- Mali ve Bütçesel Hükümler Faslı (Açılış Tarihi: 30.06.2016)

Avrupa Birliği Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin 11.12.2006 tarihli kararları doğrultusunda 8 fasıl askıya alınmıştır. Bu fasıllar aşağıda listelenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/65.html>):

- Malların Serbest Dolaşımı
- İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
- Mali Hizmetler
- Tarım ve Kırsal Kalkınma
- Balıkçılık
- Taşımacılık Politikası
- Gümrük Birliği
- Dış İlişkiler

Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi'nin 08.12.2009 tarihli toplantısında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından 6 fasılla ilgili ilerlemelerin tek taraflı olarak bloke edildiği beyan edilmiştir. Bu beyanda blokenin ilişkilerin normalleşmesi durumunda kaldırılacağı da belirtilmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından bloke edilen 6 fasıl aşağıda listelenmiştir (<https://www.ab.gov.tr/65.html>):

- İşçilerin Serbest Dolaşımı
- Enerji
- Yargı ve Temel Haklar
- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
- Eğitim ve Kültür
- Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası

Müzakerelerle ilgili tarama toplantıları 13.10.2006 tarihinde bitmiş olmasına karşılık, 8 fasılla ilgili tarama sonuç raporları Avrupa Birliği Konseyi'nde onaylanmamış şekilde beklemektedir. Başka bir ifade ile bu fasıllara yönelik olası açılış kriterleri de Konsey tarafından Türkiye'ye resmen bildirilmemiştir. Bu fasıllar şunlardır (<https://www.ab.gov.tr/65.html>):

- İşçilerin Serbest Dolaşımı
- Balıkçılık
- Taşımacılık Politikası
- Enerji
- Yargı ve Temel Haklar
- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
- Dış İlişkiler
- Dış, Güvenlik ve Savunma Politikalar

Bunların dışında “İşletme ve Sanayi Politikası” faslı ve “Trans-Avrupa Ağları” faslı ile ilgili teknik çalışmalar sonlandırılmış, bu fasıllar kapatılmaya hazır duruma gelmiştir.

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinde önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Azak, 2015: 48-50):

- **Ekonomik açıdan yaşanan sorunlar:** 2000'li yıllardan itibaren Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir şekilde ekonomik bir büyüme sürecine girmiştir. Ancak bütçe açığı, dış borç ve işsizlik oranları Türkiye'de hala çok yüksek olduğu için başardığı büyüme hızı Avrupa Birliği ortalamasının çok üstünde olmasına rağmen, Türkiye'yi genel anlamda AB ortalamasının çok altında bırakmaktadır. Avrupa Birliğinin üyelerinin çoğunluğu bu sebepten ötürü Türkiye'nin henüz Avrupa Birliğine katılmaya hazır olmadığı ve ekonomik açıdan daha düzelmesi gereken birçok unsurun bulunduğu görüşündedirler. Bunun dışında Türkiye'nin hızlı nüfus artış oranı da bazı AB ülkeleri tarafından sorun olarak görülmektedir. Türkiye bu nüfus artışıyla önümüzdeki 10 yıl içerisinde Avrupa Birliğine katıldığı takdirde, Almanya'yı geçecek seviyeye ulaşmış olacaktır. Böylece

Avrupa Birliği'nin en büyük üyesi olmakla beraber Avrupa Parlamentosu'nda en fazla üyesi olan ülke konumuna gelecektir. Şüphesiz Avrupa Birliğinin büyük üye devletleri böyle bir gelişmeye karşı endişeli yaklaşmaktadır.

- **Dış İlişkiler açısından yaşanan sorunlar:** Ekonomik problemlerin dışında Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde, Türkiye'nin dış politikası ile ilgili bazı komşu ülkelerle yaşanan sorunlarda sık sık gündeme gelmektedir. Özellikle Türkiye-Ermenistan, Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Türkiye ile Avrupa Birliği arasında büyük uyuşmazlıklar yaratmaktadır ve zaman zaman müzakerelerin daha hızlı ilerleyebilmesine engel olmaktadır.
- **Kültürel ve Tarihsel Yapısı yönünden yaşanan sorunlar:** Türkiye'nin coğrafi konumundan, kültürel kimliğinden ve Avrupa toplumundan farklı dini yapısından dolayı Türkiye'nin Avrupa Birliği çerçevesi içerisinde yer alamayacağı ve Avrupa Birliği'nin yapısına uymadığı düşüncesi hakimdir. Avrupa Toplumunun çoğunluğu Hıristiyan dinine mensuptur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması demek, aynı zamanda birlikte nüfus çoğunluğunun Müslüman olan bir ülkenin bulunması demektir. Avrupa toplumu Türk toplumunun kendisinden çok farklı olduğunu ve bu durumun Avrupa Birliği içerisinde kültürel açıdan büyük ve aşılması zor olan bir uçurumun oluşturacağını düşünmektedir ve bu yüzden Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasına çok sıcak bakmamaktadır. Ayrıca Türkiye coğrafi açıdan Avrupa'ya ait olmadığı görüşü de sık sık öne sürülmektedir. Gerçekten de Türkiye büyük büyük bir kısmı Asya kıtasında bulunmaktadır. Bazı Avrupa Birliği devletleri Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasıyla beraber, başka devletlerde, Avrupa da yer almasa da yakınlığından dolayı Avrupa Birliğine katılmak isteyebileceklerini ileri sürmüşlerdir. Buna örnek olarak Fas gösterilebilir. 1987 yılında Avrupa Birliğine başvurmuş olan Fas, başvurusu Avrupalı olmadığı için reddedilmiştir. Türkiye'nin Avrupa'yla yüzyıllardan beri devam eden tarihsel bir ilişkisinin bulunması ve sonuç itibarıyla bir kısmının Avrupa kıtasında bulunması ve bölümünün birçok AB üye ülkelerinin toplam yüzölçümlerinden daha büyük olması, bu görüşlere karşı olarak ileri sürülmektedir. Ayrıca tamamen Asya'da

bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2004 yılında Avrupa Birliğine alınmasıyla bu görüş güncelliğini yitirmiştir

Mart ile Mayıs 2006 yılında yapılan özel bir ankette Avrupa Birliği vatandaşlarının %39'u, Türkiye kendisinden beklenen kriterleri yerine getirdiği takdirde üyeliğini onaylarken, %49'u ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasına karşı çıkmıştır. Bu ankete göre İsveç, Hollanda ve Danimarka gibi ülkeler salt çoğunlukla Türkiye'nin üyeliğini onaylarken, İngiltere, İspanya İrlanda ve Portekiz göreceli çoğunlukla onaylamıştır. Avusturyalılar %81 gibi bir rakamla Türkiye'nin üyeliğini en az isteyen ülkesidir. Almanya, Lüksemburg, Fransa, Finlandiya, Belçika ve İtalya'da Türkiye'nin katılımına karşı olan ülkelerdendir (Azak, 2015: 51).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma süreci Çizelge 3.1'de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Çizelge 3.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
13-12-1997	Lüksemburg Zirvesi, Türkiye'yi AB üyeliği için uygun buldu.
11-12-1999	Helsinki Avrupa Konseyi Türkiye'yi aday ülke ilan etti
24-03-2001	Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti.
19-05-2003	Konsey, Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı'nı kabul etti.
16-12-2004	Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Ekim 2005'te katılım müzakerelerini başlatma kriterlerini yeterince yerine getirdiğini açıkladı
03-10-2005	"Tarama süreci", Türkiye'nin üyelik kriterlerini ne derece karşılayıp karşılamadığını belirlemeye başlar.
03-10-2005	Konsey müzakere çerçevesini kabul etti ve müzakereler resmi olarak açıldı.
01-06-2006	Müzakereler, Bölüm 25 (Bilim ve Araştırma) üzerinde açılır ve kapanır.
11-12-2006	Türkiye, Ankara Anlaşmasına Ek Protokol'ü Kıbrıs'a uygulamayı reddettiğinden, Konsey sekiz fasıl açılmayacağına karar verdi.
19-02-2008	Konsey, Türkiye için gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı'nı kabul etti.
30-06-2010	Müzakereler Bölüm 12'de (Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası) açıldı.
17-05-2012	AB-Türkiye ilişkilerine yeni dinamikler kazandırma amaçlı Olumlu Gündem başlatıldı.
05-11-2013	Müzakereler, 22. Bölüm - Reg. Yapısal Araçların Politikaları ve Koordinasyonu
16-12-2013	Vize serbestleştirme diyalogu başlatıldı ve AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması imzalandı
20-10-2014	Vize yol haritası ile ilgili ilk uygulama raporu

29-11-2015	Birinci AB-Türkiye Zirvesi ve Ortak AB-Türkiye Eylem Planı etkinleştirildi
14-12-2015	Müzakereler Bölüm 17'de açıldı - Ekonomik ve Para Politikası
18-03-2016	AB-Türkiye Bildirgesi
20-04-2016	Beyannamesinin Birinci Uygulama Raporu
04-05-2016	Vize yol haritası hakkında Üçüncü Rapor
15-06-2016	İkinci Uygulama Raporu
30-06-2016	Türkiye ile Katılım Konferansı: Konuşmalar 33. Bölüm'de açıldı - Mali ve Bütçe Hükümleri
28-09-2016	Üçüncü Uygulama Raporu

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en

3.1.2. Arnavutluk

Yüzölçümü 27.400 km² olan Arnavutluk'un toplam nüfusu 2018 yılının Şubat ayı itibarı ile 2.932.839'dur. Bu nüfusun %66,2'si kentsel nüfusu oluşturmaktadır (<http://www.worldometers.info/world-population/albania-population/>). Nüfusun etnik dağılımında %82,6 Arnavut, %0,9 Yunan ve %16,5 diğer gruplar bulunmaktadır. (CIA, 2018a). Şekil 3.2'de Arnavutluk ve komşu ülkeleri verilmiştir.

Şekil 3.2. Arnavutluk Haritası
(Kaynak: Emin, 2014a: 12)

2003 yılında Avrupa Konseyi'nin Selanik'te düzenlediği zirvede Arnavutluk ile birlikte Batı Balkan ülkeleri Avrupa Birliği'ne potansiyel aday ülke olarak belirlenmiştir. Arnavutluk'un Avrupa Birliği'ne resmi başvurusunu sunduğu tarih ise 2009 yılıdır. Başvurunun değerlendirilmesi sonucunda 2010 yılında Görüş Raporu açıklanmıştır. Bu rapora göre Arnavutluk'un Birliğe katılımıyla ilgili öncelikli olarak üyelik kriterleriyle ilgili 12 kilit düzenlemeyi yapması gerekmektedir. Gerekli düzenlemeleri yapan Arnavutluk'la ilgili 2012 yılının Ekim ayında Komisyon tarafından, adliye ve kamu yönetimi reformlarının tamamlanması, yasama ile ilgili usul kurallarını revize etmesi kaydı ile Arnavutluk'a Avrupa Birliği adaylığı statüsü verilmesi yönünde tavsiye kararı alınmıştır. 2014 yılında bitirilen çalışmalar sonucunda Haziran ayında Arnavutluk'un Avrupa Birliği aday statüsü onaylanmıştır (<https://www.avrupa.info.tr/tr/arnavutluk-6974>).

Sürece daha detaylı bakıldığında Avrupa Birliği, Arnavutluk'taki 2009 Haziran seçimleri sonrası muhalefette kalan Sosyalist Parti tarafından parlamentonun boykot edilmesi, 2011 yılının Mayıs ayındaki yerel seçimlerde Merkez Seçim Kurulu tarafından Tiran Belediye Başkanlığı seçiminde oy sandıklarının hatalı olduğu ve oyların yeniden sayılması gerektiği yönünde karar alınması gibi uygulamalardan dolayı Arnavutluk'un demokratik vasıflarını sorgulamaya başlamıştır. Ancak 2011 yılı sonunda Arnavutluk'taki hükümet ve muhalefet arasında Avrupa Birliği üyelik sürecinin sağlıklı şekilde devam etmesi için siyasi krizlerin sona erdirilmesi yönünde uzlaşma sağlanmıştır. Bunun üzerine 2012 yılının Mart ayında Avrupa Birliği Komisyonu tavsiyelerinin gerçekleştirilmesine yönelik yeni bir eylem planı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur (İKV, 2017).

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda 10.10.2012 tarihinde açıklanan Avrupa Komisyonu Genişleme Stratejisi'nde Arnavutluk tarafından yerine getirilmesi gereken 12 önceliğin büyük çoğunluğunun yerine getirildiği, diğer önceliklerin de tamamlanması koşulu ile Arnavutluk'a aday statüsünün verilebileceği önerisi yer almıştır. 23.06.2013 tarihindeki Arnavutluk Parlamentosu seçimlerini izleyen uluslararası gözlemcilerin olumlu görüşleri, Avrupa Birliği'nde de Arnavutluk'taki demokratik kurumların işleyişi yönünden ilerlemelerin olumlu olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, Avrupa Komisyonu'nun 16.10.2013 tarihli Arnavutluk İlerleme Raporu'na da yansımış, örgütlü suçlarla mücadele ve yolsuzluk konularında çalışmaların sürdürülmesi kaydı iye Arnavutluk'a aday ülke statüsü verilmesine yönelik tavsiye kararı alınmıştır. Komisyon tarafından bu aşamada Arnavutluk ile katılım müzakerelerinin başlatılabilmesi için temel haklar, hukukun üstünlüğü ve idari reformları içeren beş kilit önceliğin yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (İKV, 2017).

12.11.2013 tarihinde Arnavutluk ile Avrupa Birliği arasındaki işbirliğini geliştirmek, bütünleşme sürecine yönelik anlaşmaları ve bağlılığı sürdürmek üzere Üst Düzey Diyalog başlatılmıştır. Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi'nin 17.12.2013 tarihli toplantısında Arnavutluk'a, ülkedeki önceliklere yönelik gelişmelerin Komisyon tarafından hazırlanacak rapor doğrultusunda 2014 yılının Haziran ayında aday ülke statüsü verilmesi kararlaştırılmıştır. Komisyon'un 04.06.2014 yılında açıkladığı Arnavutluk raporundaki olumlu görüşler doğrultusunda Komisyon, Arnavutluk'a aday

ülke statüsü verilme tavsiyesini tekrar ifade etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 24.06.2014 tarihli Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi toplantısında karar alınmış, 26-27.06.2014 tarihlerinde toplanan Avrupa Birliği Liderler Zirvesi’de Arnavutluk’un aday ülke statüsü onaylanmış ve resmîyet kazanmıştır (İKV, 2017).

Arnavutluk’un Avrupa Birliği’ne üye olma süreci Çizelge 3.2’de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Çizelge 3.2. Arnavutluk’un Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
01-06-2004	Avrupa Konseyi Arnavutluk ile ortaklık yaptı
01-05-2006	AB-Arnavutluk Geri Kabul Anlaşması yürürlüğe girdi
12-06-2006	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ve Geçici Anlaşma imzalanmıştır.
01-12-2006	Geçici anlaşma yürürlüğe girer.
01-01-2007	Arnavutluk’un üyeliğe hazırlık sürecine destek olmak üzere IPA fonları serbest bırakılır.
01-01-2008	AB-Arnavutluk vize kolaylaştırması sözleşmesi yürürlüğe girdi
01-04-2009	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması yürürlüğe girdi
24-04-2009	Arnavutluk AB üyelik başvurusunu sundu
09-11-2010	Avrupa Komisyonu Arnavutluk’taki AB üyeliği uygulaması hakkında görüş bildirdi
15-12-2010	Biyometrik pasaport sahibi tüm Arnavut vatandaşlar için Schengen bölgesi için ücretsiz vize rejimi çıktı
01-02-2011	Arnavutluk tarafından Avrupa Komisyonu’nun görüşünde tanımlanan 12 önemli önceliği ele alan bir eylem planı kabul edildi
10-10-2012	Avrupa Komisyonu, Arnavutluk’taki bazı alanlarda önemli önlemlerin tamamlanmasına tabi tutularak AB aday statüsünü kazanmasını tavsiye etti
12-11-2013	AB ve Arnavutluk, Temel Öncelikler Konusunda Yüksek Düzeyde Diyalogun ilk toplantısını yapıyor
27-06-2014	Konsey, Haziran 2014’te Arnavutluk’a aday statüsü verdi.

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en

Arnavutluk, kapsamlı bir yargı reformu gerçekleştirmek üzere yaptığı anayasal değişiklikler sonrası 21.07.2016 tarihinde Avrupa Birliği ile katılım müzakerelerine başlamak üzere Komisyon’dan olumlu görüş almıştır.

3.1.3. Makedonya

Yüzölçümü 25.220 km² olan Makedonya'nın toplam nüfusu 2018 yılının Şubat ayı itibarı ile 2.085.051'dir. Bu nüfusun %58,1'ini kentsel nüfus oluşturmaktadır (<http://www.worldometers.info/world-population/macedonia-population/>). Etnik grupların dağılımına bakıldığında Makedonlar %64.2, Arnavutlar %25.2, Türkler %3.9, Sırlar %1.8 ve diğer etnik unsurlar %2.2 oranında nüfusa sahiptir (CIA, 2018b).

Şekil 3.3. Makedonya Haritası
(Kaynak: Emin, 2014b: 14)

Makedonya, Avrupa Birliği'ne üye olmak üzere başvurusunu 22.03.2004 tarihinde yapmıştır. Başvuru sonrası 01.04.2004 tarihinde Avrupa Birliği ile Makedonya arasında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Makedonya, 09.11.2005 tarihinde Komisyon'un olumlu görüş bildirmesinden sonra 16.12.2005 tarihinde aday ülke statüsüne kavuşmuştur. Makedonya'nın Schengen Alanına girişi ise 19.12.2009 tarihinde olabilmıştır. Bu tarihten sonra Makedonya vatandaşlarına yönelik vize kaldırılmıştır. Başvurusu değerlendirildikten sonra 16.12.2005 tarihinde Avrupa Birliği tarafından aday ülke olarak ilan edilmiştir. 2009 yılından sonra Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamayı bekleyen Makedonya'nın Yunanistan ile yaşadığı isim

anlaşmazlığı, ülkenin Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinin tıkanmasına yol açmıştır (Karluk, 2014: 5).

Yunanistan ile Makedonya arasında yaşanan isim anlaşmazlığı, Yunanistan'ın kuzeyinde aynı isimle bir bölgenin olmasından ve ileride Makedonya'nın aynı isimden dolayı bölge üzerinde hak iddia edebileceği gerekçesinden çıkmaktadır. Bu gerekçe doğrultusunda Yunanistan, Makedonya'nın NATO üyeliği ile birlikte Avrupa Birliği katılım müzakerelerinin başlatılmasına karşı çıkmaktadır. Konuyla ilgili Uluslararası Adalet Divanı tarafından 2011 yılının Aralık ayında Makedonya'nın NATO üyeliğine yönelik blokajdan dolayı Yunanistan'ı suçlu bulması da Yunanistan'ın blokajını devam ettirmesine engel olmamıştır (İKV, 2017).

Avrupa Komisyonu, bu sıkıntıların çözülebilmek ve katılım müzakerelerinin canlandırılabilmesi için Makedonya ile 29.03.2012 tarihinde Yüksek Katılım Diyalogu başlatmaya karar vermiştir. Diyalog süreci Makedonya'da serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, kamu yönetiminde reform yapılması, seçim sisteminde reform yapılması ve ülkede ifade özgürlüğünün sağlanması olmak üzere beş önceliğe dayanmaktadır (https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia_en).

10.12.2012 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından Makedonya ile katılım müzakerelerinin başlanması önerisi tekrar edilmiştir. Komisyonun bu önerisinden sonra 13.12.2012 tarihindeki Avrupa Birliği Liderleri zirvesinde, müzakerelerin başlatılmasıyla ilgili kararın 2013 yılının Haziran ayında yapılacak Avrupa Birliği Zirvesinde verileceği bildirilmiştir. Kararın verilmesinde Komisyon'un Yunanistan ile isim anlaşmazlığı konusuna yönelik yapacağı müzakereler ile yüksek katılım diyalogu kapsamındaki gelişmelere yönelik sunulacak rapor önem taşımaktadır (İKV, 2017). Ancak 27-28.06.2013 tarihli Avrupa Birliği Zirvesi'nde konuyla ilgili bir karar alınmamıştır. Sürecin devamında Avrupa Komisyonu'nun 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Makedonya ile katılım müzakerelerinin başlatılmasına yönelik tavsiye kararlarının yinelenmediği, ancak gerek isim sorunu, gerekse ülkedeki yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü gibi alanlarda geriye gidiş gibi nedenlerden dolayı

müzakereler başlatılamamıştır. Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne üye olma süreci Çizelge 3.3'de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Çizelge 3.3. Makedonya'nın Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
01-06-2001	Ticaret ve ticaretle ilgili konularda yapılan sözleşme yürürlüğe girdi.
22-03-2004	AB üyelik başvurusu yapıldı
01-04-2004	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) yürürlüğe girdi.
17-05-2004	Kurul, Komisyona başvuru konusunda fikir beyan etmesini ister
14-09-2004	AB ile Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti arasındaki İstikrar ve Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.
14-02-2005	Ülke AB anketine cevap verdi.
09-11-2005	Komasyon, eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu konusunda olumlu görüş bildirdi
16-12-2005	Konsey, Makedonya'nın aday statüsünü ilan etti.
30-01-2006	Avrupa Birliği Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti.
01-01-2008	Vize kolaylaştırma ve geri kabul anlaşmaları yürürlüğe girdi
18-02-2008	Konsey, eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti ve 2006 Avrupa Ortaklığını güncelledi.
01-03-2008	Komasyon, katılım sürecinde bir sonraki aşamaya ilişkin ölçütleri belirleyen Batı Balkanlar'daki iletileri kabul etti.
15-07-2009	Komasyon ülkeye vize özgürlüğü sağlama önerisinde bulundu
01-10-2009	Komasyon, katılım müzakerelerinin başlatılmasını önerdi.
19-12-2009	Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Karadağ ve Sırbistan vatandaşları için Schengen bölgesine vizesiz seyahat başladı.
01-11-2010	Katılım müzakerelerini başlatmak için ikinci öneri sunuldu.
01-10-2011	Üyelik müzakerelerini başlatmak için üçüncü öneri sunuldu.
29-03-2012	Avrupa Komisyonu Üsküp ile yüksek düzeyli katılım diyalogunu başlattı.
01-10-2012	Üyelik müzakerelerini başlatmak için dördüncü öneri sunuldu.
01-10-2013	Katılım müzakerelerini başlatmak için beşinci öneri sunuldu.
01-10-2014.	Üyelik müzakerelerini başlatmak için altıncı öneri sunuldu.
01-06-2015	Komasyon, temel hukukun üstünlüğü kurallarına değinen "Acil Reform Öncelikleri"ni sundu.
01-07-2015	Komiser Hahn'ın ve Avrupa Parlamentosu'nun üç üyesinin kolaylaştırdığı Przino Anlaşması dört ana siyasi lider arasında imzalandı.
01-11-2015	Komasyon, Haziran / Temmuz tarihli siyasi anlaşmanın uygulanmaya devam edilmesini sağlayarak, katılım müzakerelerine açıklık önergesi sunmaya hazır olduğunu belirtti.

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia_en

3.1.4. Sırbistan

Yüzölçümü 87.460 km² olan Sırbistan'ın toplam nüfusu 2018 yılının Şubat ayı itibarı ile 8.772.400'dür. Bu nüfusun %59,2'si kentsel nüfusu oluşturmaktadır (<http://www.worldometers.info/world-population/serbia-population/>). Nüfusun etnik dağılımında %83,3 Sırp, %3,5 Macar, %2,1 Roman, %2,0 Boşnak ve %9,1 diğer gruplar bulunmaktadır (CIA, 2018c).

Şekil 3.4. Sırbistan Haritası
(Kaynak: Ekinci, 2014a: 14)

Sırbistan tarafından Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu 22.12.2009 tarihinde yapılmıştır. Üyelik başvurusunun yapıldığı süreçte Federal Yugoslavya'nın dağılmasına yol açan savaşların sorumlusu olarak görülen Sırbistan'ın Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'yle gerekli işbirliğini yapmaması, Avrupa Birliği tarafından bir eleştiri konusu olmuştur. Üyelik sürecindeki bu olumsuzluk, 2011 yılı Mayıs ayında yaşanan Srebrenitsa katliamı sorumlusu Ratko Mladic ile 2011 yılı Temmuz ayında yaşanan Krajina katliamı sorumlusu Goran Hadzic'in Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilmesi ile büyük oranda kalkmıştır. Avrupa Komisyonu, 12.10.2011 tarihinde Sırbistan'a aday üye statüsü verilmesi önerisinde bulunmuştur. Komisyon, Sırbistan ile müzakerelerin başlaması için Kosova ile sorunların çözümüne yönelik diyalog başlatılmasını zorunlu bir öncelik olarak şart koşmuştur. 01.03.2012 tarihinde, bu tarihe kadar yaşanan gelişmeler ışığında Sırbistan'ın aday ülke statüsü ilan edilmiştir (İKV, 2017).

Avrupa Komisyonu, 10.10.2012 tarihinde yayınladığı Genişleme Stratejisi'nde Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesiyle birlikte katılım müzakerelerinin başlatılmasını önermiştir. Bu öneri doğrultusunda iki ülke arasında başlatılan diyalog, Başkanlar düzeyine yükseltilmiş ve arka arkaya yapılan Belgrad-Priştine toplantıları sonucunda Yüksek Temsilci ile Komisyon'un 22.04.2013 tarihli raporunda Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerin düzeltilmesine yönelik önceliği başarılı şekilde yerine getirdiği belirtilmiştir. 27-28.06.2013 tarihli Avrupa Birliği Liderler Zirvesi, bu rapor ışığında katılım müzakerelerinin başlatılmasına karar vermiş ve ilk Hükümetler arası Konferans tarihi olarak 2014 yılının Ocak ayı belirlenmiştir. Bu kararlar doğrultusunda ilk Katılım Konferansı 21.01.2014 tarihinde yapılmıştır (İKV, 2017).

Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerinin normalleşmesine yönelik uygulamalar, katılım müzakerelerinin 35. Faslı olan "Diğer Konular" başlığı altına alınmıştır. Komisyon'un 35 fasıl ile ilgili yürüttüğü tarama süreci 2015 yılının Mart ayında tamamlanmıştır. İkinci Katılım Konferansı 14.12.2015 tarihinde yapılmış, bu konferansta Mali Kontrol ve Diğer Konular fasıllarının müzakereye açılmasına karar verilmiştir. Müzakereler için öncelikli fasıllar olarak belirlenen Yargı ve Temel Haklar ile Adalet, Özgürlük ve Güvenlik fasıllarının müzakereye açılmasına yönelik Hırvatistan'ın 18.07.2016

tarihinde uyguladığı vetoyu kaldırmasıyla birlikte bu fasıllar da müzakereye açılabilmiştir (İKV, 2017).

Sırbistan ile müzakerelerde şimdiye kadar 10 fasıl açılmış, 2 fasıl geçici olarak kapatılmıştır. Açılan ve geçici olarak kapatılan fasıllar şunlardır (https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en):

- Bilim ve Araştırma (Geçici Kapatılma Tarihi: 13.12.2016)
- Eğitim ve Kültür (Geçici Kapatılma Tarihi: 27.02.2017)
- Mali Kontrol (Açılış Tarihi: 14.12.2015)
- Diğer Konular (Açılış Tarihi: 14.12.2015)
- Yargı ve Temel Haklar (Açılış Tarihi: 18.07.2016)
- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik (Açılış Tarihi: 18.07.2016)
- Kamu Alımları (Açılış Tarihi: 13.12.2016)
- İşletme ve Sanayi Politikası (Açılış Tarihi: 27.02.2017)
- Fikri Mülkiyet Hukuku (Açılış Tarihi: 20.06.2017)
- Gümrük Birliği (Açılış Tarihi: 20.06.2017)

Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne üye olma süreci Çizelge 3.4'de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Çizelge 3.4. Sırbistan'ın Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
03-05-2006	Sırbistan'ın eski Yugoslavya Hakkındaki Ceza Mahkemesiyle işbirliğinin gelişmediği için SAA müzakereleri sona erdi.
13-06-2007	SAA müzakereleri, Sırbistan eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesiyle tam işbirliği yapmayı taahhüt ettikten sonra devam etti.
07-11-2007	Sırbistan ile SAA başlandı.
01-01-2008	Vize kolaylaştırma ve tekrar kabul etme ile ilgili anlaşmalar yürürlüğe girer.
18-02-2008	Konsey, Sırbistan için gözden geçirilmiş Avrupa ortaklığını onayladı.
29-04-2008	Ticaret ve ticaretle ilgili konularda İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) ve Geçici Anlaşma Lüksemburg'da imzalanır.
19-12-2009	Sırlar için Schengen ülkelerine seyahat için vize şartı kaldırıldı.

22-12-2009	Sırbistan AB üyeliği için başvurdu.
14-06-2010	AB üyeleri SAA onay sürecini başlatmaya karar verdiler.
31-01-2011	Sırbistan, Komisyon anketine cevap verdi.
14-10-2011	Avrupa Komisyonu, Sırbistan'ın AB üyelik başvurusu konusundaki görüşlerini, bir anahtar öneme dayalı bir aday statüsü vermek üzere sundu.

Çizelge 3.4 (Devam) Sırbistan'ın Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
01-03-2012	Avrupa Konseyi, Sırbistan'ı aday ülke olarak doğruladı.
28-06-2013	Avrupa Konseyi, Komisyonun Sırbistan ile müzakereleri başlatma önerisini onayladı.
01-09-2013	AB-Sırbistan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi.
17-12-2013	Konsey, Sırbistan ile müzakere çerçevesini kabul etti ve Ocak 2014'te Sırbistan ile Birinci Hükümetler Arası Konferans düzenleyeceğini kabul etti.
21-01-2014	1. AB-Sırbistan Hükümetlerarası Konferansı yapıldı
14-12-2015	Bölümlerin Açılması 32 "Mali Kontrol" ve 35 "Diğer Konular" - Madde 1: Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi.
18-07-2016	Bölümlerin Açılması 23 "Yargı ve Temel Haklar" ve 24 "Adalet, Özgürlük ve Güvenlik".
13-12-2016	Bölüm 5, Kamu Alımı ve 25, Bilim ve Araştırma'nın Açılışı. Bölüm 25, Bilim ve Araştırma, geçici olarak kapatıldı.
27-02-2017	Bölüm 20'nin Açılışı, İşletme ve Sanayi Politikası ve 26, Eğitim ve Kültür. Bölüm 26, Eğitim ve Kültür, geçici olarak kapatıldı.
20-06-2017	Bölüm 7'nin açılışı, Fikri mülkiyet hukuku ve 29, Gümrük Birliği.
11-12-2017	Bölüm 6, Şirketler Hukuku ve 30 Dış İlişkiler bölümünün açılışı.

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en

3.1.5. Karadağ

Yüzölçümü 13.450 km² olan Karadağ'ın toplam nüfusu 2018 yılının Şubat ayı itibarı ile 629.125'dir. Bu nüfusun %63,8'i kentsel nüfusu oluşturmaktadır (<http://www.worldometers.info/world-population/montenegro-population/>). Nüfusun etnik dağılımında %45.0 Karadağ, %28.7 Sırp, %8.7 Boşnak, %4.9 Arnavut ve %21.7 diğer gruplar bulunmaktadır (CIA, 2018d).

Şekil 3.5. Karadağ Haritası
(Kaynak: Ekinci, 2014b: 12)

2003 yılında oluşturulan Sırbistan-Karadağ federasyonundan 21.05.2006 tarihinde yapılan referandumla bağımsız olan Karadağ, 15.12.2008 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye olmak üzere başvuru yapmıştır. Avrupa Komisyonu 09.11.2010 tarihinde Karadağ'ın aday ülke olarak kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiş ve katılım müzakerelerinin başlatılmasına yönelik öncelikli olarak yedi alanda belirtilen şartların yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu şartlar anayasa ile uyumlu bir seçim yasası oluşturulması, yargı bağımsızlığının ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi, yolsuzluklarla ve örgütlü suçlarla mücadelenin artırılması, medyaya daha fazla özgürlük sağlanması, sivil toplum örgütleri ile daha fazla işbirliği kurulması ve ayrımcılığı önlemeye yönelik gerekli adımların atılmasıdır. Avrupa Birliği liderleri tarafından 17.12.2010 tarihinde Komisyon'un önerisi kabul edilerek Karadağ aday ülke olarak ilan edilmiştir (İKV, 2017).

Karadağ'ın belirlenen öncelikli şartlar konularında olumlu adımlar atmasını takiben 09.12.2011 tarihinde Konsey tarafından Karadağ ile müzakerelerin 2012 yılının Haziran ayında başlatılması kararı alınmıştır. 26.06.2012 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından Karadağ ile müzakerelerin 29 Haziran 2012 tarihinde başlatılmasına karar verilmiştir (Guberinic, 2015: 48).

Avrupa Komisyonu, 12.10.2011 tarihinde, müzakerelerde 23. Fasıl (Yargı ve Temel Haklar Faslı) ile 24. Fasıl (Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Faslı) alanlarına öncelik veren yeni bir yaklaşımı kabul etmiştir. Bu yaklaşım Karadağ'ın katılım müzakerelerinde ilk kez uygulamaya konulmuştur. Bu yeni yaklaşıma göre 23. ve 24. fasıllar öncelikli olarak ele alınacak ve son kapatılan fasıllar olacak, müzakereler boyunca bu fasıllarla ilgili gelişmeler Komisyon tarafından yakın takibe alınacaktır (Guberinic, 2015: 48-49).

Avrupa Komisyonu 10.10.2012 tarihinde 2012-2013 Genişleme Stratejisini açıklamıştır. Bu raporda Karadağ'ın öncelikli olarak yolsuzluklarla ve örgütlü suçlarla mücadelede ve hukukun üstünlüğü alanlarında somut ilerlemeler kaydetmesinin gerekliliği ve önemi tekrar vurgulanmıştır. Komisyon'un yayınladığı 16.10.2013 tarihli 2013 Yılı Karadağ İlerleme Raporunda da Karadağ ile müzakerelerde ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. 2014 Yılı Karadağ İlerleme Raporunda Karadağ'ın hukukun üstünlüğüne yönelik reformlara ağırlık verdiği vurgulanmıştır. 2015 Yılı Karadağ İlerleme Raporunda ise müzakerelerde yol alınmasına karşılık yolsuzluklar ve örgütlü suçlarla mücadelede ilerlemenin sınırlı kaldığı belirtilmiştir. 2016 Yılı Karadağ İlerleme Raporunda Karadağ'ın 2015 yılının Aralık ayında NATO üyeliğine kabul edilmiş olmasının büyük bir başarı olduğu ifade edilmiş, Avrupa Birliği açısından örgütlü suçlarla mücadelenin öneminin tekrar altı çizilmiştir (İKV, 2017).

Karadağ ile yapılan katılım müzakerelerinde 28 fasıl açılmış, 3 fasıl geçici olarak kapatılmıştır (İKV, 2017):

- Bilim ve Araştırma (Geçici Kapatılma Tarihi: 18.12.2012)
- Eğitim ve Kültür (Geçici Kapatılma Tarihi: 15.04.2013)
- Dış İlişkiler (Geçici Kapatılma Tarihi: 20.06.2017)
- Yargı ve Temel Haklar (Açılış Tarihi: 18.12.2013)

- Adalet, Özgürlük ve Güvenlik (Açılış Tarihi: 18.12.2013)
- Kamu Alımları (Açılış Tarihi: 18.12.2013)
- Şirketler Hukuku (Açılış Tarihi: 18.12.2013)
- İşletme ve Sanayi Politikası (Açılış Tarihi: 18.12.2013)
- Fikri Mülkiyet Hukuku (Açılış Tarihi: 31.03.2014)
- Bilgi Toplumu ve Medya (Açılış Tarihi: 31.03.2014)
- Sermayenin Serbest Dolaşımı (Açılış Tarihi: 24.06.2014)
- Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası (Açılış Tarihi: 24.06.2014)
- Mali Kontrol (Açılış Tarihi: 24.06.2014)
- İstatistik (Açılış Tarihi: 16.12.2014)
- Tüketicinin ve Sağlığın Korunması (Açılış Tarihi: 16.12.2014)
- Gümrük Birliği (Açılış Tarihi: 16.12.2014)
- Mali ve Bütçesel Hükümler (16.12.2014)
- Vergilendirme (Açılış Tarihi: 30.03.2015)
- Dış İlişkiler (Açılış Tarihi: 30.03.2015)
- Mali Hizmetler (Açılış Tarihi: 22.06.2015)
- Trans-Avrupa Ağları (Açılış Tarihi: 22.06.2015)
- Ulaştırma Politikası (Açılış Tarihi: 21.12.2015)
- Enerji (Açılış Tarihi: 21.12.2015)
- Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı (Açılış Tarihi: 30.06.2016)
- Balıkçılık (Açılış Tarihi: 30.06.2016)
- Tarım ve Kırsal Kalkınma (Açılış Tarihi: 13.12.2016)
- Sosyal Politika ve İstihdam (Açılış Tarihi: 13.12.2016)
- Malların Serbest Dolaşımı (Açılış Tarihi: 20.06.2017)
- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu (Açılış Tarihi: 20.06.2017)

Karadağ'ın Avrupa Birliği'ne üye olma süreci Çizelge 3.5'de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Çizelge 3.5. Karadağ'ın Avrupa Birliği Adaylık Süreci

Tarih	Açıklama
22-01-2007	Konsej, Karadağ için Avrupa ortaklığını kabul etti.
15-10-2007	Lüksemburg'da İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) imzalandı.
01-01-2008	Ticaret ve ticaretle ilgili konularda anlaşmalar, vize kolaylaştırması ve tekrar kabul edilmesi yürürlüğe girdi.
15-12-2008	Karadağ AB üyeliği için başvurdu.
19-12-2009	AB'yi ziyaret eden Karadağlı vize şartı kaldırıldı.
01-05-2010	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) yürürlüğe girdi.
17-12-2010	Konseji, Karadağ'ı aday ülke olarak onayladı.
09-12-2011	Konsej, müzakereleri Haziran 2012'de başlatmak amacıyla Karadağ ile üyelik sürecini başlattı.
26-06-2012	Avrupa Konseyi, Komisyonun Karadağ'ın üyelik kriterlerine uyduğuna ve 29 Haziran 2012'de üyelik müzakerelerine başlayabileceğine dair değerlendirmesini onayladı.
29-06-2012	Karadağ ile katılım müzakereleri 29 Haziran 2012'de başladı.
18-12-2012	Katılım konferansı - Birinci bölüm geçici olarak kapatıldı (Bilim ve Araştırma).
18-12-2013	Hukukun üstünlüğü açılımı Bölümler: Bölüm 23 - Yargı ve Temel Haklar ve Bölüm 24 - Adalet, özgürlük ve güvenlik. Müzakereler, Bölüm 5: Kamu Alımı, Bölüm 6: Şirketler Hukuku ve Bölüm 20: Kuruluş ve Sanayi Politikası başlıklarında açılmıştır.
31-03-2014	Müzakereler Bölüm 7 - Fikri Mülkiyet Hakları, 10 - Bilgi Toplumu ve Medya üzerine açıldı.
24-06-2014	Müzakereler 4 - Sermayenin serbest dolaşımı, 31 - Dış, güvenlik ve savunma politikası 32 - Mali kontrol açıldı.
16-12-2014	Müzakereler, 18 - İstatistik, 28 - Tüketici ve sağlığın korunması, 29 - Gümrük Birliği, 33 - Mali ve bütçe hükümleri bölümünde açıldı.
30-03-2015.	Müzakereler 16 - Vergilendirme, 30 - Dış ilişkiler bölümlerinde açıldı.
22-06-2015	Müzakereler Bölümler 9 - Finansal Hizmetler ve 21 - On Yıllar Açıldı.
21-12-2015	Müzakereler Bölüm 14 - Nakliye Politikası ve 15 - Enerji Üzerine Açıldı.
30-06-2016	Müzakereler, Bölüm 12 - Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası ve 13 - Balıkçılık bölümünde açıldı.
13-12-2016	Müzakereler, Bölüm 11 - Tarım ve Kırsal Kalkınma ve Bölüm 19 - Sosyal politika ve istihdam üzerinde açıldı.
20-06-2017	Müzakereler Bölüm 1 - malların serbest dolaşımı ve Bölüm 22 - bölgesel politika ve Müzakereler Bölüm 30 - dış ilişkiler geçici olarak kapatıldı.
11-12-2017	Müzakereler Bölüm 2'de açılacaktır: İşçiler için serbest dolaşım hakkı ve Bölüm 3: Kuruluş hakkı ve hizmet sunma özgürlüğü.

Kaynak: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/montenegro_en

3.2. BÖLGESEL VE SİYASAL SORUNLAR

3.2.1. Türkiye'nin Bölgesel ve Siyasal Sorunları

Türkiye'deki siyasal sorunların başında, yakın tarihte yaşanan darbe girişimi gelmektedir. 15-16.07.2016 tarihlerinde yaşanan ve aynı gün içerisinde bastırılan darbe girişimi, 241 kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır. Darbe girişimi sonucunda 20 Temmuz 2016 tarihi itibarı ile üç ay süreyle olağanüstü hal ilan edilmiştir. Daha sonra olağanüstü hal, yine Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin kararı ile üçer aylık olmak üzere uzatılarak günümüze kadar gelmiştir. TBMM'de temsil edilen tüm siyasi partilerin onayladığı bildiri ile darbe girişiminden Gülen hareketi sorumlu tutulmuştur (AB Bakanlığı 2016 İlerleme Raporu, 2017: 8).

Türkiye'nin yaşadığı bölgesel sorunlar içerisinde en büyük sorunların başında, Suriye ile yaşanan sorunlar gelmektedir. 2011 yılında başlayan iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan 4 milyonun üzerindeki sığınmacı, Türkiye açısından birçok ekonomik ve insani sorunu da beraberinde getirmiştir. Yaşanan sorunların büyüklüğü, Çizelge 3.6'da verilen 2016 yılı verilerinde açıkça görülmektedir.

Çizelge 3.6. Türkiye Genelinde Suriyeli Mülteci Sayıları (2016)

Yaş	Erkek		Kadın	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0 - 4 yaş	284.890	%10,4	260.236	%9,5
5 - 11 yaş	284.890	%10,4	271.193	%9,9
12 - 17 yaş	197.231	%7,2	186.274	%6,8
18 - 59 yaş	577.998	%21,1	583.476	%21,3
60 ve üzeri	46.569	%1,7	49.308	%1,8

Kaynak: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

Suriye'deki iç savaştan kaçan 250 – 300 kişilik Suriye vatandaşının 29 Nisan 2011 tarihinde, Hatay'dan Türkiye'ye girmesi ile Suriye'den Türkiye'ye mülteci göçü başlamıştır. 2009 yılında Suriye ile vizelerin kaldırılması kararı doğrultusunda “açık kapı” politikası benimsenerek Hatay'da kamplar kurulmuş ve gelen mülteciler bu kamplara yerleştirilmiştir (Öner ve Gülfer, 2014: 43).

Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin, çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere %31’inin bir işte çalıştığı görülmektedir. Kalan %69’luk kesim ise çalışmamakta ve ekonomik bir değer üretememektedir (İNGEV, 2017: 1). Erdoğan (2014: 25) tarafından yapılan “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması” adlı çalışma da benzer sonuçları destekler niteliktedir. Araştırmada Suriyelilerin ekonomik olarak yük olup olmadığına yönelik Türk toplumunun ekonomik açıdan Suriyeli sığınmacıların önemli bir yük oluşturduğunu düşündüğü tespit edilmiştir. Araştırmaya göre halkın %70,8’si, Türk ekonomisinin sığınmacılardan dolayı zarar gördüğü görüşündedir. Bunu takiben %60,1 ile Türkiye’de yoksullar varken Suriyelilere yardımların yapılmasına halkın ciddi itiraz getirdiği de gözlenmiştir.

Bölgesel açıdan yaşanan bir diğer sorun ise, ayrılıkçı terör örgütlerinin özellikle Suriye’nin kuzey bölgelerinde kamplaşmalarıdır. Bu kamplaşmaların engellenebilmesi ve teröre karşı mücadele amaçlı olmak üzere bölgede önce Fırat Kalkanı adıyla, 2018 yılının Ocak ayında da Zeytin Dalı adıyla Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından harekâtlar düzenlenmiştir. Zeytin Dalı harekâtı halen devam etmektedir. Bu sınır ötesi harekâtlar ile bölgedeki terör örgütlerinin temizlenmesi amaçlanmaktadır (Kurt, 2018).

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler, özellikle IŞİD terör örgütünün güçlenmesi ile birlikte bozulmaya başlamıştır. 2006 yılında Irak İslam Devleti adıyla kurulan terör örgütünün 2013 yılında Suriye’nin el-Kaidesi olan Nusra Cephesi ile birleşmesi ve adını Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak değiştirdiğini duyurması sonrasında artan terör olayları, birçok ülkeyi olduğu gibi Türkiye’yi de olumsuz yönde etkilemiştir (Gürler ve Özdemir, 2014: 119). Ortadoğu, öncelikle zengin yeraltı kaynakları yüzünden, sonrasında Asya ile Avrupa arasındaki jeopolitik geçiş noktası özelliğinden ve bütün dinlerin doğduğu kültürel yapısından dolayı, XX. Yüzyılın başından itibaren birçok gelişmiş ülkenin hakimiyet kurmaya çalıştığı bir bölge olmuştur. Bundan dolayı bölge ülkelerinde sürekli iç savaşlar, işgaller ve karışıklıklar yaşanmaktadır. Bu kaos ortamı, doğal olarak bölgeye uzun bir sınırı olan Türkiye’yi doğrudan etkilemektedir.

Kafkasya bölgesine bakıldığında, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra, Kafkasya bölgesinde bir otorite eksikliği oluşmuş, buradan hareketle bölge ülkeleri birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan edebilmişlerdir. Ancak etnik açıdan çok geniş bir yelpazeye sahip

olan bölgede çatışmalar bir türlü durmak bilmemiştir. İstikrarsız yapı, Türkiye açısından, sınır komşuluğu da bulunmasından dolayı sorun oluşturmaktadır. Bölgenin Türk kökenli halklarının siyasi ve ekonomik sorunları, Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Ayrıca, bölgede oluşan otorite boşluğundan hareketle bütün güç odakları, bölgeye ilişkin politikalar üretmeye başlamış, bölgede hâkimiyet kurmak için siyasi hamlelere başvurulmuştur. Türkiye'nin de çıkarları doğrultusunda bölgede hâkimiyet kurması, önemli bir konudur. Türkiye açısından bölgenin birden fazla önemi vardır. Sınır komşuluğu, halkların birçoğunun Türk kökenli olmaları, azımsanmayacak sayıda Müslüman dine mensup insanların olması, doğalgaz ve petrol, ticari ilişkilerin Türkiye'ye ekonomik katkısı bunlardan birkaçıdır. Bu kapsamda bölgeye ilişkin önemli atılımlar yapılmış, TİKA gibi kurumlar aracılığı ile bölge ülkeleriyle ticari ilişkilerin artması sağlanmıştır. Batının desteğini de alan laik ve demokratik “Türk modeli” politikası, bölgede uygulanmaya başlanmıştır (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-guney-kafkasya-ulkeleriyle-iliskileri.tr.mfa).

3.2.2. Arnavutluk'un Bölgesel ve Siyasal Sorunları

1985 öncesi kapalı bir rejim altında yönetilen Arnavutluk'un 1990 yılında çok partili sisteme geçmesi ve 1991 seçimlerinde Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile ülkedeki birçok konuda olduğu gibi dış siyasetinde de önemli değişimler yaşanmıştır. Arnavutluk'ta bu dönemde Avrupa ile bütünleşme isteği açık şekilde ifade edilmiş, ayrıca komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Yugoslavya'nın dağılması sonucunda meydana gelen Kosova sorununun çözülmesine yönelik adımların atılmasının gerektiği belirtilmiş ve bu sorunun dış politikanın önceliği olduğu Batılı ülkelere anlatılmaya başlanmıştır. Bu adımlar sonucunda Batı ülkeleri ile ilişkiler de gelişme yoluna girmiştir (Lila, 2017: 12).

Arnavutluk ile Yunanistan arasında tarih boyunca inişli çıkışlı dönemler yaşanmıştır. Yunanistan'a genellikle ekonomik nedenlerde sığınan Arnavut göçmenler ile Arnavutluk'un güney bölgesinde yaşayan Yunanlı azınlık, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların temel kaynağı olmuştur. Yunanistan, tarihsel süreçte Arnavutluk'ta yaşayan Yunan azınlıkların bölgesini “Kuzey Epir” bölgesi olarak adlandırmış ve bu

bölgeyi kendisine bağlamak üzere planlar yapmıştır. Bu nedenle Arnavutluk, Yunanistan'a ve Yunanlı azınlığa şüphe ile yaklaşmak durumunda kalmıştır (Türbedar, 2004: 110).

Bu noktada Arnavutluk'un dış politikasındaki en önemli yerin Yunanistan'a ayrıldığı söylenebilir. Azınlıklar ile birlikte Arnavutluk'un bağımsızlık süreci sonrasında yaşanan sınır anlaşmazlıkları, ülkeler arasında sürekli bir sorun yaşanmasına yol açmıştır. 1913 yılında Londra Konferansı ile Gjiroskaster ve Korçe bölgelerinin Arnavutluk'a verilmesi, Tsamerya bölgesinin Yunanistan'a bağlanması, Epir bölgesinin ikiye bölünerek iki ülke tarafından da kontrol altına alınacak bir yapıya dönüştürülmesi ile başlayan sınır anlaşmazlıkları uzun yıllar devam etmiştir (Akyol, 2007: 40).

Arnavutluk'un bölgesel sorunları arasında Kosova sorunu da bulunmaktadır (Progonati, 2014: 163). I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Yugoslavya'da Kosova Arnavutlarının hukuki bir statüsü bulunmamaktadır. Balkan Savaşları sonrasında Sırp toprakları içinde kalan Kosova'da, bu savaştan sonra sürekli ayaklanmalar, baskılar, katliamlar ve toplu göçler yaşanmıştır. 1974 yılında Kosova'ya özerklik verilmiş, Tito'nun ölümünden sonra 1989 yılında ise Miloseviç yönetimindeki Sırbistan tarafından özerklik statüsü ortadan kaldırılmıştır (Akyol, 2007: 51). Miloseviç'in Kosova'daki Arnavutlara yönelik uyguladığı yoğun baskı sonrası büyük bir Arnavut göçü başlamıştır. NATO'nun 1999 yılında bölgeye müdahalesi sonrasında Kosova, Birleşmiş Milletlerin denetimine geçmiştir. Kosova, 17.02.2008 tarihinde de bağımsızlığını ilan etmiştir (Progonati, 2014: 164).

28.11.1912 tarihinde bağımsızlığını ilan edinceye kadar Osmanlı İmparatorluğu idaresinde kalan Arnavutluk'un sınırları 10.07.1913 tarihinde Londra'da yapılan uluslararası konferans ile çizilmiştir. I. Dünya Savaşı sürecinde Almanya ve İtalya tarafından işgal edilmiş, 1920 yılında Tiran'da hükümet kurulması ile İtalyan işgalinin bitişine yol açacak bir süreç başlamıştır (Türbedar, 2004: 110). II. Dünya Savaşı'na kadar ülkenin büyük bir bölümü İtalya'nın kontrolünde kalmıştır. 1941 yılında Enver Hoca tarafından Arnavut Komünist Partisi kurulmuş ve yönetime geçmiştir. 1985 yılına kadar yönetimde kalan Enver Hoca, ülkede baskıcı bir rejim uygulamıştır. Enver Hoca'nın bu tarihte vefatı sonrası yönetim Ramiz Alia'ya geçmiştir. Ramiz Alia

döneminde dış siyaset aktif duruma getirilerek komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. 11.12.1990 tarihinde siyasi çoğulculuğa geçilmiş ve Demokrat Parti kurulmuştur. 31.03.1991 yılındaki seçimleri Demokrat Partinin kazanması sonrasında ülkede önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Dış politika yeniden belirlenmiş, uluslararası platforma yeniden dönülmüş, Avrupa ile bütünleşme isteği açık şekilde dile getirilmiştir. Arnavutluk'un Avrupa Birliğine entegrasyonuna yönelik atılan adımları, "Arnavutluk'ta demokrasiye giden yoldaki en güçlü teşvik edici unsur" olarak ifade etmektedir (Lila, 2017: 10-12).

Arnavutluk'ta yaşayan Yunanlı azınlıklar ve bunların yaşadıkları bölgeye yönelik Yunanistan'ın beklentileri, Arnavutluk açısından uzun yıllar süren bir sorun olmuştur. Yunanistan'ın açık desteği ile Arnavutluk'taki Yunan azınlığın 1990 yılında kurduğu OMONİA (Yunan Azınlığın Demokratik Birliği) 31.03.1991 tarihli seçimlerde 250 sandalyelik Arnavutluk meclisinde 5 sandalye kazanarak meclise girmiştir. OMONİA liderleri Kuzey Epir bölgesinde özerklik ve Yunanistan ile birleşme taleplerini sürekli dile getirmektedir (Kalay, 2017: 1020). Bundan dolayı Tiran Hükümeti tarafından, ayrılık fikirlerini desteklemeleri ve ülkedeki tansiyonun yükselmesine neden olmaları nedeniyle ikaz edilmiş ve suçlanmışlardır. 1993 yılının Haziran ayında Arnavutluk tarafından etnik kargaşaya yol açtığı için bir Yunanlı papazın sınır dışı edilmesi, buna karşılık Yunanistan'ın on binlerce Arnavut'u sınır dışı etmesi ile sorunlar daha üst boyuta çıkmıştır. Sürecin devamında Yunanistan'ın baskısı ve göçmenlerin ekonomik sıkıntıların artmasına yol açmasından dolayı Arnavutluk'un geri adım atması, OMONİA krizinin daha büyük sorunlara yol açmadan çözümlenmesini sağlamıştır (Akyol, 2007: 46-47).

3.2.3. Makedonya'nın Bölgesel ve Siyasal Sorunları

Makedonya stratejik açıdan Balkanların önemli bir ülkesi konumundadır (Durmaz, 2015: 60). Makedonya Cumhuriyeti, Balkan Savaşları sonrasında Sırbistan'a bırakılan topraklardan oluşmaktadır. Bölgenin karmaşık etnik yapısı, tarih boyunca bu bölgede yaşanan mücadelelerin de önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Farklı etnik gruplar bölgede kimliklerini ve kültürlerini koruyarak uzun yıllardır bir arada yaşamaktadır.

Karmaşık etnik yapı, bölgeye komşu olan ülkelerin Makedonya üzerindeki iddialarının ve beklentilerinin temelini oluşturmaktadır (Szak, 2007).

Makedonya ile Yunanistan arasında “Makedonya” ismi yüzünden ciddi sorunlar yaşanmıştır. Yunanistan’ın kuzey bölgesi Makedonya olarak adlandırılmasına karşılık, kanunla bu adı alması, Makedonya Cumhuriyeti’nin kurulmasından 7 yıl sonra, 1988 yılının Ağustos ayında yapılabildiği. Buna karşılık tarihsel süreçte bölgenin Makedonya olarak adlandırıldığını ileri süren Yunanistan’a göre, başka bir ülkenin kendi adını “Makedonya” olarak ilan etmesi, Yunanistan kimliğine yöneltilmiş kültürel bir tehdittir. Bu nedenle bağımsızlığını 1991 yılında ilan eden Makedonya’nın, bu adı kullanmasına karşı çıkmaktadır. 27.06.1992 tarihinde Makedonya’ya “Makedonya Cumhuriyeti” adının değiştirilmesine yönelik yapılan Yunanistan başvurusu, Makedonya yönetimi tarafından reddedilmiştir. 1995 yılına kadar iki ülke arasında yaşanan isim sorunu, Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) arabuluculuğu ile 13.09.1995 tarihinde imzalanan Geçici Anlaşma ile çözülebilmiştir. Yunanistan ve Makedonya arasında imzalanan bu anlaşma sonrasında Makedonya, bayrağını ve anayasasındaki bazı maddeleri kaldırmış, Birleşmiş Milletlerdeki adı “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya (FYROM)” olmuştur. Makedonya, Yunanistan’ın vetolarından dolayı NATO ve Avrupa Birliği üyesi olamamaktadır (Durmaz, 2015: 66-67).

Makedonya’nın 1991 ile 2001 yılları arasındaki en önemli bölgesel sorunu Arnavutlar ile yaşanmıştır. Arnavutlar, Makedonya Cumhuriyeti içerisinde Makedonlar ile eşit statü talep etmekte, kendilerinin de kurucu ulus olarak kabul edilmesini istemektedirler. Arnavutlara göre bu konudaki en büyük engel, 1991 yılında kabul edilen Makedonya Anayasasıdır. Anayasada Makedonlar, Makedonya Cumhuriyeti’nin ulusal devleti olarak yer almakta, diğer ulusların vatandaşları ise azınlık olarak kabul edilmektedir (Progonati, 2014: 167).

Bulgaristan, Makedonya Cumhuriyeti’ni ilk tanıyan ülkelerden birisi olmasına karşılık Makedon ulusunun varlığını kabul etmemekte, onların kökenlerinin Bulgar olduklarını, Makedon dilinin de Bulgarcanın bir lehçesi olduğunu ileri sürmektedirler (Durmaz, 2015: 62). Makedonlar da Bulgarların tarihine itiraz etmekte, başka bir ifade ile iki ülke birbirlerinin tarihlerini reddetmektedir. Bulgarlara göre Makedon tarihi, Bulgarların

tarihinin bir parçasıdır. Makedonlara göre ise Makedon ulusunun kökleri eski çağlara kadar uzanmaktadır (Frusetta, 2006: 37). Bulgaristan'da yaşayan Makedonlar azınlık olarak kabul edilmemektedir. İki ülke arasında dil sorunu yaşanmakta, Bulgaristan ülkeler arasındaki işbirliğinin artırılmasına yönelik yapılan çalışmalarda iki ayrı dilde anlaşmaların kaleme alınmasını kabul etmediği için sorunlar yaşanmaktadır (Kutlay, 2012).

Makedonya'nın Sırbistan ile ilişkilerinde siyasi boyutta yaşanan gerginlikler, dini kamplaşmalarla devam etmektedir. Sırp Ortodoks Kilisesi Yunan Ortodoks Kilisesi'nin de desteği ile Makedon Ortodoks Kilisesi'ni tanımamakta, onların kendilerine bağlı kalması gerektiğini savunmaktadır. Sırbistan'ın yürüttüğü dış politika, birçok Ortodoks kilisenin Makedon Ortodoks Kilisesi'ni tanımalarını engellemektedir (Kutlay, 2012).

3.2.4. Sırbistan'ın Bölgesel ve Siyasal Sorunları

Sovyetler Birliği'nin başındaki Gorvaçov'un uygulamaya koyduğu reform girişimlerinin başarısız olması, Varşova Paktı'nın çökmesi ile sonuçlanmıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin başında bulunan Tito'nun 1980 yılında vefatı sonrasında Soğuk Savaş döneminin de bitmesi ile birlikte Yugoslavya'da milliyetçi hareketler hızlanmıştır. 1987 yılında Sırbistan'da Miloseviç'in yönetimi ele alması ile birlikte Yugoslavya'daki kriz doruk noktasına çıkmıştır (Guberinic, 2015: 62-63).

1989 yılında Miloseviç, Devlet Başkanlığına getirilir getirilmez Kosova ve Voyvodina'nın özerk statüsünü sonlandırmış, Sırbistan'ın yetkilerini artırmıştır. Bunun devamında Kosovalı Arnavutların bağımsızlık taleplerine yönelik sert önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Ülkedeki bağımsızlık gösterilerine karşı kuvvet kullanılmaya başlanmıştır (Uzgel, 2001: 2).

1991 yılında Slovenya ile yaşanan savaş sonrası Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti bölünmeye başlamıştır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Yugoslavya'nın resmen dağıldığı kabul edilmiş, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Birleşmiş Milletlere girmiştir. Bu süreçte yalnız kalan Sırbistan'a Karadağ destek olmuş

ve bu iki ülke tarafından Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu Cumhuriyet, uluslararası topluluklar tarafından kabul edilmemiştir (Gubernic, 2015: 62-63). Farklı bir açıdan bakıldığında, Karadağ ve Sırbistan dışındaki eski Yugoslav cumhuriyetlerindeki seçimlerde yeni kurulan partiler başarılı olurken sadece bu iki ülkede eski komünistler yönetimde kalmaya devam ettiği görülmektedir. Sırbistan'da Avrupa yanlısı partiler 05.10.2000'de yaşanan halk devriminden sonra iktidara gelebilmişlerdir (Günel, 2011: 111).

1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın iç ve dış politikası, Doğu Avrupa ülkelerinin izlediği Batı'ya yaklaşma yolundan farklı olmuştur. Misoseviç döneminde Slav ve Ortodoks dayanışmasına yönelik bir dış politika izlenilmiş ve Sırbistan, Batı yerine Doğu'ya yönelmiştir. Bu süreçte Sırbistan'a Rusya ve Çin'in dayanak olduğu, ayrıca Avrupa'daki tek dost ülkenin de Yunanistan olduğu görülmektedir. Yunanistan, Bosna Savaşı sürecinde uyguladığı politikalar nedeniyle Avrupa ülkelerinden önemli düzeyde bir farklılık göstermiş, bu nedenle Avrupa ülkelerinin tepkisine maruz kalmıştır. Avrupa'nın Sırlara uyguladığı ambargo kararına da pratikte çok fazla uymamıştır. Bu dostluktan dolayı, Bosna'nın etnik temelde on kantona bölünmesini içeren Vance-Owen planının Sırlara kabul ettirilebilmesi için Yunanistan devreye girmiştir. Ancak plan Bosna Sırp Parlamentosu tarafından onaylanmamış ve referandum ile reddedilmiştir (Günel, 2011: 115). Bu bağlamda Yunanistan'ın, Avrupa ülkelerinin Sırlarla kurmaya çalıştıkları diyalog için bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir.

Özet olarak bu döneme bakıldığında Sırbistan'ın Batılı ülkeler ile sorunlar yaşadığı ve dışlandığı, bu nedenle Batı ile sorun yaşayan ülkelerle işbirliği yapmaya başladığı, bu durumun da Batıyla olan sorunlarını daha da artırdığı görülmektedir. Eski komünist idare altındaki ülkelerin Avrupa Birliği, NATO gibi kurumlarla bütünleşme çabaları yerine Yugoslavya, NATO'ya savaş ilan eden, Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere bütün uluslararası örgütler tarafından dışlanan, Avrupa Birliği yardımlarını alamadığı gibi ambargo uygulamasına maruz kalan tek Avrupa ülkesi olmuştur (Uzgel, 2001: 1-2).

2000'li yıllardan sonra Sırbistan hükümetlerinin Avrupa'ya yönelik bir politika izledikleri görülmektedir. Avrupa Birliği'ne tam üyelik kazanılması durumunda sosyal, ekonomik ve ulusal güvenliğin garanti altında olacağı görüşü hakim olmaya başlamıştır.

Geniş Avrupa pazarının alım gücünün yüksek olması, büyük sermaye kaynaklarının olması, refah düzeyinin yüksekliği, insan haklarına verilen önem, teknoloji zenginliği gibi birçok faktör, Sırlar için çekici faktörler olmuştur. 2008 yılının Aralık ayında Avrupa Entegrasyon Ofisi tarafından Sırlarla yapılan ankete göre halkın %61'i Avrupa Birliği üyeliğini onaylamakta, %16'sı ise üyeliği doğrudan reddetmektedir. %13'ü kararsız olduğunu belirtirken bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı %9'da kalmıştır (Serbian European Integration Office, 2008).

2017 yılında yapılan anketlere bakıldığında ise Sırların Avrupa Birliği üyeliğine tam destek verenlerin oranının %47'ye düştüğü görülmektedir (Bjelotomic, 2017).

3.2.5. Karadağ'ın Bölgesel ve Siyasal Sorunları

Karadağ, eski Yugoslavya ülkelerinden en küçük olanı ve en genç olanıdır. Bağımsızlığını 2006 yılında ilan etmiştir. Bölgenin tarihsel geçmişine bakıldığında bazı dönemlerde bağımsız bir ülke olduğu, bazı dönemlerde ise bağımsızlığını kaybettiği görülmektedir. Bu dönemlere özetle şu şekilde sıralanabilir (Guberinic, 2015: 34):

- Duklja, Karadağlıların ilk bölgesidir. Bölge XV. yüzyıla kadar Zeta olarak tanınmış, bu yüzyıldan itibaren Karadağ kullanılmıştır.
- XV. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Ülkenin güneybatı bölümü Venedik Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur.
- XVIII. yüzyılda fiili olarak bağımsızlığını kazanan ilk Güney Slav ülkesi olmuştur. 1878 Berlin Kongresi ile uluslararası alanda bağımsızlığı kabul edilmiştir.
- I. Dünya Savaşında kazanan ülkeler arasında bulunmasına karşılık 1918 yılında bağımsızlığını kaybetmiş, Sırbistan'ın kontrolündeki Yugoslavya üniter krallığının parçası olmuştur.
- 1943 yılında Sosyalist Yugoslavya'nın eşit cumhuriyetlerinden biri olarak ilan edilmiş ve devletini yeniden kazanmıştır.
- Ekonomik açıdan Yugoslavya bölgesinin en az gelişmiş alanlarından biri olan Karadağ, Tito döneminde yönlendirilen federal fonlar ile turizm merkezi haline

gelmiştir. Ancak 1980’li yıllarda özellikle Sırbistan ve Hırvatistan’da artan milliyetçilik akımı, Karadağ’ı da olumsuz yönde etkilemiştir. 1990 yılında yapılan çok partili ilk seçimde milliyetçiler iktidara gelmiş, Sırp lider Miloseviç yandaşları seçimi kazanmıştır. Bu dönemde Karadağ hükümeti, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya ve Bosna-Hersek’ten farklı olarak bağımsızlığa karşı çıkmıştır. 1992 yılında yapılan referandum sonucunda Karadağ, Sırbistan ile birleşik olarak kalma kararı almıştır.

- 27.04.1992 tarihinde Sırbistan ve Karadağ, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir. Ancak bu Cumhuriyet, uluslararası topluluklar tarafından kabul edilmemiştir.
- Balkan savaşlarında Sırbistan ile birlikte hareket eden Karadağ’a, Birleşmiş Milletler tarafından yaptırım uygulanmaya başlanmıştır.
- 19.10.1997 tarihinde Cumhurbaşkanlığına kazanan Cukonaviç, Miloşeviç’e karşı durarak ve Avrupa Birliği üyeliğini hükümetin resmi politikası olarak belirleyerek önemli adımlar atmıştır. Ancak Karadağ, hala bağımsız bir ülke olma isteğini ilan etmemiştir.
- 1999 yılında para birimi olarak Alman Markının kabul edilmesi ile Karadağ, Yugoslavya Ulusal Bankasının kontrolü dışına çıkabilmiştir.
- 14.03.2002 tarihinde Belgrad Anlaşmasını (*Sırbistan ve Karadağ Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Anlaşma*) imzalayan Karadağ, bu anlaşma ile en az üç yıl boyunca bağımsızlık ilan etmeyeceğini beyan etmek durumunda kalmıştır. Anlaşma ile ülkenin ismi Sırbistan ve Karadağ olarak değiştirilmiştir. Bu anlaşma, Avrupa Birliği’nin Sırbistan ve Karadağ birliğinin bozulmasını tercih etmediği şeklinde yorumlanmaktadır.
- 2006 yılında yapılan bağımsızlık referandumu için Avrupa Birliği, bağımsızlık eşiği olarak %55 oranında “evet” çıkmasını ön koşul olarak koymuştur. Referandum sonucunda %55,5 oy ile Karadağ halkı, bağımsızlığa “evet” demiştir. Bunun üzerine 03.06.2006 tarihinde Karadağ Parlamentosu tarafından bağımsızlık ilan edilmiştir. Avrupa Birliği 12.06.2006 tarihinde Karadağ’ın bağımsızlığını kabul etmiştir.

3.3. TİCARİ VE EKONOMİK SORUNLAR

3.3.1. Türkiye'nin Ticari ve Ekonomik Sorunları

Türkiye'de bankacılık sektörü, 24 Ocak 1980 kararları ile Cumhuriyetin kurulduğundan beri karşılaşmadığı rekabet kavramı ile karşılaşmıştır. Önceki dönemlerde, rekabetin olmadığı ve bunun da etkisiyle iktisadi etkinliği sürekli olarak göz ardı edildiği bankacılık sektöründe, bu tarihten sonra kesintiler de olsa rekabetin ön plana çıktığı bir piyasa söz konusu olmuştur(Erdoğan, 2002: 124).

Türkiye'de özellikle 1980 yılından sonra yaşanan ekonomik sorunların temelinde kamu gelirlerini artırıcı uygulamaların etkinleştirilememesi yatmaktadır. Kamu hizmetlerini finanse edebilmek üzere vergi gelirlerini artırmak yerine borçlanmanın tercih edilmesi, borç stokunun giderek artmasına neden olmuştur. Artan borçlanma, bütçedeki faiz yükünün de artmasına yol açmış, bütçe esnekliği ortadan kalkmıştır (Ejder, 2014: 23).

Türk Bankacılığı bu kapsamda yurt dışına açılmalıdır. 1984 yılı sonrası serbestleşen ekonomiyle birlikte 1996'da Gümrük Birliği'ne girmiş ve AB'ye tam üyelik konusunda çalışmalara ağırlık vermiştir. 10 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığı resmen kabul edilmiştir. Bu Avrupa Birliği'ne girilmesi konusunda atılmış en önemli adımdır (Erdoğan, 2002: 149).

Dünya'da ve Türkiye'de çok sayıda ekonomik ve finansal kriz yaşanmıştır. Bu krizlerin Türk ekonomisi üzerinde çok sayıda etkisi olmuştur. Yaşanan ekonomik krizlere örnek olarak 1978-1979, 1994, 2000-2001 ve 2008 krizleri sayılabilir. 2008 yılında ABD'de başlayan ve kısa sürede bütün dünyayı etkileyen Küresel Kriz, Türkiye ekonomisinde de sorunlar yaşanmasına yol açmıştır. 2008 küresel krizin etkileri Türkiye'de 2008 yılının sonlarına doğru hissedilmeye başlamıştır. Ekonomik küçülme, işsizlik artışı yaşanan en büyük problemlerdir (Selçuk, 2010: 22-23).

Gelişmekte olan ülkeler de bankacılık sisteminin zayıf yapısının önemli ekonomik bunalımlarla altyapı oluşturduğu görülmüştür. Türk bankacılık tarihi ve yaşanan son

krizler incelendiğinde ülkemiz ekonomisi içinde benzer zafiyetlerin bulunduğu açıkça görülmektedir (Erdoğan, 2002: 217).

Küresel kriz Türkiye’de ağırlıklı olarak aşağıdaki etkileri göstermiştir (Selçuk, 2010:22-23):

- Dış talepte gerileme yaşanmıştır. Küresel anlamda ekonomi küçüldüğü, gelir düzeyi düştüğü için Türk mallarına talebin azalmasıyla ihracat da azalma eğilimine girmiştir.
- Uluslararası kredilerde azalma yaşanmıştır. Kriz çok sayıda küresel finans kuruluşunu olumsuz yönde etkilemiş çok sayıda kredi kurumu iflas etmiş ya da yüksek oranlarda zarara uğramışlardır. Bütün bunlar finansal piyasalarda güveni azaltmış, belirsizlik artmış, krizin ülkelere yayılmasıyla Türkiye gibi ülkelerde bankacılık sektörü ve dış kredilerde azalmaya yol açarak uluslararası sermaye akımlarını da azaltmıştır. Uluslararası birçok banka sıcak parasını merkeze çağırarak Türkiye’nin olumsuz etkilenmesine sebep olmuşlardır.
- Kriz sonrasında yukarıda yaşananlara ek olarak Bankalar bu beklentiyle kredi vermede isteksiz davranmışlardır. Ülke içinde verilen kredilerde azalış görülmüştür. Ayrıca küçük ölçekli işletmeler ödeyememe korkusuyla kredi almaktan çekinmişlerdir.
- Küresel krizden etkilenen ülkelerde krizden olumsuz olarak etkilenen yabancı bankalar ve finans kuruluşları ülkelerindeki mevcut sorunlar nedeniyle ülkemizde yaşadıkları sorunlar sınırlı kalmıştır. Bazı yabancı ortaklar azınlık payını satacağını açıklamış, ülkemizde sadece şubesi bulunan yabancı bankalar kendi ülkelerinde yaşanan krizlerden etkilenmemişlerdir.(Arabacı,2016: 3-5)

Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan 2016 Türkiye İlerleme Raporu’na göre Türkiye’de işleyen bir piyaza ekonomisi bulunmaktadır. Buna karşılık temel makroekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik çabalar düzenli olamamıştır. Hükümet tarafından uygulamaya konulan 2016-2018 Ekonomik Reform Programı GSYH’nın büyümesini, enflasyon, işsizlik ve cari işlemler açığının azalmasını hedefleyen bir makroekonomik senaryo içermektedir. Kamu kurumları arasında ekonomi politikası koordinasyonunun artırılmasına yönelik Başbakan Yardımcılığı

oluşturulması, raporda olumlu bir gelişme olarak yorumlanmıştır. Buna karşılık iş dünyası üzerinde olumsuz etkiler yaratan uygulamalar olarak vergi iadesi, mali suçlar araştırma birimi ve mahkemeler ile muhaliflere yapılan müdahalelerden bahsedilmiştir. Raporda para politikasının uygulanmasında, Merkez Bankasının bağımsızlığına yönelik belirsizliğin makroekonomik istikrarı olumsuz etkilemeye devam ettiği belirtilmektedir. Makroekonomik istikrar ile ilgili aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur (AB Bakanlığı 2016 İlerleme Raporu, 2017: 32):

- Türkiye ekonomisinin son üç yıllık ortalama büyüme oranı %3.7 olarak gerçekleşmiştir.
- Yabancı turist sayısının ciddi oranda azalması, ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz bir baskı oluşturmuştur.
- 2016 yılının Temmuz ayında yaşanan başarısız darbe girişimi sonrası olumsuz etkilenen Türk finansal piyasaları kısa sürede toplanmış, ancak 15 Temmuz öncesindeki düzeyine dönememiştir. Yaşananlar sanayi üretiminde ve perakende satışlarda keskin düşüşlere yol açmıştır.
- Türkiye'nin cari işlemler açığı 2014-2015'e göre önemli oranda düşmüş olsa da hala yüksek düzeydedir.
- Türkiye'nin dış açığı, yabancı sermaye girişleriyle telafi edilmesi gereken, süregelen yetersiz yurtiçi tasarrufun bir yansımasıdır.
- Enflasyon oranı 2017'de çift haneli oranlara yükselmiştir. Bu durum makroekonomik istikrarda, kaynak tahsisinde ve yeniden paylaşım etkilerinde önemli maliyetlere yol açmaktadır.
- Merkez Bankası para politikasını sıkılaştırdı.
- Kamu maliyesinde bütçe açığı ılımlı düzeydedir ve kamu borçları sürdürülebilir düzeyde kalmıştır.
- Mali çerçevenin şeffaflığının artırılmasına yönelik uluslararası standartlarla uyumluluk konusunda giderilmesi gereken eksiklikler henüz giderilememiştir.
- Türkiye ekonomisi, finansal belirsizlikler ve küresel risk algısındaki değişikliklere karşı kırılgan bir yapıdadır. Makroekonomik dengesizliklerin azaltılmasına yönelik para ve maliye politikasının uyumlaştırılması gerekmektedir.

2016 yılı İlerleme Raporu'na özet olarak bakıldığında temel ekonomik yapıda olumlu gelişmelerin sağlandığı, buna karşılık makroekonomik yapıda yapılması gereken çalışmalar olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği tarafından en son 2016 yılında ilerleme raporu yayınlanmıştır. Türkiye'nin 2018 yılı itibarı ile genel bir değerlendirme aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Büyüme Hızı GSYH 2017 yılında %5,5 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı için planlanan büyüme hızı da %5,5 olarak planlanmıştır (Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü, 2018).
- 2017 yılında Turizm sektörünün geliri 2016 yılına göre %18,9 oranında artmıştır. Gelirin %77,4'ü yabancı ziyaretçilerden elde edilmiştir (TÜİK, 2018a).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından 2018 yılının Ocak ayı itibarı ile cari işlemler açığı ödemeler 7.096 milyon USD, ödemeler dengesi 7.634 milyon USD olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2018).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından açıklanan 2018 Yılı Para ve Kur Politikası bilgilerine göre enflasyon hedeflemesi, temel para politikası rejimi olmaya devam edecektir. Para politikası kararlarının enflasyon beklentilerine, fiyatlama davranışlarına ve enflasyonu etkileyen diğer unsurlardaki gelişmelere göre oluşturulacağı belirtilmektedir. Finansal istikrarın gözetileceğinin belirtildiği raporda, enflasyonun düşürülmesine engel olan yapısal unsurların ortadan kaldırılmasına yönelik diğer kurumlarla işbirliği içerisinde çalışmaların devam edeceği vurgulanmaktadır. Fiyat istikrarının sürdürülmesi doğrultusunda 2018-2020 dönemine yönelik enflasyon hedefi %5 seviyesinde belirlenmiştir. Dalgalı kur rejimi uygulamasına da devam edileceği raporda yer almaktadır (TCMB, 2017).
- TÜİK tarafından yayınlanan Dış Ticaret İstatistikleri incelendiğinde dış ticaret açığının 2017 yılının Aralık ayında %63,5 artarak 9.206 milyon USD'ye yükseldiği görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı bir önceki yıla göre

%9.3 düşerek %60,1 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatı ise bir önceki yılın Aralık ayına göre %15,6 artarak 6.540 milyon USD olmuştur.

3.3.2. Arnavutluk'un Ticari ve Ekonomik Sorunları

Avrupa Birliği, Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkelerine yönelik olarak, özellikle Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte bölgede kalıcı barışın ve istikrarın sağlanması için bir genişleme politikası uygulamaya başlamıştır. Bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne entegrasyonuna yönelik uygulanan politika *İstikrar ve Ortaklık Süreci* olarak adlandırılmıştır. Bu politika Arnavutluk'a yönelik olarak 1999 yılında uygulamaya konulmuştur. Arnavutluk ile ilk ticari ve ekonomik ilişki, 1992 yılının Aralık ayında yürürlüğe konulan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'dır. Bunun devamında, 2006 yılında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması devreye girmiş ve ticari ilişkiler daha liberal duruma gelmiştir (ACIT, 2014). Bu anlaşma ile Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Arnavutluk menşeli ürünler için gümrük vergilerini kaldıracak; Arnavutluk da Avrupa Birliği menşeli ürünlere uyguladığı gümrük vergilerini beş yıl içerisinde kademeli olarak kaldıracaktır (Vidhi, 2016: 70).

1990 yılına kadar ekonomisi merkezi sisteme dayanan Arnavutluk, 1991 yılı ile birlikte önemli reformlar yapmaya başlamış, özelleştirme programının uygulamaya konulması ile birlikte fiyat tespitinin devlet tarafından yapılmasından vazgeçilerek dış ticaret serbest hale getirilmiştir. 1990 yılına kadar sadece Merkez Bankası var iken 1991 yılındaki reformlarla birlikte yerli ve yabancı sermayeli bankalar da açılmaya başlamıştır. Bankacılık ilerleyen dönemde mali sektörün en büyük dinamiği durumuna gelmiştir. 2009 yılında bütün dünyada yaşanan ekonomik kriz Arnavutluk'u da etkilemiş, bankacılık sisteminin yaşadığı likidite sorunları nedeniyle faiz oranları artmış ve kredi miktarları azalmıştır. Aynı dönemde döviz kurlarının oynak yapısı ihracatın da azalmasına neden olmuştur. Arnavutluk Merkez Bankası tarafından yapılan müdahaleye rağmen iç talepte de daralma devam etmiş, bütün bunların sonucu olarak ekonomik faaliyetler yavaşlamıştır (Zyfi, 2011: 43-48).

Enver Hoca'nın yönetiminde ekonomisi kapalı olan Arnavutluk'ta çok partili sisteme geçildikten sonra serbest piyasa ekonomisine yönelik adımların atılması sürecinde birçok zorluk yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni olarak Enver Hoca döneminin katı bir izolasyon uygulaması, dışa kapalı bir ekonomi yüzünden ülkedeki ekonomik kurumların iflas edecek duruma gelmesi gösterilmektedir. Ayrıca eski rejimin etkilerinin belirli bir süre daha devam etmesi, bir takım insanların gelişmeye ve dönüşmeye karşı gösterdikleri direnç, başka bir ifade ile rejim değişikliğinin ortaya çıkardığı çatışmalar, iktisadi sistemdeki yenilenmeye, serbest piyasa ekonomisine geçişin gecikmesine neden olmuştur (Göktaş, 1995: 48-50).

3.3.3. Makedonya'nın Ticari ve Ekonomik Sorunları

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği üyeliğine giden süreçte önemli sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu noktada Cumhuriyetin yeni ilan edilmiş olması, başka bir ifade ile Makedonya Cumhuriyetinin genç bir devlet olması ve bu devletin inşa çalışmaları, sosyalist kapalı düzenden açık pazara geçmeye çalışılması, farklı bir kapitalist yapının kurulmaya çalışılması, ülkenin ekonomik kalkınmışlık düzeyinin düşük olması, ülke ekonomisi olumsuz şekilde etkileyen uluslararası ilişkilerin varlığı sürecin zorluklarını ortaya koymaktadır (Loçi, 2017: 35-36).

Makedonya, Dünya Bankası tarafından yapılan tanımlamalara göre orta aşağı milli gelir seviyesinde yer almaktadır. Dış ticareti GSYİH'nın %90'ını oluşturmakta olduğu için küresel ekonomik gelişmelere bağımlı bir ekonomik sistem bulunmaktadır. Bunun olumsuz sonuçlarının başında küresel krizlerden ciddi şekilde etkilenme gelmektedir (Makedonya Ülke Raporu, 2012).

1991 yılında bağımsızlığın ilan edilmesi sonrasında Makedonya, ekonomiyi liberalleştirmek ve iş ortamını iyileştirmek üzere önemli adımlar atmaya başlamıştır. Yabancı yatırımları çekmek üzere vergi oranları düşürülmüş, serbest ekonomi bölgeleri oluşturulmuştur (CIA, 2018). Dünya Bankası verilerine göre Makedonya'da GSYH tutarı 1992 yılında 2.317 Milyar USD iken 2002 yılında 4.018 Milyar USD'ye, 2008'de 9.91 Milyar USD'ye ulaşmıştır. Ekonomik sistemde atılan olumlu adımlar sonucunda

yükselmeye devam eden GSYH tutarı, 2016 yılında 10.9 Milyar USD olmuştur (Dünya Bankası, 2018).

Makedonya’da üretilen temel tarım ürünleri buğday, arpa, pirinç, mısır, pamuk, haşhaş ve tütündür. Büyükbaş hayvan olarak koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Ekonomik açıdan gelişmemiş bir bölge olmasından ve toprakların verimsiz olmasından dolayı artan nüfusun ihtiyaçlarının yeterli kadar karşılanamaması, toprakları üzerinde diğer ülkelerle yaşanan sorunlar, etkin ve dini rekabet gibi birçok neden, bölgedeki sosyal ve ekonomik sorunların temel kaynakları olmuştur (Jalevich, 2009: 95).

Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandığı 1991 yılında sonra, açık bir ekonomik sisteme geçebilmek üzere geçiş ekonomisi sürecine girmiştir. Bu süreçte hedeflenen verimliliğin yükseltilebilmesi ve istihdam olanaklarının artırılabilmesi için rekabetçi sektörler oluşturmak, uluslararası ticareti etkinleştirebilmek için açık pazar oluşturmaktadır. Açık pazar fikri ile hareketlilik kazanan bu süreçte özellikle Avrupa’nın daha rekabetçi ve küresel piyasalarından pay alabilmek üzere kararlar alınmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda 2011 yılında Avrupa Birliği ile “İstikrar ve Ortaklık Anlaşması” yapılmıştır. Bu anlaşmayla Dünya Ticaret Birliği üyesi olan Makedonya Cumhuriyeti, ülke sınırlarını rekabet ortamına da açmıştır. İlerleyen süreçte Avrupa ile entegrasyon adına atılan adımlar sonucunda 2005 yılında Avrupa Birliği’nden aday üye statüsü alınmıştır. Bu süreçte çoğulcu demokrasinin güçlendirilmesi, mülkiyet haklarının korunması, piyasa ekonomisinde istikrarın sağlanması, insan hakları ve özgürlükleri, milli eşitliğin sağlanması, etnik gruplar arası birlikteliğin sağlanması ve hukuk kurallarının güçlendirilmesi konularında adımlar atılmaya başlanmıştır (Loçi, 2017: 35-36).

Geçiş ekonomisi sürecinde özelleştirmeye yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu yönde yapılan çalışmalar sonucunda 31.12.2002 tarihinde 1.688 firma tamamen, 84 firma ise belirli oranlarda özelleştirilerek özel mülkiyete dönüştürülmüştür. Özelleştirilen firmaların büyük bir kısmı çalışanlara satılmıştır (Somuncuoğlu, 2005: 6).

Geçiş sürecinde yasamaya, kalkınmaya, ekonomik ilişkilere ve kontrol mekanizmalarının oluşturulmasına yönelik atılan adımlar, ülke ekonomisinin

gelişmesinde önemli olmuştur. Ancak bu süreçte yaşanan zorluklar nedeniyle ekonominin zayıfladığı, yönetimin işlevselliğini yitirdiği anlar da olmuştur. Bu dönemlerde ekonomiyi doğrudan etkileyen para ve maliye politikalarının devlet kontrolüne alınması zorunlulukları doğmuş, makroekonomik düzeyde istikrar sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı süreçte devlet kurumlarının işlevselliğini artırmak üzere düzenlemeler yapılmış, ayrıca kamu harcamaları minimize edilmeye çalışılmıştır (Loçi, 2017: 36).

Makedonya Cumhuriyeti'nin uyguladığı geçiş ekonomisi sürecinde oluşturulan iktisadi düzen, nüfusun yarısına yakınında memnuniyetsizlik oluşturmuş, %30'a yakın bir bölümü belirli koşullarda memnun olabileceklerini belirtmiştir. Halkın %70'e yakını, 1989 yılından itibaren yaşam standartlarının önemli oranda düştüğünü belirtmektedir. Geçiş süreci, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını da ortaya çıkarmıştır. Bölgesel olarak kişi başına milli gelirin en yüksek olduğu Üsküp, yabancı yatırımların da tercih noktası olmuş, bu durum bölgesel gelişmişlik farklılıkları ile de yeni yönetimin uğraşmasını gerektirmiştir. Avrupa Birliği tarafından uygulamaya konulan bölgesel politikalar, özellikle 2001 yılında Makedonya'da etkin bir rol oylanamaya başlamış, bu doğrultuda ülkenin bölgesel politikalarında bir takım değişiklikler yapılmıştır (Bartlett vd., 2010: 124).

3.3.4. Sırbistan'ın Ticari ve Ekonomik Sorunları

Miloseviç döneminde Sırbistan, serbest pazara yönelik reformları ve özelleştirmeyi benimsemiştir. Başbakan olduktan sonra IMF'in desteğini alarak bu yönde bir ekonomik program başlatmış, neoliberal ekonomistlerden "Miloseviç Komisyonu" oluşturmuştur. Miloseviç'in başlangıçta attığı bu adımları Batılı ülkeler olumlu yorumlamış, Miloseviç'i Yugoslavya'yı kapitalizme yönlendirebilecek, umut vadeden liberal bir lider olarak görmelerini sağlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra bu düşünceleri değiştirmiştir (Günel, 2011: 109).

Uzgel (2001: 1)'e göre Tito döneminde Yugoslavya sosyalizmi "öz yönetime" dayanan uygulayışı ile iktisadi açıdan ve azınlıklara davranış biçimiyle dünya ülkeleri gözünde farklı bir ülke olarak kabul edilmiştir. Sırbistan, bu yapı içerisindeki en kalabalık, en

etkili ve en gelecek vadeden bir ülke konumundadır. Ancak Miloseviç döneminde ortaya çıkan aşırı milliyetçi hareketler sonrasında ülke uluslararası yaptırımlara maruz kalmış, dış ticaret ancak yasa dışı yollarla yapılabilir duruma gelmiştir. Bu yasa dışı ticaret ile ülke içinde devlet girişimlerinden oluşan sektörler, Miloseviç'e bağlı küçük bir grup tarafından yönetilmektedir. Bu dönemde ülkede mafya ekonomisi oluşmuş ve Yugoslav ekonomisi dünyaya kapanmıştır. Avrupa açısından bir başka ekonomik tehlike ise Sırbistan'dan kaynaklanan ve suça dayanan ekonominin, komşu ülkeleri de olumsuz etkilemesi, Avrupa'ya sıçrayabilecek organize bir suç ortamı için zemin oluşturmasıdır.

1990'lı yıllara kadar aşırı milliyetçi düşüncelerin egemen olduğu yönetime karşılık bir takım siyasetçiler, ülkedeki asıl sorunun ekonomik olduğunu savunmaya başlamış, önceliğin ekonomik sorunların çözümünde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu siyasetçilerden Amerikan vatandaşı iş adamı Milan Paniç, 1992 yılında kısa bir süre başbakanlık da yapmıştır. Paniç, başbakanlığı sürecinde Yugoslavya'nın dünyaya açılması gerektiğini, ülkeye konulan ambargonun kaldırılmasının öncelik olduğunu kabul eden bir politika yürütmeye kalkmıştır. Ancak Miloseviç ve milliyetçi muhalefet tarafından bu yaklaşım, ekonomik çıkarlar uğruna Sırp ulusal sorununun satılması olarak görülmüştür. Sırpların desteğini kaybeden Paniç, yönetimden çekilmek zorunda kalmıştır (Günel, 2011: 112).

2000'li yıllardan sonra Sırbistan, gerek siyasi gerekse ekonomik açılardan istikrarı sağlayabilmek adına Avrupa Birliği üyesi olabilmek üzere bir politika uygulamaktadır. Ülkede Avrupa Birliği üyeliğinin stratejik bir hedef olduğu konusunda siyasi bir uzlaşma sağlanmıştır. Sırbistan'ın üyelikten beklediği faydaların başında ekonomik fayda gelmekte, bunun dışında üyelik ile itibar, güç, imaj, demokrasi ve insan hakları ile ilgili faydalar sağlanacağı düşünülmektedir (Günel, 2011: 134-135).

3.3.5. Karadağ'ın Ticari ve Ekonomik Sorunları

Karadağ'ın ekonomisinde, ön planda turizm gelmek üzere hizmet sektörünün ağırlıklı olduğu görülmektedir. Tarım sektörü, ülkenin yüzölçümünün de küçük olmasından

dolayı hizmet sektörünün arkasında yer almaktadır. İmalat sektöründe alüminyum ilk sırada gelmek üzere birkaç ürün bulunmaktadır (İzmir Ticaret Odası, 2017: 2).

Çizelge 3.7. Karadağ'ın Ekonomik Durumu

Tarih	Açıklama
GSYİH	3.99 milyar dolar
Kişi Başı Milli Gelir	6.400 dolar
Enflasyon Oranı	%0,5
İşsizlik Oranı	%18,5
İhracat	370,2 milyon dolar
İthalat	1.979 milyon dolar

Kaynak: İzmir Ticaret Odası, 2017

Çizelge 3.7'de görüldüğü gibi Karadağ'ın ihracatı, ithalat toplamının yaklaşık %19'una karşılık gelmektedir. İhraç ettiği ürünlerin başında elektronik, kereste, metal cevherleri, sebze ve meyve ile et ürünleri gelmektedir. En çok ürün ihraç ettiği ülkelerin başında Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya yer almaktadır. İthal ettiği ürünlerde petrol, ilaç, et ürünleri, hububat ile sebze ve meyve ilk sıralarda bulunmaktadır. İthalat yaptığı ülkelerin başında ise Sırbistan, Yunanistan ve Çin gelmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2017: 2).

Miloseviç döneminde Karadağ, Sırbistan'dan ayrılarak ekonomisini federal kontrolden çıkarmış, kendi Merkez Bankasını kurmuştur. Resmi para birimini Yugoslav Dinarından Alman Markına çevirmiş, son olarak Euro'ya geçmiştir. Aynı dönemde kendi bütçesini ve gümrük tarifelerini oluşturmuştur. Sırbistan ile politik bağın bitmesi sonucunda uluslararası mali kurumlardaki ortak üyelikleri de ayrılmıştır. 2007 yılının Ocak ayında IMF ve Dünya Bankası'na üye olan Karadağ, aynı yılın Ekim ayında Dünya Ticaret Örgütü'ne girmiştir. 2007 yılında Avrupa Birliği ile üyelik anlaşmasını imzalayan Karadağ, 2008 yılının Aralık ayında Avrupa Birliği üyelik başvurusunu yapmıştır. Karadağ'ın en büyük ekonomik sorunlarının başında arasında işsizlik ve bölgesel eşitsizlik gelmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

3.3.6. Türkiye ile Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ Arasında İhracat ve İthalat Hacimlerinin Karşılaştırılması

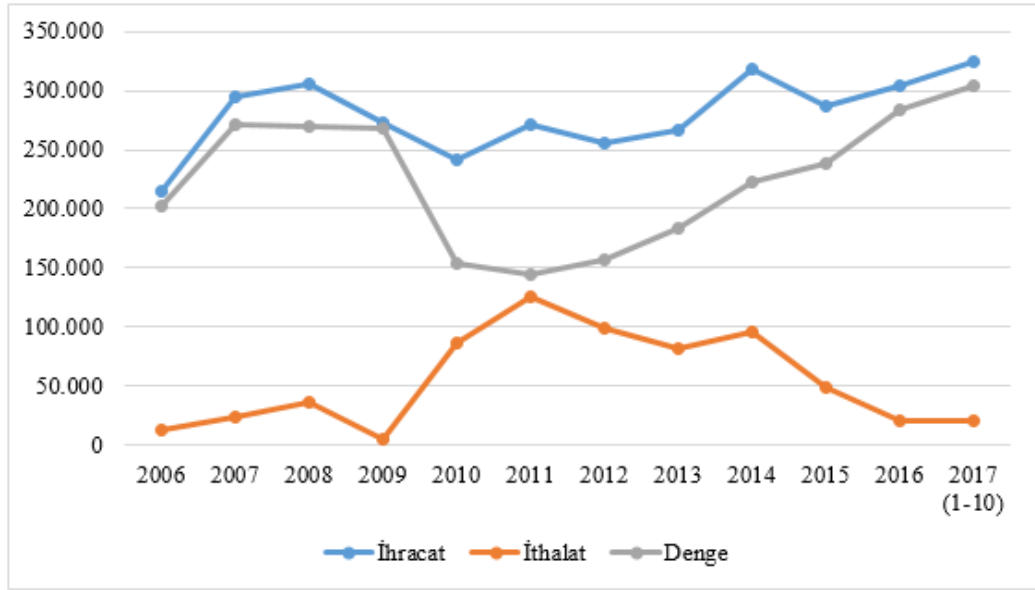
2006-2017 yılları arası Türkiye ile Arnavutluk arasında karşılıklı ticaret hacmi aşağıda gösterilmiştir.

Çizelge 3.8. Türkiye – Arnavutluk Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)

Yıl	İhracat	İhracat Değişim %	İthalat	İthalat Değişim %	Hacim	Denge
2006	214.241	-	12.571	-	226.812	201.670
2007	294.508	37,47	23.842	89,66	318.350	270.666
2008	305.737	3,81	36.697	53,92	342.434	269.040
2009	273.315	-10,60	4.694	-87,21	278.009	268.621
2010	241.066	-11,80	86.859	1750,43	327.925	154.207
2011	270.630	12,26	125.916	44,97	396.546	144.714
2012	255.950	-5,42	98.989	-21,38	354.939	156.961
2013	266.544	4,14	82.390	-16,77	348.934	184.154
2014	318.541	19,51	96.281	16,86	414.822	222.260
2015	287.374	-9,78	49.578	-48,51	336.952	237.796
2016	304.606	6,00	20.602	-58,45	325.208	284.004
2017 (1-10)	324.728	6,61	20.838	1,15	345.566	303.890

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017

Çizelge 3.8'deki veriler incelendiğinde yıllara sari inişli ve çıkışlı ithalat ve ihracat hacimlerine ulaşıldığı görülmektedir. İhracat oranlarındaki en büyük artış 2014 yılında, ithalatta ise 2010 yılında gerçekleşmiştir. 2017 yılının ilk on ayının verilerine göre ihracat hacmi 324 milyon USD'nin üstüne çıkmıştır. Arnavutluk ile Türkiye arasındaki ithalat, ihracat ve denge değişimleri Şekil 3.6'da görülmektedir.

Şekil 3.6. 2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Arnavutluk Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler

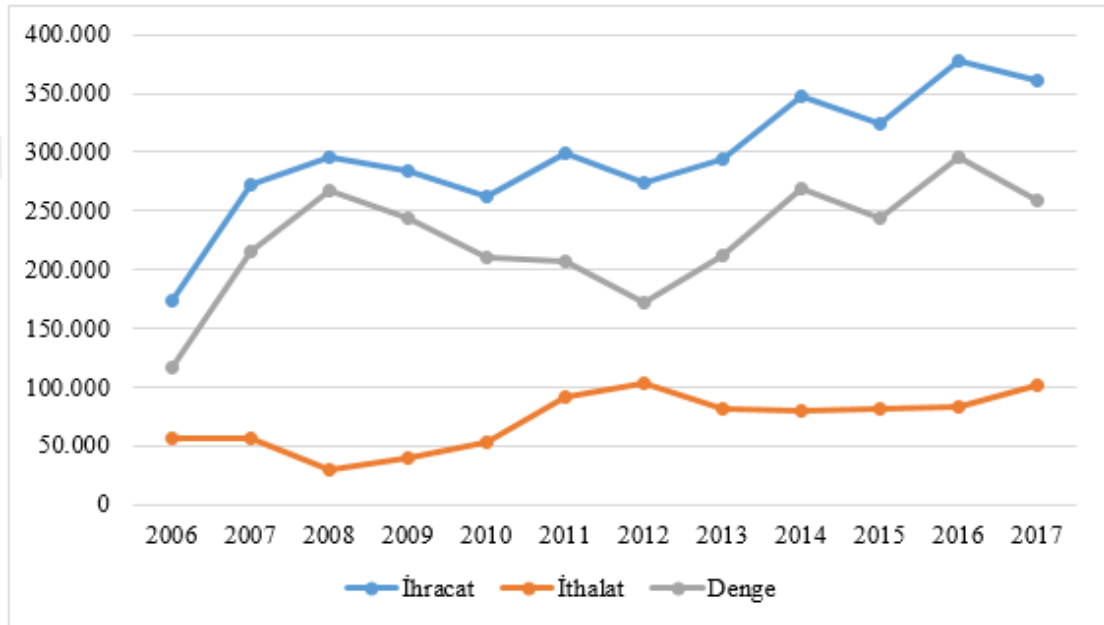
2006-2017 yılları arası Türkiye ile Makedonya arasında karşılıklı ticaret hacmi Çizelge 3.9'da verilmiştir.

Çizelge 3.9. Türkiye – Makedonya Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)

Yıl	İhracat	İhracat Değişim %	İthalat	İthalat Değişim %	Hacim	Denge
2006	172.756	6,3	55.945	7,4	228.701	116.811
2007	271.744	57,3	55.818	-0,2	327.563	215.926
2008	296.172	9	29.713	-46,8	325.885	266.459
2009	283.482	-4,3	39.879	34,2	323.361	243.603
2010	262.621	-7,4	52.399	31,4	315.020	210.222
2011	298.861	13,8	91.963	75,5	390.825	206.898
2012	274.497	-8,2	103.224	12,2	377.721	171.273
2013	293.976	7,2	81.513	-21	375.489	212.463
2014	347.965	18,4	79.194	-2,9	427.159	268.770
2015	324.613	-6,7	80.929	2,2	405.542	243.684
2016	378.004	16,4	82.581	2	460.585	295.423
2017	360.589	-4,6	101.153	22,5	461.742	259.436

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017

Çizelge 3.9'daki veriler incelendiğinde 2016 yılında ihracat hacmi %16,4'lük artışla en yüksek artış oranına ulaşmıştır. İthalat hacmindeki en büyük artış oranı ise %75,5 ile 2011 yılında olmuştur. 2017 yılında 2016 yılına göre ihracat hacminde küçük oranda bir düşüş yaşanırken ithalat hacmi %22,5 oranında artmıştır. 2017 yılında ihracat 360 milyon USD'nin üstünde, ithalat ise 101 milyon USD'nin üstünde gerçekleşmiştir. Makedonya ile Türkiye arasındaki ithalat, ihracat ve denge değişimleri Şekil 3.7'de görülmektedir.

Şekil 3.7. 2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Makedonya Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler

2006-2017 yılları arası Türkiye ile Sırbistan arasında karşılıklı ticaret hacmi Çizelge 3.10'da verilmiştir.

Çizelge 3.10. Türkiye – Sırbistan Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)

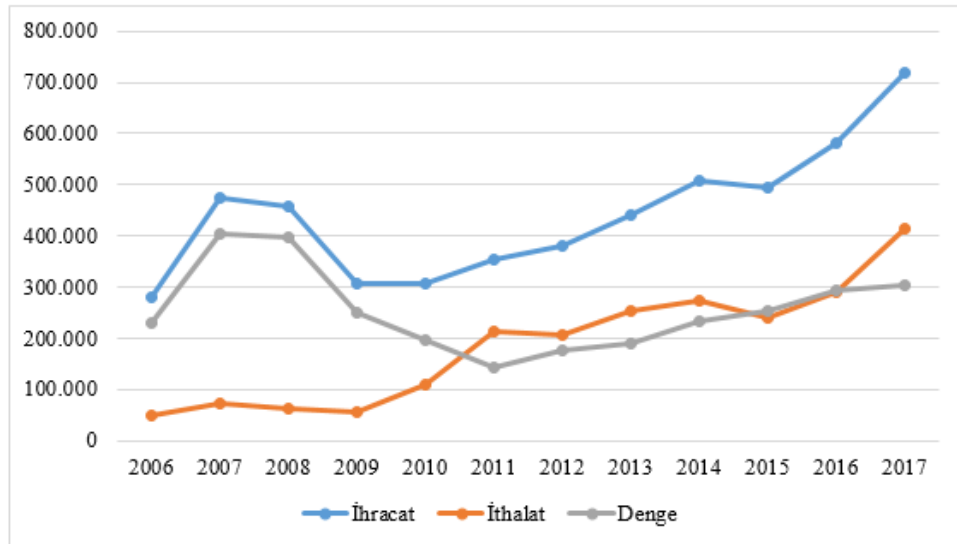
Yıl	İhracat	İhracat Değişim %	İthalat	İthalat Değişim %	Hacim	Denge
2006	278.784		49.081		327.866	229.703
2007	475.096	70,4	70.703	44,1	545.800	404.393
2008	458.103	-3,6	61.705	-12,7	519.808	396.397
2009	306.470	-33,1	55.897	-9,4	362.367	250.574
2010	306.115	-0,1	109.524	95,9	415.638	196.591

Çizelge 3.10 (Devam) Türkiye – Sırbistan Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)

Yıl	İhracat	İhracat Değişim %	İthalat	İthalat Değişim %	Hacim	Denge
2011	354.670	15,9	213.301	94,8	567.971	141.369
2012	380.869	7,4	205.538	-3,6	586.407	175.332
2013	440.729	15,7	251.957	22,6	692.686	188.772
2014	506.419	14,9	273.901	8,7	780.320	232.518
2015	492.472	-2,8	238.299	-13	730.771	254.173
2016	581.667	18,1	288.237	21	869.904	293.430
2017	717.906	23,4	414.375	43,8	1.132.281	303.531

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017

Çizelge 3.9'daki veriler incelendiğinde Sırbistan ile ihracat hacminin 2014, 2016 ve 2017 yıllarında 500 milyon USD'nin üstünde gerçekleştiği görülmektedir. İthalat hacimleri ise 2011 yılından sonra 200 milyon USD'nin üstünde olup 2017 yılında 414 milyon USD'yi geçmiştir. 2017 yılında ihracat hacmi 717 milyon USD'nin üstüne çıkmıştır. Sırbistan ile Türkiye arasındaki ithalat, ihracat ve denge değişimleri Şekil 3.8'de görülmektedir.

Şekil 3.8. 2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Sırbistan Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler

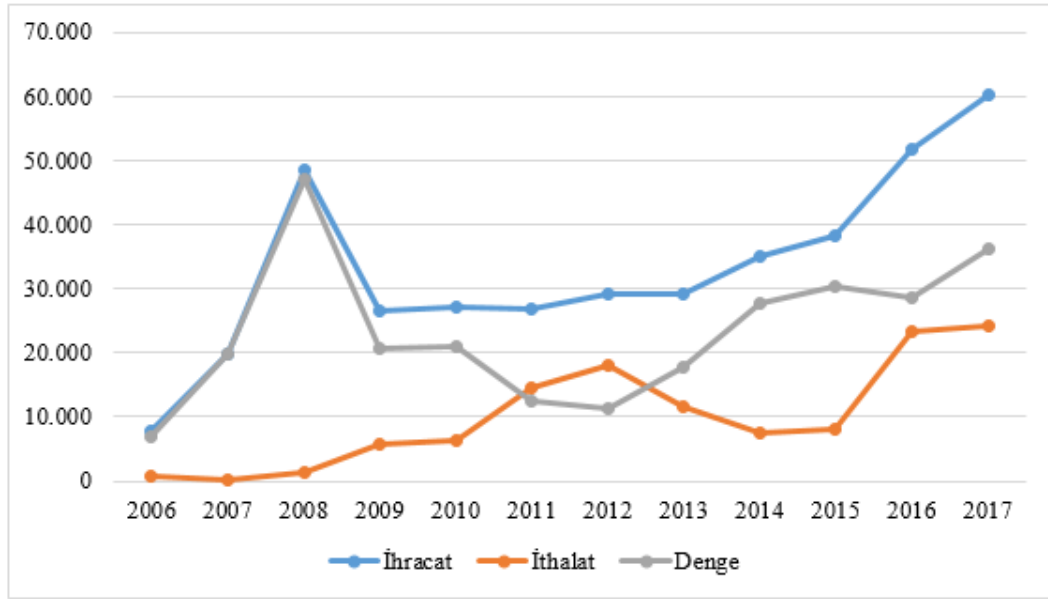
2006-2017 yılları arası Türkiye ile Karadağ arasında karşılıklı ticaret hacmi Çizelge 3.11’de verilmiştir.

Çizelge 3.11. Türkiye – Karadağ Dış Ticaretinin Seyri (1 000 \$)

Yıl	İhracat	İhracat Değişim %	İthalat	İthalat Değişim %	Hacim	Denge
2006	7.752	-	762	-	8.514	6.991
2007	19.861	156,2	157	-79,4	20.017	19.704
2008	48.494	144,2	1.339	754,4	49.832	47.155
2009	26.483	-45,4	5.845	336,7	32.329	20.638
2010	27.179	2,6	6.214	6,3	33.393	20.965
2011	26.966	-0,8	14.588	134,8	41.554	12.379
2012	29.131	8	17.936	22,9	47.067	11.196
2013	29.140	0,1	11.515	-35,8	40.655	17.625
2014	35.040	20,2	7.373	-36	42.413	27.667
2015	38.297	9,3	8.001	8,5	46.299	30.296
2016	51.806	35,3	23.364	192	75.170	28.442
2017	60.302	16,4	24.081	3,1	84.383	36.221

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017

Çizelge 3.10’daki veriler incelendiğinde 2016 ve 2017 yıllarında ihracat ve ithalat hacimlerinin önemli oranda attığı görülmektedir. 2017 yılında hem ihracat hem de ithalat hacimleri en yüksek düzeyde gerçekleşmiş, ihracat toplamı 60.302.000 USD’ye, ithalat toplamı 24.081.000 USD’ye ulaşmıştır. Karadağ ile Türkiye arasındaki ithalat, ihracat ve denge değişimleri Şekil 3.9’de görülmektedir.

Şekil 3.9. 2006-2017 Yılları Arasında Türkiye ve Karadağ Arasında İthalat ve İhracat Hacimlerindeki Değişimler

SONUÇ

Bu çalışma, Avrupa Birliği'ne üye olmak üzere başvuran ve aday üye statüsünde olan Türkiye, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın adaylık süreçlerindeki son durumu, yaşadıkları bölgesel ve siyasi sorunlar ile ticari ve ekonomik sorunları ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkiye ile diğer aday ülkelerin ekonomik açıdan karşılaştırılabilirliğine yönelik karşılıklı ithalat ve ihracat hacimleri incelenmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda aday ülkelerin adaylık süreçlerindeki son durum şu şekilde özetlenebilir:

- Türkiye: Müzakerelerde 16 fasıl açılmış, 1 fasıl geçici olarak kapanmıştır. 8 fasıl Avrupa Birliği Konseyi, 6 fasıl ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından siyasi nitelikli engellemelerle bloke edilmiştir. 8 fasıl ise askıya alınmıştır.
- Arnavutluk: 2014 yılında aday statüsüne kavuşan Arnavutluk ile müzakereler henüz başlamamıştır.
- Makedonya: Henüz müzakereler süreci başlamamıştır.
- Sırbistan: Müzakerelerde 10 fasıl açılmış, 2 fasıl geçici olarak kapatılmıştır.
- Karadağ: Müzakerelerde 28 fasıl açılmış, 3 fasıl geçici olarak kapatılmıştır.

Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasında en uzun aday üyelik süreci Türkiye'dedir. Müzakereler sürecinde özellikle Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin siyasi nitelikli yaklaşımları, sürecin hızlanmasına engel olmaktadır.

Aday ülkelerden Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın ortak özellikleri, eski Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin dağılması sonrası bağımsızlıklarını ilan eden ülkeler olmasıdır. Bölgenin etnik çeşitliliği, geçmiş tarihlerde de ciddi iktidar sorunlarına yol açmış, belirli dönemlerde hakimiyeti ele geçirmek üzere hareket eden gruplar yüzünden

uzun süreli kaos ortamları yaşanmıştır. Halen kesin bir çözüme kavuşturulamayan sorunlar, bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne üye olma sürecini de doğrudan etkilemektedir. Özellikle Yunanistan'ın bölge ülkelerden beklentileri, Makedonya ile isim sorunu, Karadağ'da yaşayan Yunan azınlıklar sorunu gibi nedenler, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın müzakere başlangıçlarını ve devam eden müzakere süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer şekilde Kıbrıs ve Adalar üzerinde Türkiye ile Yunanistan arasında süren anlaşmazlıklar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilmesi önündeki engellemeler, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine giden sürecini olumsuz şekilde etkilemektedir.

Türkiye'nin sınır komşuluğu bulunan Ortadoğu ülkelerinde yaşanan siyasal istikrarsızlık ve iç savaşlar, Türkiye'yi ekonomik açıdan olduğu gibi diğer birçok konuda da zorluk içerisine sokmaktadır. Dünyada yaşanan en büyük kitlesel göç hareketine ev sahibi olan Türkiye, 2011 Suriye iç savaşı sonrasında 4 milyonun üzerinde göçmene kapılarını açmak durumunda kalmıştır. Bu kadar büyük bir göçmen kitlesinin barınması, yeme, içme, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması, insani güvenlik ile ilgili gerekenlerin yapılması, Türkiye üzerinde doğal olarak büyük bir külfet oluşturmaktadır. Ayrıca göçmenlerin Türkiye geneline yayılmış olması, yerleştikleri bölgelerin yerlileri ile de bir takım sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu süreçte Türkiye, sadece Avrupa Birliği değil, birçok gelişmiş ülkeden gerekli desteği alamamıştır. Sonuç olarak yaşan büyük göç hareketi, Türkiye'nin en büyük ekonomik ve siyasal sorunu olarak gündemdeki konumunu devam ettirmektedir.

Bu yaşananlara karşılık Türkiye'nin diğer aday ülkelere göre kıyaslanmayacak kadar daha yüksek bir ihracat oranına sahip olduğu, aday ülkelere yapılan ihracatın, bu ülkelere yapılan ithalata göre önemli oranda yüksek olduğu yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen önemli bir sonuçtur. Türkiye ekonomisi, yaşanan krizlere ve jeopolitik risklere karşı diğer aday ülkelere göre daha iyi konumda görülmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği aday üyelik sürecinden Avrupa Birliği üyesi konumuna geçebilmesi için önünde kapatılması gereken 34 müzakere faslı daha bulunmaktadır. Bu aşamada yapılabilecekler aşağıdaki şekilde önerilebilir:

- Özellikle Suriye’de yaşanan insanlık dramı karşısında Türkiye, herhangi bir ülkenin yapabileceklerinden çok daha fazlasını yapmış, açık kapı politikası ile gelen her Suriyeli göçmene kucak açmıştır. Bu süreçte yapılanların uluslararası camiada daha iyi tanıtılabileceği ve bu şekilde Avrupa Birliği’ne bir baskı unsuru olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir.
- Müzakere süreçlerinin önünde özellikle Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin siyasal etkisinin olduğu görülmektedir. Bu konuda Türkiye’nin sadece Avrupa Birliği üyesi ülkelerle değil, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bütün uluslararası örgütlerde ciddi bir lobi çalışması yapması, halen yapılan çalışmaların daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir.
- Avrupa Birliği üyeliğinin elde edilmesi, milli bir mesele olduğu için bu süreçte Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde sandalye sahibi bütün siyasal partiler başta olmak üzere büyük sivil toplum kuruluşlarının da dahil olacağı, dünya ülkelerinde yankı yapabilecek ortak eylem planlarının yapılması ve uygulamaya konulması, müzakere süreçlerini olumlu yönde etkileyebilecektir.
- Müslüman ülkeler ile özellikle dış ticaret ve uluslararası örgütlerdeki lobi çalışmaları konularında yapılan işbirliklerinin artırılmasının, var olan işbirliklerinin daha etkin hale getirilmesinin, özellikle Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti’nin izledikleri politikaya etkisi olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, Avrupa Birliği’nin bu günkü durumunu ortaya koymak, aday ülkelerin müzakere süreçlerinin son durumlarını tespit edebilmek ve aday ülkeleri karşılaştırabilmek ve bu konuda yapılacak akademik çalışmalara bir zemin oluşturabilmek adına önemlidir. Avrupa Birliği’ne üye olmaya yönelik müzakerelerin çok çeşitli olması nedeniyle, konuyla ilgili her bir müzakerenin ayrı ayrı ele alındığı akademik çalışmaların literatüre önemli bir zenginlik katacağı düşünüldüğünde, konuyla ilgili araştırma yapacak kişilere, müzakere başlıklarını ayrı ayrı ele alınarak değerlendiren çalışmalar yapmaları doğru olacaktır.

Şu anda AB'ye aday olan Türkiye dışındaki dört aday ülkelerinin gerek nüfus gerek ülke büyüklüğü, gerekse de ekonomik ve finansal gücü itibarıyla Türkiye ile kıyaslanmayacak kadar dezavantajlı olduğu, AB ülkelerinin üyelik alımlarında bu kriterler dışında bazı ölçütlerinin dikkate aldığı bu çalışmada ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

AB Bakanlığı 2016 İlerleme Raporu.

AB Bakanlığı, (2014). AB'ye Genel Bakış.

AB Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, 2013, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>, Erişim Tarihi: 15.12.2016.

AB Kronolojisi, 2017, http://www.ab.gov.tr/files/di%C4%9Fer%20faydal%C4%B1%20dok%C3%BCmanlar/ab_kronolojisi__1946_2010_.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2016.

AB'de Önemli Bir Adım: Lizbon Anlaşması, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf, Erişim Tarihi: 16.12.2016.

Abdioğlu, Hasan: (2007). “Yönetişim ilkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi”. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(11), 79-102.

Açıkmeşe, Akgül, Sinem: (2003). “Avrupa Birliği'nde Demokratik Meşruiyet Sorunu”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2(4), 23-45.

Ahmedov, Mehman: (2015). “Avrupa Birliği-Azerbaycan İlişkileri Çerçevesinde Azerbaycan'ın AB'ye Siyasal ve Yönetimsel Entegrasyonu”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aksoy, Metin ve Uğur, Ömer: (2016). “Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç”. **AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 12(12), 213-227.

Akyol, Gürkan: (2007). “Balkan politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Albanian Center for International Trade (ACIT), (2014). “Albania 2014 Trade Report”, <http://acit.al/index.php/trade-reports/>, Erişim Tarihi: 29.01.2018.

Algander, Yalçın ve Çetin, Müzeyyen Özlem: (2007). “Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 13(2), 285-309.

Alganer, Yalçın ve Çetin, Müzeyyen Özlem: (2008) “Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri II”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 15(2), 339-362.

Ansari, Pauyeh ve Schenk, Hülya Köylü: (2013). Üyelik Başvurusu Nasıl Yapılır?, (Ed. Ahmet Günaltay), DeutscheWelle Türkçe

- Arapi, Urime: (2017). “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Kosova’da Çevre Politikaları”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaste Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011, Ankara.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (t.y.) Katılım Sürecinde Müzakere Fasılları, 7. Nolu Rehber, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/07_rehber.pdf, Erişim Tarihi: 13.01.2018.
- Avrupa Birliği Bakanlığı, (t.y.), AB’ye Genel Bakış, Ankara. http://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2016.
- Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, 2017, www.ab.gov.tr/111.html, Erişim Tarihi: 20.01.2018.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2014). AB’ye Genel Bakış. Ankara.
- Azak, Özlem: (2015) “Avrupa Birliği ve Türkiye’nin AB Bütünleşmesindeki Yeri”. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bartlett, William.,Cipusheva, Hristina., Nikolov, Marjan., Shukarov, Miroljub: (2010). “Regional Development in FYR Macedonia”, **CroatianEconomicSurvey**, 12(1), 123-126.
- Bjelotomic, Snezana (2017). Publicopinionpoll: 47% of Serbiancitizens in favour of EU accession,<http://serbianmonitor.com/en/featured/29770/survey-47-of-serbian-citizens-favour-of-eu-accession/>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- Bulut, Müge: (2006). “Avrupa Birliği Rehberi”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü, 2018, Ekonomik Göstergeler 1950-2018, <http://www.bumko.gov.tr/TR,7045/ekonomik-gostergeler-1950-2018.html>, Erişim Tarihi: 21.03.2018.
- Can, Hacı: (2015)**Avrupa Birliği Sözleşme Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ceylan, Onur: (2015). “Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinden Örnekler”. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- CIA, 2018a, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- CIA,2018b,<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.

- CIA, 2018c, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- CIA, 2018d, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mj.html>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- CopenhagenCouncilConclusions, 2003.
- Demiral, Nurha: (2015). “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde 2002-2012 Dönemi ve Müzakerelerin Geleceğe Etkisi”. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT): (2004) Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Dinç, Cengiz: (2011) “Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler”. **Akademik Bakış**, 5(9), 31-58.
- Durmaz, Mustafa: (2015) “Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uzlaşmazlığı”. **Assam Uluslararası Hakemli Dergi**, 2(3), 59-68.
- Dünya Bankası, 2018. Macedonia, FYR, <https://data.worldbank.org/country/macedonia-fyr>, Erişim Tarihi: 05.02.2018.
- Ejder, Haydar Lütfü: (2014). **Maliye Yazıları**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ekinci, Mehmet Uğur: (2014b). **Karadağ Siyasetini Anlama Kılavuzu** SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Mehmet Uğur: (2014a). **Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu** SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul.
- Ekonomi Bakanlığı, 2017, <https://www.ekonomi.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.02.2018.
- Emin, Nedim: (2014a). **Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu** SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul.
- Emin, Nedim: (2014b). **Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu** SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, İstanbul.
- Emirhan, Pınar Narin ve Gün, Ö. Rengin: (2001). “Avrupa Birliği'nin Gelişme Perspektifi Açısından Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasi Durumu: Konverjans (Yakınlaştırma) ve Kopenhag Kriterleri Bazında Makro Göstergelerin Karşılaştırmalı Analizi”. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(3), 43-60.
- Ercan, Murat: (2016). “The Identity Problem in TheEuropeanUnion; The Model of “Rational Europe”. **Eurasian Academy of SciencesSocialSciencesJournal**, 7(7), 87-105.

- Erdoğan, Mehmet Murat: (2006). “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: 1990-2005” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erdoğan, Murat: (2014). **Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması**. HUGO Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, Niyazi; (2002). “Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler” **Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaların, Kamu Bankalarının Deneyimi**, 1(1), 122-217.
- Esfahani, Hadi Salehi: (2003). “Fatal Attraction: Turkey’s Troubled Relationship With The European Union”. **The Quarterly Review of Economic and Finance**, 43(5), 807-826.
- Frusetta, James: (2006). “Bulgaria’s Macedonia: Nation-Building and State Building, Centralization and Autonomy in Pirin Macedonia, 1903-1952”. Maryland: University of Maryland College Park.
- Ginsberg, Roy H: (1999). “Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap”. **Journal of Common Market Studies** 37(3), 429-454.
- Göktaş, Oktay: (1995). “Balkanların Anahtar ülkesi: Arnavutluk”, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Guberinic, Jasmina: (2015). “Batı Balkanların Entegrasyonunun Karşılaştırmalı Analizi: Karadağ ve Sırbistan Örnekleri”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Günel, Altuğ: (2011). “Sırbistan’ın Avrupa’ya Dönüşü: Nedenler, Engeller, Beklentiler ve AB Faktörü”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Gürler, Recep Tayyip ve Ömer Behram Özdemir: (2014). “El Kaide’den Post-Kaide’ye Dönüşüm: IŞİD”. **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 1(1), 113-155.
- Hasanoğlu, Mürteza ve Aliyev, Ziya: (2009). Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları. 35 Sayıştayın Denetim Kapasitesini Güçlendirme Projesi, 81.
- <http://cografyaharita.com/haritalarim/3g-turkiyenin-komsu-ulkeler-haritasi.png>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=45628&l=1>, Erişim Tarihi: 21.03.2018.

- <http://www.anayasa.gen.tr/demokrasi.htm>, Erişim Tarihi: 26.12.2016.
- <http://www.cfr.org/europe/churchills-united-states-europe-speech-zurich/p32536>,
Erişim Tarihi: 25.12.2016.
- [http://www.consilium.europa.eu/en/homepage/?1 ang=en](http://www.consilium.europa.eu/en/homepage/?1%ang=en), Erişim Tarihi: 15.01.2018.
- <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>,
Erişim Tarihi: 16.12.2016.
- http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-guney-kafkasya-ulkeleriyle-iliskileri.tr.mfa,
Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>,
Erişim Tarihi: 20.01.2018.
- <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/24/brexit-vote-highlighted-uks-discontent-with-eu-but-other-european-countries-are-grumbling-too/>,
Erişim Tarihi: 25.12.2016.
- <http://www.pordata.pt/en/What+are+NUTS>, Erişim Tarihi: 01.03.2018.
- <http://www.worldometers.info/world-population/albania-population/>,
Erişim Tarihi: 01.02.2018.
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en, Erişim Tarihi: 18.01.2018.
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia_en,
Erişim Tarihi: 18.01.2018.
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en, Erişim Tarihi: 18.01.2018.
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/montenegro_en, Erişim Tarihi: 18.01.2018.
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, Erişim Tarihi: 18.01.2018.
- https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en, Erişim Tarihi: 28.12.2016.
- https://www.ab.gov.tr/_69.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.
- https://www.ab.gov.tr/_81.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.
- https://www.ab.gov.tr/_82.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.
- https://www.ab.gov.tr/_83.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

https://www.ab.gov.tr/_97.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

https://www.ab.gov.tr/29-gumruk-birligi_94.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

https://www.ab.gov.tr/30-dis-iliskiler_95.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/66.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/67.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/68.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/70.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/71.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/72.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/74.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/75.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/76.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/77.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/78.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/79.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/80.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/84.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/85.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/86.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/87.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/88.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/89.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

https://www.ab.gov.tr/8-rekabet-politikasi_73.html, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/90.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/91.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/92.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/93.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/96.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ab.gov.tr/98.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82>, Erişim Tarihi: 25.11.2017.

<https://www.avrupa.info.tr/tr/arnavutluk-6974>, Erişim Tarihi: 23.01.2018.

<https://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9>, Erişim Tarihi: 23.01.2018.

<https://www.avrupa.info.tr/tr/katilim-muzakereleri-720>, Erişim Tarihi: 03.01.2018.

<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf>, Erişim Tarihi: 26.09.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2018.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), (2017). Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=282>, Erişim Tarihi: 20.01.2018.

İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV), (2017). Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü Özet Değerlendirme. Game Changers, Ipsos.

İzmir Ticaret Odası, 2017. Karadağ Ülke Raporu.

İzmir Ticaret Odası, Karadağ Ülke Raporu, 2017. http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1496317910.pdf, Erişim Tarihi: 11.02.2018.

Jelavich, Barbara: (2009). **Balkan Tarihi 20. Yüzyıl**. (Çev. Z. Savan., H. Uğur). 2. Baskı, Küre Yayınları.

Kalay, Emre: (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan-Arnavutluk-Kosova İlişkileri”. **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2017(27), 1013-1042.

Karagöz, Yelda: (2005). “Avrupa Birliği Demokrasi Anlayışının Aday Ülkelerdeki Demokratikleşme Üzerinde Etkisi: Türkiye, Bulgaristan ve Romanya”. Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karatekin, Kadir ve Elvan, Özlem: (2016). “8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Kavramına İlişkin Bilişsel Yapıları”. **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, (USBES Özel Sayı II), 1405-1431.

- Karlık, S. Rıdvan: (2014). “Avrupa Birliği’nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi”. In *International Conference on Eurasian Economies*, 1-9.
- Kurt, (2018). Afrin Operasyonu, <https://www.setav.org/afrin-operasyonu/>, Erişim Tarihi: 11.02.2018.
- Kutlay, Muzaffer: (2012). “Makedonya Sorunu: Bu Sükunet Devam Eder mi?” **USAK Analist**, 12-13, <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=91&Pid=10&Lang=TR> Erişim Tarihi: 05.02.2018.
- Lila, Alfrida: (2017). “Arnavutluk’ta Komünizm’den Kapitalizme Geçiş Sürecinde Reklamın Gelişimi”. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Loçi, Elanur: (2017). “Bağımsızlık Sonrası Makedonya Ekonomisini Belirleyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Doğu Makedonya Ekonomisi Üzerindeki Etkisi”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Makedonya Ülke Raporu, (2012). <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Makedonya.pdf>, Erişim Tarihi: 05.02.2018.
- Marktler, Tanja: (2006). “The power of the Copenhagen Criteria”. **Croatian Yearbook of European Law & Policy**, 2(2), 343-363.
- Öncü, Ali Servet ve Cevizliler, Erkan: (2006). “Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye’nin Konseye Üyeliği Meselesi”. **Akademik Bakış Dergisi**, 7(13), 2006,15-44.
- Öner, İhlamur ve Gülfer, Suna: (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası”. **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 6(61), 42-45.
- Öner, Selcen: (2016). “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Krizi ve Kimlik Krizi”. **Social Sciences Research Journal**, 3(3), 5-16.
- Özdemir, Yavuz ve Koç AYTEKİN, Güner: (2016). “Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri” **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı (9), 45-59.
- Öngen, Burcu ve Bakır, Hasan: (2014). “Avrupa Birliği Süreci ve Bölgesel Politikalarda Yaşanan Dönüşüm: Türkiye Bağlamında Bir Analiz”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 69(4), 891-922.
- Önsöz, Melih: (2014). Avrupa Parlamentosu Seçimlerinin İlkleri, Enleri, Aşırıları, Kazananları ve Kaybedenleri. İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Özdemir, Gürbüz: (2013). “Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öneri: Radikal Demokrasi”. **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 20(1), 73-93.

- Özer, Mehmet Akif: (2009). “Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye”. **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16(1), 89-105.
- Petraj, Marseda: (2016). “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Sürecinde İnsan Hakları Koşulluluğu: Arnavutluk Örneği”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Progonati, Erjada: (2014). “Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasında Etkisi”. **Karadeniz Araştırmaları**, 37(37), 159-182.
- Selçuk, Bora: (2010). “Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri”. **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2(2), 21-27.
- SerbianEuropean Integration Office, (2008). The EU Perspective of Serbian Citizens Trends, Results of a Public Opinion Poll (December 2008).
- Somuncuoğlu, Tuğrul: (2005). **Makedonya Ülke Profili**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Raporu, Ankara.
- Szak, Andrea: (2007). “Kosovo's Independence Policy, Anhistorical Background of Serbian-Albanian Ethnical Conflict”. **Academic and Applied Research in Military Science**, (5), 301-317.
- Şen, Zelal: (2004). “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Tangör, Burak: (2001). “Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Gelişimi”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları (Uluslararası İlişkiler) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tatoğlu, Emre: (2006). “Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951 - 1995)”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TCMB (2017). 2018 Yılı Para ve Kur Politikası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Raporları.
- TCMB (2018). Ödemeler Dengesi İstatistikleri, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Odemeler+Dengesi+Istatistikleri/>, Erişim Tarihi: 21.03.2018.
- Temel AB Terimleri, (t.y). Avrupa Birliği Bakanlığı, www.ab.gov.tr, Erişim Tarihi: 26.09.2017.
- Türbedar, Erhan: (2004). “Yunanistan-Arnavutluk İlişkileri: Balkanların Tedirgin Dostları”. **Karadeniz Araştırmaları**, 2(2), 109-120.

- Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK) (2018b). Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2017, Sayı 27783
- Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). (2018a). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek_ Ekim-Aralık ve Yıllık, 2017.pdf, Sayı: 27612
- Uzul, Ali Resul: (2008). “Avrupa Birliği’nin Demokrasi/Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması”. **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, 5(17), 105-126.
- Uzgel, İlhan: (2001). “FinishingtheUnfinishedRevolution: The Return of Yugoslaviato Europe”, **Perceptions**, VI(1), 1-9.
- Vidhi, Alban: (2016). “Arnavutluk ve Türkiye Arasında İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması Sonrasında Oluşan Dış Ticaret Hacminin Büyüme Üzerindeki Etkisi”. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Wakelin, Elys: (2014). The End of EU Conditionality: What next for the EU enlargementprocess?, *New Horizons in European Studies*, <https://www.uaces.org/documents/papers/1440/wakelin.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2017.
- Zyfi, Besiana: (2011). “Basel 2 Standartları Bağlamında Türkiye ve Arnavutluk Bankacılık Sektörlerinin İncelenmesi, Arnavutluk’ta Uyumlaştırma Uygulaması”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Para, Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

EKLER

EK-1: TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ (1959/2015)

1959	
31 Temmuz	Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.
1963	
12 Eylül	Türkiye ile AET arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan Ankara Anlaşması imzalandı.
1964	
1 Aralık	Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi.
1970	
23 Kasım	Gümrük Birliği'ne ilişkin kuralları içeren Katma Protokol imzalandı.
1971	
1 Eylül	Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu. AET, Türkiye'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını (tekstil ürünleri hariç) kaldırdı.
1973	
1 Ocak	Katma Protokol yürürlüğe girdi. Türkiye, Birinci Gümrük İndirimi ve Konsolide Liberasyon Listesi Uyumu'nu (Ortak Gümrük Tarifesi) gerçekleştirdi.
21 Mayıs	Türkiye ile AET arasında, "Birinci Genişleme"ye ilişkin görüşmeler mutabakat ile sonuçlandı.
30 Haziran	İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı kapsayan Birinci Genişleme'ye dair Tamamlayıcı Protokol, Türkiye ile AET arasında imzalandı.
1974	
1 Ocak	Tamamlayıcı Protokol ile ilgili "Geçici Anlaşma" yürürlüğe girdi.
1976	
1 Ocak	Türkiye, İkinci Gümrük İndirimi ve Konsolide Liberasyon Listesi Uyumu'nu gerçekleştirdi.
1980	
19 Eylül	Ortaklığın Geliştirilmesine ilişkin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı; Ortaklık Konseyi, tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı.
1982	
22 Ocak	Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'dan talebi üzerine, Türkiye-AET Anlaşması'nın askıya alınmasını kararlaştırdı.
1986	
16 Eylül	Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece, 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren fiilen dondurulmuş durumda bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden canlandırılması süreci başladı.
1987	
14 Nisan	Türkiye, Avrupa Topluluklarına, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere ayrı ayrı müracaat etti.
1989	
18 Aralık	Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş"ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992), yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılımından önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi.

1990	
6 Haziran	Avrupa Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Avrupa Konseyi'nin olurlarına sundu.
1994	
30 Temmuz	Avrupa Komisyonu, Gümrük Birliği'nin, Türkiye-AT arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nda belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etti.
1995	
13 Aralık	"Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına İlişkin 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı", Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı.
1996	
1 Ocak	Türkiye, AB ile entegrasyonunda, 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği sürecini tamamlayarak girdi.
1997	
12-13 Aralık	Lüksemburg Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında, AB'nin Beşinci Genişlemesine dair kararlar alındı, Türkiye'nin ismi aday ülkeler arasında zikredilmedi.
1998	
3 Mart	Türkiye- AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belge açıklandı.
4 Kasım	"1998 yılı İlerleme Raporu": Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ye üyelik için belirlenmiş kriterler ışığında kaydedilen Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon görüşlerini içeren ilk "İlerleme Raporu" yayımlandı.
1999	
11-12 Aralık	Helsinki Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.
13 Ekim	"1999 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2000	
4 Temmuz	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 4587 sayılı Kanun'la, Başbakanlığa bağlı olarak kuruldu.
13 Ekim	"2000 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2001	
24 Mart	Katılım Ortaklığı Belgesi: Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında Yer Alan Ülkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli ve 2001/235/AT sayılı Konsey Kararı {24 Mart 2001 tarih ve L 85 sayılı AB Resmi Gazetesi}
24 Mart	Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 19 Mart 2001 tarih ve 2001/2129 sayılı Karar" {24 Mart 2001 tarih ve 24352 Mükerrer sayılı Resmi Gazete}
13 Kasım	"2001 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2002	
20 Kasım	"2002 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
12-13 Aralık	Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini

karşılıklı kararını alması halinde, müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtildi.

2003	
19 Nisan	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "AB Uyum Komisyonu" kuruldu.
12 Haziran	Katılım Ortaklığı Belgesi: "Türkiye ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 19 Mayıs 2003 tarih ve 2003/398/EC sayılı Konsey Kararı" {12 Haziran 2003 tarihli ve L 145 sayılı AB Resmi Gazetesi}
24 Temmuz	Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 23 Haziran 2003 tarih ve 2003/5930 sayılı Karar" {24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete}
5 Kasım	"2003 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2004	
24 Nisan	Kıbrıs'ta referandum yapıldı. Kıbrıs Türk halkının yüzde 64.9'u Annan Planı'nı onaylarken, Kıbrıs Rum Kesimi'nde ise halkın yüzde 75.83'ü Plan'ı reddetti.
6 Ekim	"2004 yılı İlerleme Raporu" ve rapora bağlı Tavsiye Belgesi yayımlandı. Söz konusu belgelerde, Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunuldu.
17 Aralık	Brüksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtildi ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırıldı.
2005	
3 Haziran	Devlet Bakanı Ali BABACAN, Avrupa Birliği ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde "Başmüzakereci" görevini yürütmekle görevlendirildi.
29 Haziran	"Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler" yayımlandı.
30 Temmuz	Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Antlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 ülkeyi (Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya) kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzaladı.
3 Ekim	Lüksemburg'da alınan kararla AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlattı.
20 Ekim	Üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan "Tarama Süreci", 25. Bilim Ve Araştırma faslında düzenlenen "Tanıtıcı Tarama" toplantısı ile başladı ve tüm fasıllardaki tarama toplantıları 13 Ekim 2006 tarihinde tamamlandı.
9 Kasım	"2005 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2006	
20 Ocak	Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni planı BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a sundu. Bu planda, Türk limanlarının Rumlara açılması karşılığında, KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması istendi.
26 Ocak	Katılım Ortaklığı Belgesi: "Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 23 Ocak 2006 tarih ve 2006/35/AT sayılı Konsey Kararı" {26 Ocak 2006 tarihli ve L 22 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi}
12 Haziran	Taraması tamamlanan 25. Bilim ve Araştırma faslı, Lüksemburg'da düzenlenen Hükümetlerarası Konferans'ta açıldı. Türkiye'nin gerekli kriterleri yerine getirdiği

belirtili ve bu fasıl aynı toplantıda geçici olarak kapatıldı.

31 Temmuz	Avrupa Komisyonu'nun, 2006 yılına kadar çeşitli mali yardım programları (ISPA, SAPARD, PHARE, CARDS, Türkiye Tüzüğü) kapsamında sağladığı mali yardımlar, 2007-2013 döneminde "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" (Instrument for Pre-Accession-IPA) adı verilen yeni ve tek bir çerçeve mekanizma kapsamına almıştır: "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) 17 Temmuz 2006 tarih ve 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü" {31 Temmuz 2006 tarihli ve L 210 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi}
8 Kasım	"2006 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı. Avrupa Komisyonu, İmzalanan Ek Protokol'e karşın, limanların ve havaalanlarının Kıbrıs Rum kesiminin kullanımına açılmadığı tespitinde bulundu ve Türkiye'ye 14-15 Aralık'taki liderler zirvesine kadar süre verdi.
13 Kasım	Avrupa Konseyi, İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olmasını onayladı.
11 Aralık	AB Genel İşler Konseyi'nde bir araya gelen AB üye ülkelerinin Dışişleri Bakanları, 9 Kasım 2006 tarihli Komisyon Tavsiyesini kabul ederek, Türkiye'nin Ek Protokol'e ilişkin taahhütlerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, 8 fasıl başlığının açılmayacağını ve hiçbir fasılın geçici olarak kapatılmayacağını kararlaştırdı.
15 Aralık	Briksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda, Genel İşler Konseyi'nin önerisi aynen kabul edildi.

2007

29 Mart	20. İşletme ve Sanayi Politikası fasıl müzakerelere açıldı.
17 Nisan	Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı açıklandı.
26 Haziran	18. İstatistik ve 32. Mali Kontrol fasılları müzakerelere açıldı.
6 Kasım	"2007 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
19 Aralık	28. Tüketicinin ve Sağlığın Korunması ile 21. Trans-Avrupa Ağları fasılları müzakerelere açıldı.

2008

26 Şubat	Katılım Ortaklığı Belgesi: "2006/35/EC Sayılı Kararın Feshine ve Türkiye ile Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara Dair 18 Şubat 2008 tarih ve 2008/157/EC sayılı Konsey Kararı" {26 Şubat 2008 tarihli ve L 51 sayılı AB Resmi Gazetesi}
12 Haziran	6. Şirketler Hukuku ve 7. Fikri Mülkiyet Hukuku fasılları müzakerelere açıldı.
5 Kasım	"2008 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
18 Aralık	4. Sermayenin Serbest Dolaşımı ile 10. Bilgi Toplumu ve Medya fasılları müzakerelere açıldı.
31 Aralık	Ulusal Program: "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14481 sayılı Karar" {31 Aralık 2008 tarih ve 27097 (5. Mükerrer) sayılı Resmi Gazete}

2009

10 Ocak	Devlet Bakanı Egemen BAĞIŞ, Avrupa Birliği makamları ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde "Başmüzakereci" görevini yürütmekle görevlendirildi.
30 Haziran	16. Vergilendirme fasıl müzakerelere açıldı.

14 Ekim	"2009 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
21 Aralık	27. Çevre faslı müzakerelere açıldı.
2010	
30 Haziran	12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslı müzakerelere açıldı.
9 Kasım	"2010 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
2011	
8 Haziran	Avrupa Birliği Bakanlığı kuruldu.
12 Temmuz	Ulusal Ajans, Avrupa Birliği Bakanlığı'na bağlandı.
12 Ekim	"2011 yılı İlerleme Raporu" yayımlandı.
12 Ekim	Türkiye'nin reform sürecine destek olmayı ve müzakerelere ivme kazandırmayı hedefleyen "Pozitif Gündem", Avrupa Komisyonu tarafından önerildi. (2011-2012 Genişleme Strateji Belgesi)
2012	
12 Nisan	120. Türkiye-AB Ortaklık Komitesi Toplantısı Brüksel'de yapıldı.
22 Haziran	50. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı Brüksel'de yapıldı.
10 Ekim	"2012 yılı Türkiye İlerleme Raporu" yayımlandı.
2013	
12 Nisan	121. Türkiye-AB Ortaklık Komitesi Toplantısı Brüksel'de yapıldı.
27 Mayıs	51. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı Brüksel'de yapıldı.
16 Ekim	"2013 yılı Türkiye İlerleme Raporu" yayımlandı.
5 Kasım	22. Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslı müzakerelere açıldı.
16 Aralık	AB ile Mutabakat Zaptı ve Geri Kabul Anlaşması imzalanarak nihai hedefi Türk vatandaşlarına uygulanan Schengen vizesinin kaldırılması olan Vize Muafiyeti Süreci resmen başladı.
26 Aralık	Sayın Mevlüt Çavuşoğlu, Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakerecilik görevini Sayın Egemen Bağış'tan devraldı.
2014	
15 Nisan	122. Türkiye-AB Ortaklık Komitesi Toplantısı Brüksel'de yapıldı.
23 Haziran	52. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı Lüksemburg'da yapıldı.
29 Ağustos	Büyükelçi Sayın Volkan Bozkır, Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakerecilik görevini Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'ndan devraldı.
18 Eylül	Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi açıklandı.
8 Ekim	"2014 yılı Türkiye İlerleme Raporu" yayımlandı.
16 Ekim	Türkiye'nin Yeni AB İletişim Stratejisi açıklandı.
30 Ekim	AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nın I. Aşaması (Kasım 2014-Haziran 2015) açıklandı
1 Aralık	AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı'nın II. Aşaması (Haziran 2015-Haziran 2019) açıklandı.

---

21 Aralık Avrupa Birliği Bakanlığı Antalya Temsilciliği açıldı.

2015

19 Şubat Avrupa Birliği Bakanlığı İzmir Temsilciliği açıldı.

30 Nisan 123. Türkiye-AB Ortaklık Komitesi Toplantısı Brüksel’de yapıldı.

18 Mayıs 53. Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Toplantısı Brüksel’de yapıldı.

10 Kasım “2015 yılı Türkiye İlerleme Raporu” yayımlandı.

29 Kasım Türkiye-AB Zirvesi gerçekleştirildi.

14 Aralık 17. Ekonomik ve Parasal Politika faslı müzakerelere açıldı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Samittin TUNCER

Doğum Yeri ve Tarihi: 16/02/1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Avrupa Birliği İlişkileri Ve Entegrasyonu

Yüksek Lisans Öğrenimi:Uluslararası Ticaret Ve Finansman

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce,Bulgarca

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar:

İletişim

E-Posta Adresi: Stuncer07@hotmail.com

Tarih: